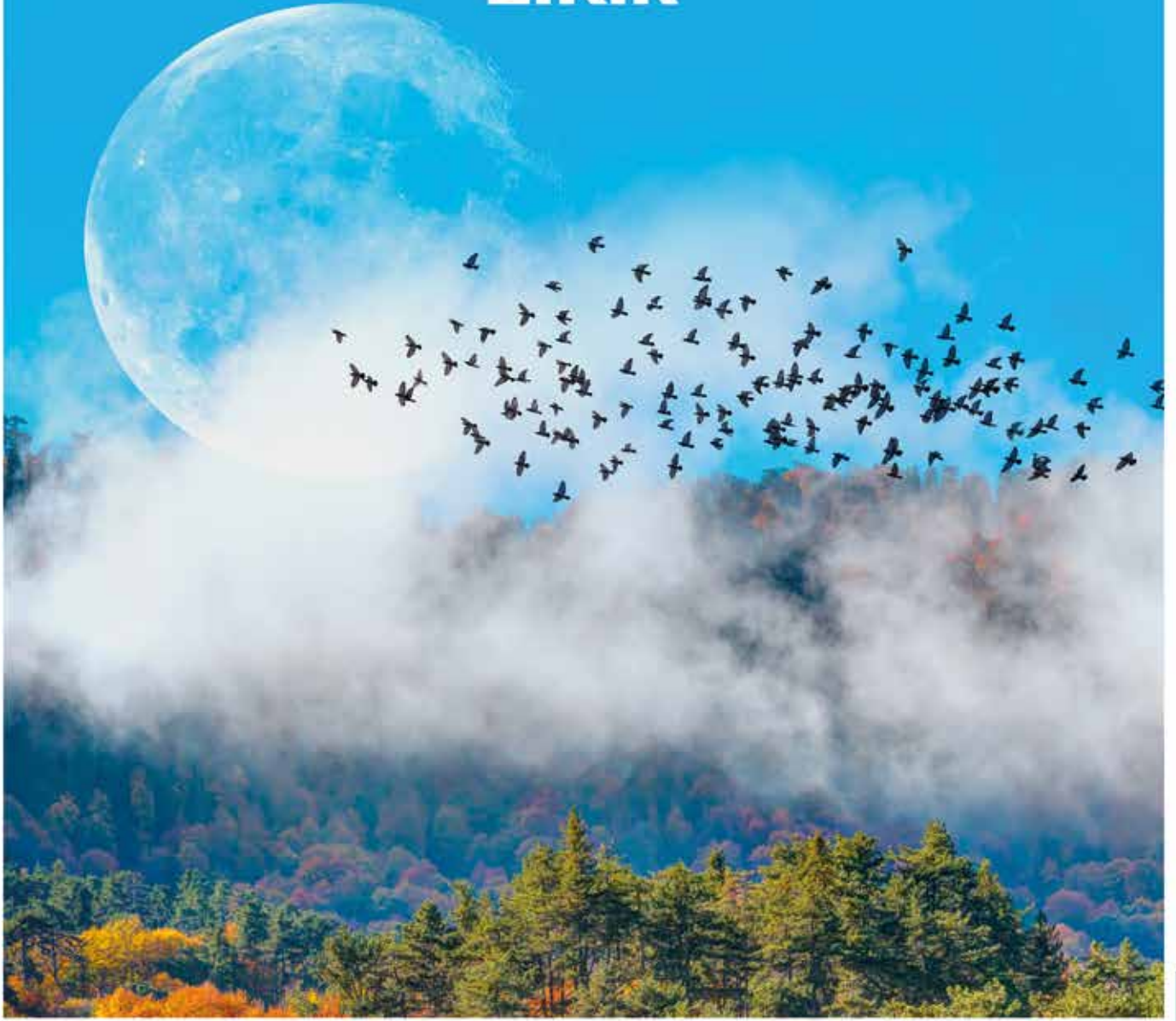

diyânet

Aylık Dergi | Kasım 2024 | Sayı: 407

O'NU DAİMA HATIRLAMAK ZİKİR

■ Zikir-Fikir
İlişkisi

■ Kalbin Tasfiyesi:
Zikir

■ Dillerden Düşmeyen
Zikirler

■ Prof. Dr. Kadir Özköse
ile Zikir Üzerine Söyleşi

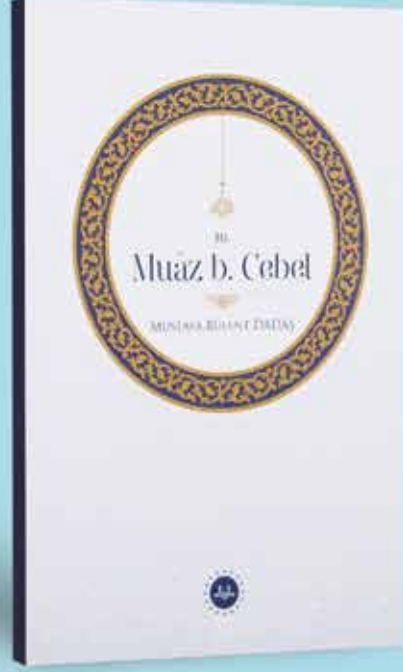
■ İstikamet Üzere
Olmak

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Otuz altı yıllık ömrünün büyük kısmını İslam'a hizmetle geçiren, özellikle ilmi ve hikmetiyle tanınan Hz. Muaz b. Cebel, Peygamber Efendimizin rahle-i tedrisinde bulunarak elde ettiği Kur'an ve fıkıh bilgisiyle öne çıkmıştır.

Mümin gönlün şifası olan zikir, Allah'ı çokça anmak, O'nun yüceliğini, sonsuz kudretini tefekkür ederek Yaradan'ın gözetiminde olduğunu idrak etmektir. Maddi âlemden mana âlemine giden yolun anahtarlarından biridir zikir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, "Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak, Allah'ı anmakla huzur bulur." buyurmaktadır. (Rad, 13/28.)

Zikir, ruhun ızdırabını dindirir, kalbe neşe verir. Şükürü perçinler, hayatı mümin bakış ile müzeyyen kılar. Dolayısıyla dilin ve kalbin olduğu gibi beden de zikri vardır. Müslümanların gönül evini imar eden bir zenginliktir dilin zikri. Her işe besmeleyle başlamaktır, hamd ile bitirmektir. Bir güzelliği temaşa ederken "sübhanallah", bir imtihan karşısında ise "ya sabır" diyebilmektir. Mümin darda kaldığında da, O'nun ihsan ve inayetiyle refaha kavuştuğunda da "Allah büyüktür." der. Şükredeceği lütuf O'ndandır, zor zamanda sığınacağı kapı O'nun kapısıdır. Zikir, "Allah bizimledir." inancının bir tezahürüdür.

Bedenin zikri ise bütün fiillerinde Rabbin rızasını gözetmektir. Mümin her adımında Rabbine karşı sorumluluğunun bilincindedir. Müslüman coğrafyalarda günlük hayatın bir parçasıdır zikir. Dua ve tevekkülün remzidir. Mümin her işinde Allah'ı tesbih ederek O'nun şanını yüceltir. Sofraya onun adıyla oturur, evini kilitlerken Rabbinin adını anar. Hastalıkta ve sağlıkta O'nu zikreder. Esmâ-i hüsnâ Müslümanların dilindedir. En güzel isimlerle Yaradan tesbih edilir. Yüce Allah da kendisini anan kulları, O'nun da anacağı müjdesini vermiştir. (Bakara, 2/152.)

Diyanet Aylık Dergi olarak kasım dosyamızda "O'nu Daima Hatırlamak: Zikir" başlığıyla zikri merkeze aldık. Doç. Dr. Enver Osman Kaan, "Zikir-Fikir İlişkisi"ni yazdı. Zikrin, kişinin düşünce evrenini nasıl şekillendirdiğini kaleme aldı. Dr. Lamia Levent Abul, "Kalbin Tasfiyesi: Zikir" yazısıyla Anadolu irfanı başta olmak üzere tasavvuf geleneğimizde zikrin önemine ve zikir-kalp ilişkisine değindi. Dr. Betül Saylan, "Dilden Düşmeyen Zikirler" yazısıyla toplumu birbirine bağlayan dil zenginliklerimizi hatırlattı. Hz. Peygamber'in örneğinde dilimize yerleşen zikirlere vurgu yaptı.

Bu ayki söyleşimizi Prof. Dr. Kadir Özköse ile gerçekleştirdik. Özköse, Kur'an'ın bizzat kendisini ve namazı zikir olarak adlandırmasının altını çizerek zikrin bütün ibadetlerin özünü temsil ettiğini anlattı.

Kasım sayımızla sizleri baş başa bırakırken değerlerin örselendiği, hayatın anlamı üzerine derin sapsuların yaşandığı bu çağda Allah zikrinin mahzun gönülleri bir kez daha mesrur etmesi için O'nu anıyor ve O'na sığınıyoruz. Hz. Peygamber'in öğrettiği dua ve zikirlerle Rabbimizden yardım diliyoruz. Kötülüğün kol gezdiği coğrafyalarda yine O'nun lütfu ve inayetiyle kurtuluş murat ediyoruz.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

10 GÜNDEM

KALBİN TASFİYESİ:
ZİKİR

Dr. Lamia LEVENT ABUL

6 GÜNDEM

ZİKİR-FİKİR İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Enver Osman KAAAN

14 GÜNDEM

DİLLERDEN DÜŞMEYEN ZİKİRLER

Dr. Betül SAYLAN

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE:
"ALLAH'I ZİKRENDEN KİMSE, İSLAMA
GÖNÜLDEN BAĞLANARAK ALLAH'IN
EMİRLERİNE UYUP YASAKLARINDAN
KAÇINMIŞ VE ALLAH'A HAKKIYLA
İTAAT ETMİŞ OLUR."

Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

ŞAHSİYET İNŞASINDA
DİNİ DEĞERLERİN ROLÜ

Döndü DEMİRCİ

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

İSTİKAMET ÜZERE OLMAK

Salih KÖSE

32 VAHYİN AYDINLIĞINDA

DÜNYA HAYATI ALDATICIDIR

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

34 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

MÜSLÜMANA YAKIŞMAYAN DAVRANIŞLAR

Dr. Ahmet OĞUZ

36 DİYANET ARŞİVİ

KÖY İMAMLARI VE
KÖYLERDE İMAM-HATİPLİK

Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI

407

KASIM

2024

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Dr. Halil KILIÇ

Editör
Dr. Esmâ GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Mirza DEMİR
Mahir KILINÇ
Sema BAYAR
Nisanur Mukaddes UYANIK

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 YARININ DÜNYASI

YAPAY ZEKA DÜNYEVİ BİR CENNET Mİ VADEDİYOR?
Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

44 KISSADAN HİSSE

İKİ HİCRET MUTLULUĞUNA ERMİŞ
HANIM SAHABİ ESMA BİNT UMEYS,
KIZ KARDEŞLERİ VE GAZZE'NİN KIYAMI
Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

46 BUNU KONUŞALIM

NURİ ARSLAN:
"DİNİMİZ İSLAM'IN GENÇLERİN
OMUZLARINDA YÜKSELDİĞİNİ
İZAH ETMEYE YÖNELİK FARKINDALIK
ÇALIŞMALARI YAPIYORUZ."
Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

EMANETE SAHİP ÇIKIYOR MUYUZ?
Gürsel BAYRAM

50 DİN TARİH TOPLUM

CAHİLİYE KARANLIĞINA DOĞAN
İSLAM GÜNEŞİ
Atıf AKŞİT

54 KUR'AN SURELERİ

MÜMİNUN SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

60 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

AHMED KUDDÜSİ
DİVANI'NDA CİFE
KELİMESİNİN
KULLANIMI ÜZERİNE
Ali AYGÜN

64 HER DEM YENİDEN ÖZE DÖNÜŞ
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

ÇİRMEN SAVAŞI
Alparstan AKÇA

70 KAFAMA TAKILANLAR

KADER BİLİNEBİLİR Mİ?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

İSMAİL RACİ FARUKİ
BATI'DA DOĞU'NUN FİKİRLERİYLE DÜŞÜNEN
MÜTEFEKKİR
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

RUHSAL TRAVMANIN ÖTEKİ YÜZÜ:
TRAVMA SONRASI BÜYÜME
Erva KIRAY

78 HATİRA DEFTERİ

MUKADDES ŞEHİR KUDÜS
Tuğba TÜRKARSLAN

80 KİTAPLIK

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET İNŞASI
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 24.10.2024

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

ZİKİR: HER AN O'NUNLA OLMAK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Yaratılış amacı âlemlerin rab-bine samimiyetle bağlanarak adalet, merhamet, ibadet ve salih amel üzere yaşamak olan insanın en öncelikli görevi hiç şüphesiz dili, kalbi ya da her ikisiyle birlikte Allah'ı zikretmesidir. Günümüzde oldukça dar bir anlam alanına sıkıştırılan zikir, esasen Allah'ı daima hatırdaki tutup hamd, tesbih ve tekbir ile övmek, O'nun ayetlerini tefekkür ve tezekkür etmek, bahsettiği nimetlerin kıymetini bilmek, onlar için şükretmek, emir ve yasaklarına riayet ederek O'na ibadet etmek ve bütün hükümlerini benimseyerek hayata aksettirmektir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim, Allah'ı zikretmenin her şeyden üstün olduğunu vurgulayarak (Ankebut, 29/45.), O'nu anmanın bütün ibadet ve itaetlerden önemli olduğunu bildirmiştir. (Bakara, 2/152.) Nitekim "Ey iman edenler! Allah'ı çok çok anın. Sabah akşam O'nun yücelik ve eşsizliğini dile getirin." (Ahzab, 33/ 41-42.) ayeti, müminleri her zaman ve mekânda Allah'ı zikretmekle sorumlu tu-

tan ilahi bir fermanıdır. Bu ilahi ferman, musibet, felaket ve afet zamanlarında olduğu kadar, ferahlık, rahatlık ve afiyet zamanlarında da sürekli Allah'ı zikretmeye davet etmektedir.

İmanın tezahürü, ibadetlerin özü, kulluğun en güzel ifadesi olan zikir, huzur ve mutluluğun yegâne kaynağıdır. İnsanı Allah'ın rahmet, mağfiret ve inayetine ulaştıran, günahlara, kötülöklere, çirkinliklere karşı uyanık tutan, onun zihnini ve kalbini berraklaştıran, fitratındaki temizliğin ve berraklığın hayatın tüm şubelerini kuşatmasını sağlayan bir bilinç hâlidir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, Allah'ı zikreden ile zikretmeyen kimse arasındaki farkı, diri ile ölü arasındaki farka benzetmiş; müminleri her dem zikir ile hemhâl olmaya davet etmiştir. Cenab-ı Hakk'ın "Kulum beni bir toplulukta anarsa ben de onu daha hayırlı bir toplulukta anarım" (Müslim, Zikir, 2.) müjdesine istinaden değeri dünyevî hiçbir şeyle ölçülemeyecek ulvi bir payeye talip olmaya çağırmıştır.

Varoluş gayesinin Cenab-ı Hakk'a inanmak ve O'nun rızasını kazandıracak bir hayat yaşamak olduğunu bilenler için zikir elbette büyük bir imkândır. Zira insanın Allah'ı anmaktan uzak bir hayat yaşaması, onu bitip tükenmek bilmeyen dünyevi arzu ve isteklerin cenderesine hapsedecek, Rabbinden uzaklaştırarak kendisine yabancılaştıracağıdır. Kur'an-ı Kerim bu gaflet hâlinde dolayı insanları uyarmakta ve kalplerin ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşacağını beyan etmektedir. (Ra'd, 13/28.) Bu sebeple gerçek bir huzura ve itminana ulaşmanın yolu, her durumda Allah'ı zikretmekten geçmektedir. Nitekim Yüce Allah, "Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!" (Âl-i İmran, 3/191.) ayetiyle zikrin her vesileyle ve her durumda yapılması gerektiğini haber vermektedir.

Hayata dair her alanda olduğu gibi zikir hususunda da müminler için en güzel örnek, sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'dir. Onun hayatına baktığımızda her hâlinin tezekkür ve tefekkür ile örülmüş olduğunu görmekteyiz. O, yatarken, uykudan uyandığında, yemeğe başlarken, elbisesini giyerken, bineğine binerken, kıscası her zaman ve zeminde sözünün, işinin, davranışının mer-

kezine zikrullahı naksetmiştir. Dilinde, gönlünde ve zihninde hep Allah'ın adı olmuştur.

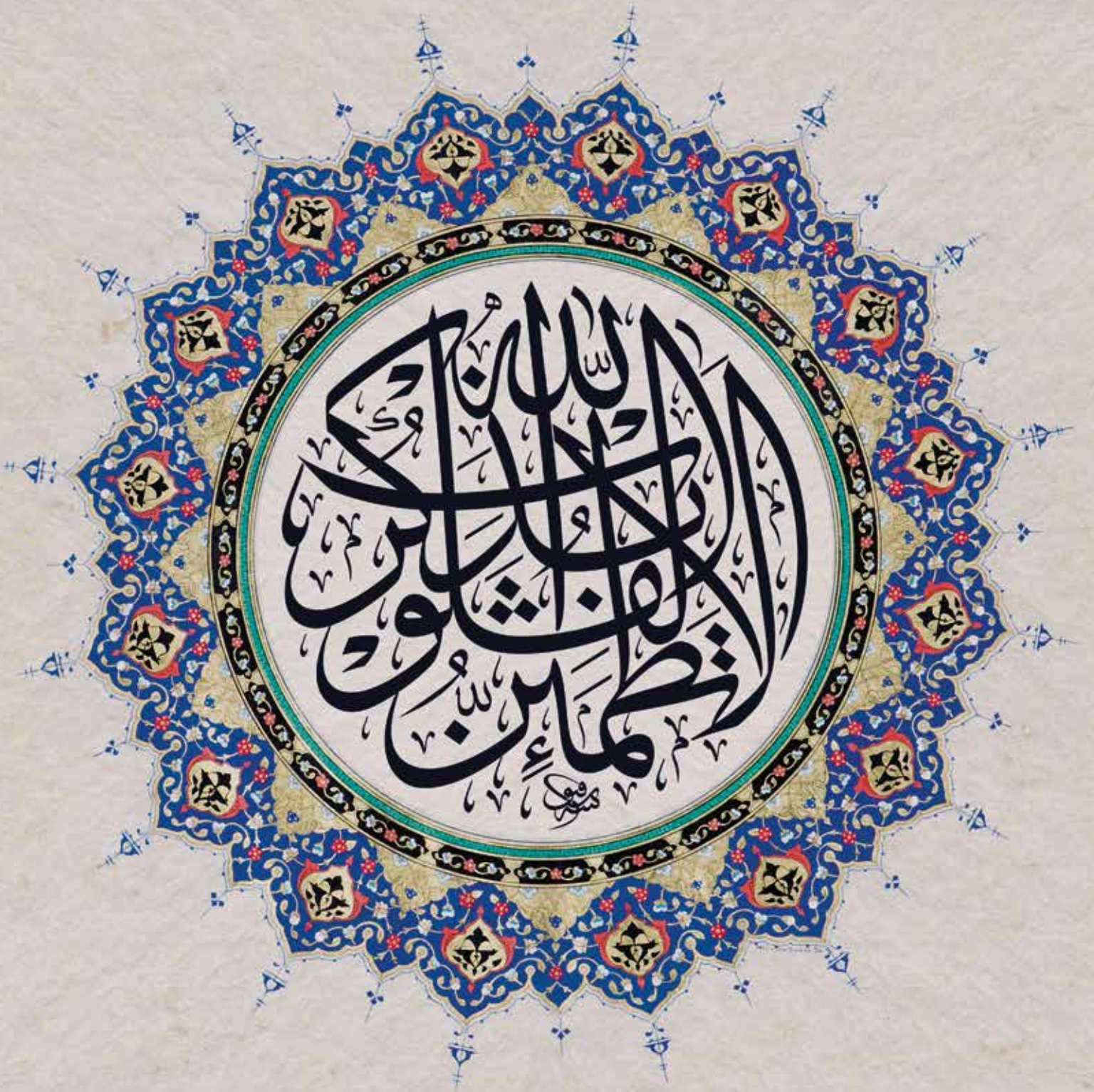
Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allah'a itaat eden Allah'ı zikretmiş olur." (Beyhakî, Şuabü'l-îmân, I, 452.) hadis-i şerifiyle de zikrullahı iman-amel birlikteliğini pekiştiren önemli bir unsur olarak beyan etmiştir. Nitekim onun hayatının her aşaması Allah'ı zikretmenin sağladığı manevi motivasyonla şekillenmiştir. Böylece müminlere ih-san bilinci ve takva şuuru kazandıracak her bir amel, onun sünnetinde hayat bulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yolunu ve izini takip eden ashab-ı kiram da Allah'ı anmayı hayatlarının odağına yerleştirmişlerdir. "Beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin." (Bakara, 2/152.) ayet-i kerimesini hayat düsturu edinmişlerdir. Hiç şüphesiz onları insanlık için numune-i imtisal kılan da budur.

Bu itibarla Allah'a gönülden iman etme ve Hz Peygambere ümmet olma şerefine erişen her Müslüman, Allah'ın yüceliğinin idrakiyle hem zikrini hem de şükürünü en güzel şekilde yerine getirmenin çabası içinde olur. Her zaman ve durumda Allah'ı anıp O'nun rızasını kazanmaya çalışarak hem dünyanın hem de ahiretin sıkıntılarında kurtulmanın gayreti içinde olur. Dünyevî hiçbir meşguliyet, sahip olunan hiçbir statü, mal, mülk, servet ve evlat, imanını yüreğine sindir-

miş bir Müslümanı Allah'ı zikretmekten, ayetlerini tezekkür etmekten, yarattıklarını tefekkür etmekten ve nimetlerine şükretmekten alıkoyamaz. Çünkü o, "...gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkar." (Nur, 24/37.)

Müslümanlar olarak bugün en büyük sorumluluğumuz, zikrimizin gafletimizi ne kadar giderdiğini, günah ve hatalara, helal ve haramlara karşı bizi ne denli koruduğunu, hayatımıza ne oranda yön verdiğini ve bizi hakikate ulaştırmada ne kadar tesirli olduğunu muhasebe etmektir. Her şeyin fani olduğu bu âlemde baki olan yegâne hakikatin Allah olduğu bilinciyle her fırsatı zikre tahvil ederek O'nun dostluğunu kazandıracak bir hayat yaşamanın azmini kuşanmaktır. Kuşkusuz böyle bir yaklaşım, Cenâb-ı Hakk'a bağlılığın sembolü olan ibadetlerdeki istikrarı, düşünce, tutum ve davranışlardaki istikameti ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'den tevârüs edilen bilgi, hikmet, marifet, adalet, merhamet ve güzel ahlak gibi hayata anlam katan değerleri tahkim edecektir. Kısa vadeli emeller arasında istikamet bulmada zorlanan günümüz insanına, varoluşunun nihai gayesine uygun bir kurtuluş reçetesi sunacaktır.

"Allah'ım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana layık ibadet etmek için bana yardım eyle." (Ebu Davud, Vitir, 26.)■

"... Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur."

(Ra'd, 13/28.)

ZİKİR-FİKİR İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Enver Osman KAAAN

Diyanet Akademisi Başkanı

Anmak, hatırlamak anlamlarına gelen zikir kelimesi, kavram olarak “Allah’ı her an hatırında tutarak onu anmak, gafletten ve nisyandan uzak durmak.” demektir. (Ragib el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur’an*, 328.) Nitekim Kur’an’ı Kerim’de zikir sözcüğü; Allah’ı dil ile tesbih etmek, tekbir ile övmek, namaz kılarak kulluk görevini ifa etmek, dua etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, 4/310.) Dolayısıyla zikir, Allah’ı anmak amacıyla söylenen sözlerin ve işlenen amellerin tümü olarak tanımlanabilir. (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/447.) Bu sebeple âlimler, zikrin dil, kalp ve azalar ile yapılması gerektiği üzerinde durmuşlardır. (Fahreddin er-Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 9/459.)

Zikrin dil ile yapılması; Allah’ın esma-i hüsnasıyla yâd edilmesi, hamd ve tesbih edilmesi, Kur’an-ı Kerim okunması ve dua edilmesidir.

Zikrin kalp ile yapılması, Allah’ın varlığına delalet eden delilleri tefekkür etmek ve şüpheleri izale etmek, Allah’ın emir ve nehiyelerini bilmek ve kulluk

vazifeleri üzerinde düşünmek, kâinatı, varlığı temaşa ederek ve yaratılıştaki sırları tefekkür ederek her zerrenin kutsi âleme delalet eden bir işaret olduğunu görmektir.

Zikrin azalar ile yapılması ise beden organlarının yaratılış gayeleri doğrultusunda sorumlulukları yerine getirmelerini ve yasaklardan uzak durmalarını sağlamaktır. (Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/629-630.)

Bilinenden yeni bilgiye ulaştırılan düşünsel kuvvete fikir, bu kuvvetin faaliyetine ise tefekkür denir. (Ragib el-İsfahani, *el-Müfredat*, 643.) Bu anlamda fikir ve tefekkür, bilginin doğum sürecidir. (Firuzabadi, *el-Besair zevi't-temyiz*, 319.; İlhan Kutluer, “Düşünme” (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/53.) Fikrin iki fonksiyonu vardır; ilki hak ve batılı birbirinden ayırmak, diğeri ise faydalı ile zararlıyı göstermek. Fikir, hak ve batılı ilim ile birbirinden ayırır. Nitekim mantık ilminde fikir anlamında kullanılan “nazar” kavramında doğru ve sahih bilginin ortaya çıkması belli bir ilmî alt yapı ve birikime ihtiyaç duyduğunun altı çizilmiştir. (Muhammed Rıza el-Muzaffer, *el-Mantık* (Daru't-tea-

ruf, 2006), 1/24.) Fikrin faydalı ile zararlıyı göstermesi ise talep ve müzakereye bağlıdır. (Firuzabadi, *el-Besair zevi't-temyiz*, 212.)

Zikir ve tefekkür, Kur’an-ı Kerim ve hadislerde mütemadiyen teşvik edilir. Zikir ile ilgili ayetlerde Allah’ın, alçak gönüllülük içinde alçak sesle, sabah akşam çokça zikir ve tesbih edilmesi emredilmiş (Araf, 7/205; Ahzab, 33/41-42.) ve O’nun zikrinin her şeyden daha kıymetli olduğu belirtilmiştir. Nitekim bir ayette, “...Allah’ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir.” (Ankebut, 29/45.) buyurulmuştur. Hadislerde de zikir ve zikir ehlinin faziletleri üzerinde durulmuş, zikrin kıyamet günü mizanda en ağır gelen amellerden olduğu ifade edilmiş (Buhari, *Deavât* 65, *Eyman* 19, *Tevhid* 58; Müslim, *Zikir* 31.) ve en hayırlı amelin Allah’ı zikretmek olduğu anlatılmıştır. (Tirmizi, “*Deavât*”, 6; İbn Mace, “*Edeb*”, 53.)

Ayrıca ayet ve hadislerde evren, gök, yer, ölüm, hayat, yağmur, su vb. doğa olayları üzerinden insanoğlu düşünceye davet edilirken “taakkül”, “te-

debbür” ve “tezekkür” kavramları kullanılmış, böylece olaylar arası bağlantıların kurulması, olayların arka planlarının araştırılması ve bunun kesintiye uğratılmadan, unutulmadan bir bütünlük içinde yapılması istenmiştir.

Yukarıda ifade edildiği gibi zikir ve fikir birbirleriyle bağlantılı iki önemli kavramdır. Nitekim zikir, dilin, kalbin veya uzuvların hareketini ifade ederken fikir, aklın ve kalbin hareketleriyle ilgilidir. Bu manada her ikisinin kalbe bakan yönü olabilir. Bu sebeple varlığa daha

doğrusu varlığı yaratana dair gerçekleştirilen her tefekkürün bir zikir olduğu söylenebilir. Ancak zikir, dil ve uzuvlarla ilgili fiilleri de içerdiğinden daha kapsamlıdır.

Diğer taraftan herhangi sistemli zihinsel hareketin aklın rehberliği olmadan gerçekleştirilemeyeceği düşünüldüğünde fikir, zikrin yönlendirici unsuru olarak görülebilir. Çünkü zikir de rastgele bir oluş değil, zihinsel bir faaliyetin ürünüdür. Yine bir şeyi hatırlamak yani zikretmek, akli bir ameliyenin sonucudur. Kur’an-ı Kerim’e bakıldığında bu yönlendirici olma vasfı daha açık bir şekilde görülmektedir: “Onlar, ayakta dururken, otururken ve yanları üzerine yatarken daima Allah’ı zikrederler; göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler ve ‘Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen bütün eksik sıfatlardan uzaksın. Bizim cehennem azabından koru!’ derler.” (Al-i İmran, 3/191.)

Görüldüğü gibi ayet, zikredenleri ilk olarak akıl sahibi şekilde nitelendirmekte ve akıl sahiplerinin kevnî ayetler üzerindeki düşüncelerine/fikir yürütmelerine vurgu yapmaktadır.

Bu ayetteki zikirten maksadın ne olduğu hususunda iki farklı görüş vardır: Bunlardan birisi, bireyin her anında ve hâlinde zikirle iştiğal etmesidir. Buna göre ayetteki zikir mutlak; zikrin dil, kalp veya uzuvlarla yapılan zikir çeşitlerinden biriyle kayıtlı değildir. Dolayısıyla ayette geçen ayakta, oturarak ve yatarak hâlleri kişinin her an Allah’ı zikretmesinden kinayedir. Abdullah b. Mesud’a nispet

edilen diğer görüşe göre ise ayetteki zikirle kastedilen namazdır. Buna göre zikredenler, gücü yetenlerin ayakta, gücü yetmeyenlerin oturarak ya da yattığı yerde namaz kılanlardır. Ancak her ne kadar namaz bir zikir ise de ayetteki zikir kavramı namazdan daha geniştir. (Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 460.)

Diğer taraftan akıl sahiplerinin zikir ile vasıflandırılmaları, bu vasfın tefekkür suretiyle elde edebilecekleri fennî ilimlerin bir ön şartı olduğunu göstermektedir. Ayrıca düşünce ve fikirden bahseden cümlelerin birbirine atfının, mutlak cem’i ifade eden “vav” harfiyle olması, zikrin aslında tefekkürün ön şartı değil bir sonucu (lâzım-ı mukârini) olabileceğini de düşündürmektedir. Nitekim bir başka ayet-i kerimede, “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu zikri indirdik.” (Nahl, 16/44.) buyrulmaktadır. Her ne kadar ayetteki zikir ifadesi Kur’an-ı Kerim’i ifade etse de burada “zikir” olarak vasıflanması ve sonrasında insanları düşünmeye yönlendirmesi konumuz açısından önemlidir.

Bu bağlamda, evrendeki nizamı ve düzeni düşünenler, görünenden görünmeyene intikal edebilir ve gördükleri karşısında Allah’ı hatırlarlar. Yine göklerin ve yerin akıl almaz bir şekilde yaratılışı üzerinde düşünürler, Allah’ın emirlerini anlamak ve bu emirlere uygun olarak görevlerini yerine getirmek için ilahi hüküm ve tasarrufların nasıl işlediğini gösteren düzeni keşfetmeye çalışırlar. Dolayısıyla fikir zikri doğu-

**Zikir ve tefekkür,
Kur’an-ı Kerim
ve hadislerde
mütemadiyen teşvik
edilir. Zikir ile ilgili
ayetlerde Allah’ın,
alçakgönüllülük içinde
alçak sesle, sabah
akşam çokça zikir
ve tesbih edilmesi
emredilmiş ve O’nun
zikrinin her şeyden
daha kıymetli olduğu
belirtilmiştir.**

rur, zikir de fikri/tefekkürü geliřtirir.

Dolayısıyla yaratılanlar üzerinde düşünmek ibadet gibi sevaba götüren bir ameldir. Nitekim bir hadiste, “Allah’ın yarattıkları hakkında düşünün, Allah hakkında değil.” (Beyhaki, *el-Esma’ ve’s-sıfat*, 323.; İbn Hacer el-Askalani, *Fethu’l-bari bi-şerhi Sahih’i’l-Buhari*, 13/383.) buyrulmuştur. Bu hadiste dikkat edileceğı üzere yaratılanlar üzerine düşünmek vurgulanmaktadır. Zira düşünen düşüncelerini imgeler ve simgeler üzerinden yürütür. Allah hiçbir yarattığına benzemediğine (muhafeftün li’l-havadis) göre Allah’ın zatı ve mahiyeti üzerinde düşünmek kişiyi teccim/bedenleştirme ve teşbihe/benzetmeye götürebilir ve yanlışa düşürebilir. (Razi, *Mefatihü’l-Ğayb*, 9/460.)

Zakir ve mütefekkir

İslam düşüncesinde insan bir bütün olarak ele alınır. Dolayısıyla insandan dili ve kalbiyle Allah’ı zikretmesi, uzuvlarıyla itaat etmesi ve günahtan kaçınması istenirken evren ve içindekiler üzerinde derinlemesine tefekkür etmesi de beklenir. Bu anlamda İslam’da zikir ve tefekkür, ideal Müslüman portresinde olması gereken özellikler olarak görülmektedir. Nitekim Kur’an ve sünnetin sürekli zikre ve tefekküre vurgu yapmasının sebebi budur.

Bu bağlamda zikir ve tefekkür, bireyin hem entelektüel seviyesini artırması hem de Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olması açısından gereklidir. Çünkü zikir ve tefekkür arasındaki ilişki tamamlayıcı bir ilişki

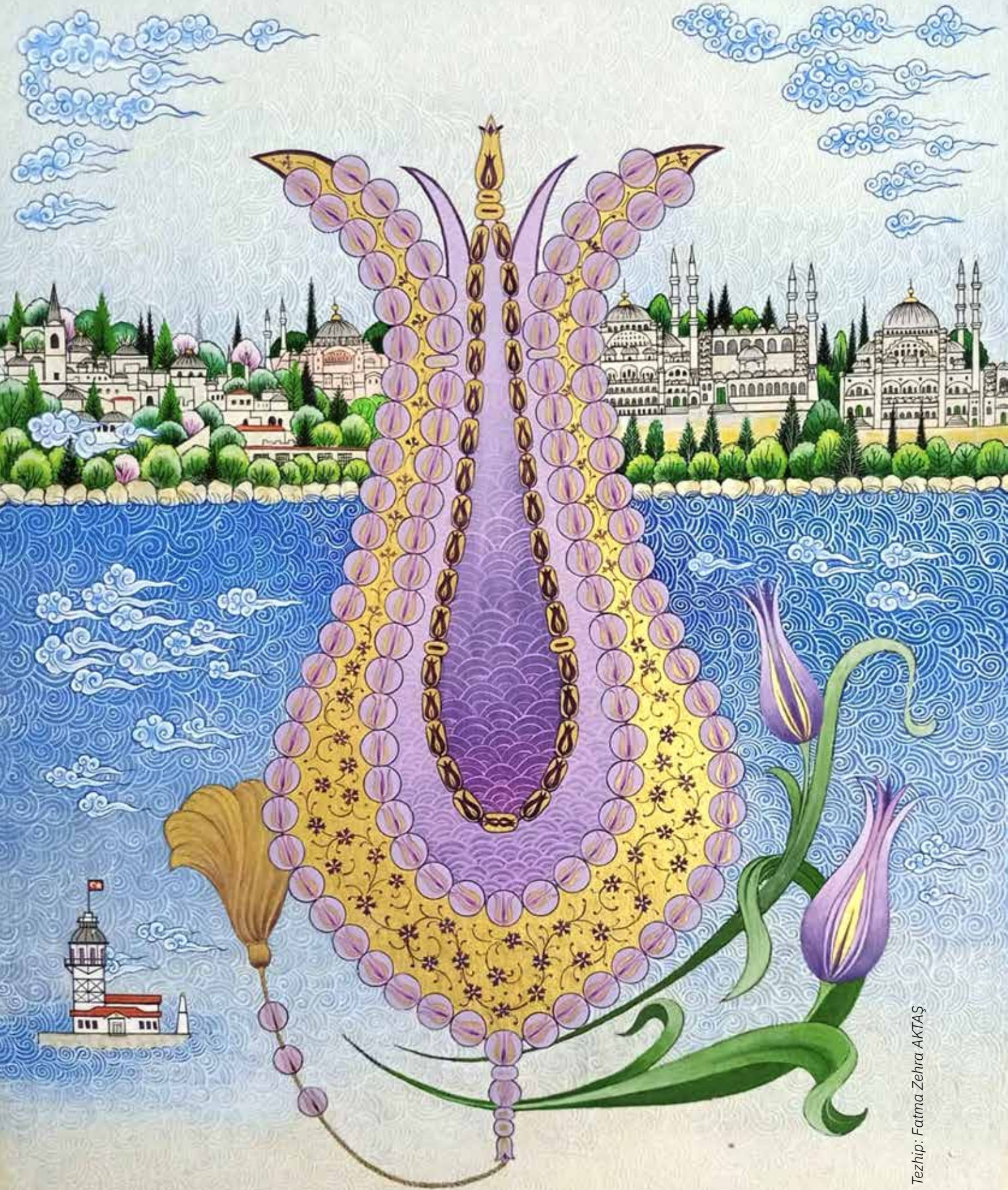
İslam düşüncesinde insan bir bütün olarak ele alınır. Dolayısıyla insandan dili ve kalbiyle Allah’ı zikretmesi, uzuvlarıyla itaat etmesi ve günahtan kaçınması istenirken evren ve içindekiler üzerinde derinlemesine tefekkür etmesi de beklenir.

kidir. Zikir bireyin manevi huzur ve derinlik arayışının bir sonucu iken tefekkür düşünsel ve entelektüel bir derinlik arayışını anlatır. Bu anlamda zikir ve tefekkür birbirini dengeler; biri manevi huzuru sağlarken diğeri entelektüel bir anlayış getirir.

Ayrıca zikir, ruhsal derinliğı artırırken tefekkür de zihinsel derinlik sağlar. Bu sebeple zikir, Allah’ın adını anarak manevi bir tatmin ve huzur bulur. Mütefekkir ise evrensel gerçekleri ve ilahi hikmeti düşünerek entelektüel bir tatmin arar. İki birlikte çalıştığında hem ruhsal hem de zihinsel açıdan daha derin bir anlayış elde edilebilir.

Yine zikir, genellikle pratik bir uygulamadır; bir vird ve ibadet olarak gündelik yaşamda sürekli olarak yapılabilir. Tefekkür ise daha çok teorik bir süreçtir; düşünsel olarak analiz ve yorumlama gerektirir. Her ikisi de Müslüman bireyin manevi ve entelektüel gelişiminde önemli rol oynar.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki zikir ve fikir arasındaki ilişki, Müslüman bireylerin entelektüel ve ruhsal olarak nasıl bir bütünlük içinde gelişebileceğini ortaya koymaktadır. Zikir, bireyin ruhunu beslerken tefekkür, zihin açıcı bir süreç olarak bireyin gerçekleri anlamasını sağlar. İslam düşüncesinde, bu iki kavramın bir arada bulunması, ideal bir Müslüman kimliğı için gereklidir. Bu nedenle zikir ve tefekkür, Müslüman bireyin hayatında merkezî bir yere sahiptir. ■

Tezhip: Fatma Zehra AKTAŞ

KALBİN TASFİYESİ ZİKİR

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanı

Sufiler, kalbi ruhani ve rabbani bir latife olarak tarif eder ve manevi hayatın merkezine koyarlar. Onlara göre kalbin karara kavuşması ve Cenab-ı Hakk'ın nazarına mazhar olabilmesi için öncelikle günah kirlerinden temizlenip arındırılması ve saflaştırılması gerekir. Bu nedenle kalbin hâlleri ve hususiyetleri konularına dikkatle eğilirler. Manevi kalp ile maddi kalp arasında bir bağlantı olduğunu söyleyen sufiler, insanın madde ve manasının birleştiği yerin kalp olduğunu ifade ederler. Kalp aynı zamanda ilahi hitabın mahalli ve muhatabı olarak İlâhi isim ve sıfatların tecelli makamıdır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2021, 203.)

Kalp, insanın maddi ve manevi hayatının merkezinde yer aldığından farklı yönleri ve özellikleri vardır: "...Kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar." (Araf, 7/179.), ayetinde kalbin düşünen ve akleden yönüne dikkat çekilir. "Şüphesiz ki bunda kalbi (aklı) olan ve hazır bulunup kulak veren kimse için elbette bir öğüt vardır." (Kaf, 50/37.) ayetinde ise kalbin ilim, marifet ve tefekkür mahalli olduğu anlatılır. "Hakkında bilgün olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü göz, kulak ve gönül (kalp) bunların hepsinden sorumludur." (İsra, 17/36.) buyuran Rabbimiz, kalbin bilen ve idrak eden bir latife olması hasebiyle aynı zamanda yükümlü de olduğunu haber verir. Dolayısıyla kalp, akletme faaliyetinin yanı sıra hak ile batılı, doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilen bilgi, düşünce ve inancın da merkezi konumundadır.

Hz. Peygamber'in, "Dikkat ediniz vücutta bir et parçası vardır ki o, iyi olursa bütün vücut iyi olur, bozuk olursa bütün vücut bozulur. İşte o kalptir." (Buhari, İman, 39.) ifadesi, kalbin kişinin manevi hayatındaki önemini ortaya koymaktadır. Kalp hem imanın, takvanın, muhabbetin ve merhametin hem de inkârın, nefretin, hasedin ve kinin mahalli olması açısından

Kalp, akletme faaliyetinin yanı sıra hak ile batılı, doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilen bilgi, düşünce ve inancın da merkezi konumundadır.

son derece titizlikle korunması, gözetilmesi gereken bir latifedir. Zira her an değişen yapılarından dolayı Hz. Peygamber, “Ey kalpleri değiştiren, evirip çeviren Allah’ım, kalbimi dinin ve taatin üzerine sabit kıl.” (Tirmizi, Deavât, 89, 124.) şeklinde dua etmiştir. Kalpler, Cenab-ı Hakk’ın tasarrufu altındadır ve O, kalpleri dilediği yöne çevirmeye kâdirdir. (Tirmizi, Deavât, 89.) İmanın mahalli kalptir, öyle ki ancak kalbiyle imanını tasdik eden kimsenin imanı geçerli olur. (Buhari, İlim, 33.) Amellerin de kabul olmasının şartı, halis bir niyetle yapılmasına bağlıdır. Niyetin yeri de kalptir. Bu nedenle Hz. Peygamber, Yüce Allah’ın bizim mallarımıza ve suretlerimize değil kalplerimize bakacağını buyurmuştur. (Müslim, Birr, 34.)

İmam Gazali, İhya’da uzunca bir bölümü kalbe ve onun acayip hâllerini izaha tahsis etmiştir. Ona göre insanı diğer varlıklardan üstün kılan husus Allah’ın marifetini elde etme gayretidir ve insan ancak kalbiyle bu marifete ulaşabilir. Allah’ı bilen, Allah’a yaklaştıran, Allah için çalışan ve gayrette bulunan, Allah nezdindeki sıraları keşfeden kalptir. Diğer azalar kalbin yardımcılarıdır. Allah nezdinde makbul olan kalptir. Ancak kalp, Allah’ın gayrisından boş olmalıdır. Allah’ın gayrisıyla dolu olan kalp Allah’ın cemalinden perdelenmiş demektir. Hitabın da itabın da muhatabı kalptir. Allah’a yaklaşmakla bahtiyar olan kalptir. Bu bakımdan insanoğlu kalbini

temizlediği zaman felaha kavuşur. Kalbini kirlettiği ve gaflete daldırdığı zaman bedbaht olur ve ilahi rahmetten mahrum kalır. Hakikatte Allah’a itaat eden, kalptir. İbadetlerle hâsıl olan nurları azalar üzerine saçan kalptir. Allah’a karşı inat ve isyan bayrağını açan da kalptir. Azalarla işlenen günahlar kalbin eseridir. Kişinin hem zahirde hem bâtındaki güzelliği ve çirkinliği, kalbinin karanlık veya nurlu oluşuna bağlıdır. Zira her kalp içindekini dışarı sızdırır. Kalp, insanın hakikatini temsil ettiğinden onu tanıyan nefsin tanıdığıdır. Nefsini tanıyan da muhakkak Rabbini tanır. (İmam Gazali, İhya, çev. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul 1993, 3/7.)

Kalp aynasını parlatmak: Zikir

İnsanın hem maddi hem de manevi hayatı açısından hayati bir yere sahip olan kalbin selim olması tasavvufi terbiyenin mühim konuları arasındadır. Zaten mutasavvıflar kendi mesleklerini nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi olarak açıklarlar. Yani tasavvufun gayesi nefsi kötü huylardan temizleyerek kalbi arındırıp saflaştırmaktır. Bunun için de birtakım usul ve esasları vardır. Bunlar arasında zikir, kulu Rabbine yaklaştıran en önemli ve temel esastır. Hatırlamak anlamına gelen zikir, sufilere göre Allah’ı anmak, O’nu unutmamak ve gafletten uzak durmaktır. Allah kelimesini veya kelime-i tevhidi söylemek, tekrarlamak anlamları da vardır. (Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sö-

lûğü, 393.) Zikir, seyr ü süluk yolunda tüm tasavvufi yönelimlerin başvurduğu bir kalp arındırma ameliyesidir. Kul zikrederek kalbini arındırır ve ilahi tecellilerin gelmesi için hazırlar. Tasavvufta zikir, kalp ve dil ile Allah Teâlâ’yı anmaktan daha geniş anlamları ihtiva eder. Baktığı her yerde Hak Teâlâ’nın esma ve sıfatlarını görmek ve tefekkür etmek, hatırlamanın başka bir biçimidir. Ancak her an Hak Teâlâ’yı hatırlamak ve O’nun dışındaki her şeyi unutmak mertebesine ulaşmak için de mürşidin telkin ettiği zikirle devam etmek öncelikli yoldur.

Gönüller ancak Yüce Allah’ı zikrederek huzura kavuşur. (Rad, 13/28.) Bu nedenle zikir için herhangi bir zaman ve mekân tayin edilmemiştir. Kur’an’da, ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken de her daim zikirle meşgul olanlardan bahsedilir. (Â-i İmran, 3/191.) İçin için ve ürperip yalvararak Rabbini zikredenler kalplerini de gafletten korumuş olurlar. (Araf, 7/205.) Cenab-ı Hakk’ın zikrinden yüz çevirenler için dar ve sıkıcı bir hayat vardır ve kıyamet günü bu gafiller âmâ olarak haşrolurlar. (Taha, 20/124.) Amellerin en hayırlılarından olan zikir, (Tirmizi, Deavât, 6.) Hak Teâlâ’ya yaklaşmaya vesile olan bir ameldir. (Müslim, Deavât, 8.)

Sufilelere göre “Unuttuğunda Rabbini hatırla.” (Kehf, 18/24.) ayet-i kerimesi, ancak Allah’tan başkasını unuttuğunda Allah’ı zikretmiş olursun, haki-

katine işaret eder. Allah'ı hatırlamak da dil, kalp ve ruh zikri olmak üzere üç aşamada gerçekleşir. Birincisi söz zikridir ki bu, zikredileni hatırlamaktır. İkincisi zikredilenin vasıflarını hatırlamaktır. Üçüncüsü, zikredenin zikrinde fâni ve gaib olmasıdır. (Kelabazi, *Ta'arruf*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1979, 12-14.) Kul, Hak Teâlâ dışındaki her şeyi unuttuğu zaman gerçek anlamda Rabbi'ni zikretmiş olur. İmam Gazali zikrin hakikatinin zikredilen varlığın kalpte devamlı bulunup zikreden kimsenin kendi benlik ve varlığından geçmesi, kalpte sadece zikredilen varlığın kalması olarak açıklar.

Zikir, farklı tasavvufi oluşumlarda farklı şekillerde yapılır da genel olarak bazı isimlerin ve virdlerin belirlenmiş sayılarda tekrarlanması şeklinde uygulanır. Çoğunlukla Allah'ın isimlerinden birinin tesbihi şeklinde yapılır. Ancak sufilere zikrin sınırını genişletir. Allah'ın bir ismini, bir sıfatını, bir hükmünü, bir fiilini anmakla veya bir duayla zikir yapılmış olur. Allah'ın azameti üzerinde tefekkür etmek de zikirdir. Zikri taat ve ibadetlerin tümüne teşmil eden sufilere göre bütün ibadet ve taatlerin gayesi kalpte Allah zikrini yenilemektir. Onlar zikrin sadece ismin anılması kapsamına giren ibadetlerden daha fazlasına delalet ettiğini söylerler.

Kalbin sadece Hak Teâlâ'nın zikri ile meşgul olması, kalbin tasfiyesi ve ilahi tecellilere mazhar bir ayna olması için

Kalp hem imanın, takvanın, muhabbetin ve merhametin hem de inkârın, nefretin, hasedin ve kinin mahalli olması açısından son derece titizlikle korunması, gözetilmesi gereken bir latifedir.

elzem görülür. İbn Ataullah İskenderî kalp aynasının parlatılmasına yardımcı olacak dört tavsiyede bulunur. Bunlar Allah'ı çokça zikretmek, susmak, yalnız kalmak, az yiyip içmektir. Marifet ehli sabaha çıktığında kalbini yoklar ve Cenab-ı Hak ile olan durumuna bakar. Gaflet ehli ise dünyalığını yoklar. (İbn Ataullah İskenderî, *Hikmet Tacı (Tacu'l-arus)* çev. Eser Sazak, Semerkand Yayınları, İstanbul 2019, 66.) Nurların kalbe dolması için kalbin varlıkların suretiyle dolu olmaması gerekir. Kalpten ağyar yani Allah'tan gayrisi çıkarıldığında kalp marifetle dolar. Mümin kimsenin Allah'ı hamd ve sena ederek zikirle meşgul olması, onu nefsin hazlarını hatırlamaktan alıkoyar. Böylece marifetler kalbe ulaşır. (İbn Ataullah, *Hikmet Tacı*, 106.)

Kul hangi zikirle meşgul olursa kalbi o zikirle dolar. Hakk'ın zikri ile dolu bir kalp, inşirah ve itminana kavuşur. Zikir dil, kalp ve ruhla beraber yapıldığında ise kalp ilahi kaynaklı kabul edilen marifet ile dolar. Nefsin arzularını yakıp yok eder. Kalbi zikir kaplar ve ona hâkim olur. Kalp, Allah Teâlâ dışında her şeyden temizlenip arınır, vesveseleri son bulur. Vesveseci sinsi şeytan o kalbe yavaşamaz. Böylece kalp, ilahi tecellilere mekân olur. Zikir kalpte karar bulup tüm azalara bu hâl sirayet ettiğinde her aza kendi hâlince Hakk'ı zikretmeye başlar. (İbn Ataullah İskenderî, *Gönüllerin Neşesi Zikir*, çev. Abdullâh Mağfur, Üsküdar Yayınevi, İstanbul 2008, 16-17.) ■

DİLLERDEN DÜŞMEYEN ZİKİRLER

Dr. Betül SAYLAN

Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Medeniyetimizi inşa eden, insanları ayakta tutan değerler zikirlerle perçinlenmiştir. Duygular, sevinçler, hüznler dile getirilirken zikirler insanlara yardımcı olmuştur. Böylece zikir hayatın önemli bir unsuru, hayat tarzı hâline gelmiştir.

Hakk'ın zikrinin en somut hâli olan Kur'an-ı Kerim, mushaf- lar, evlerde en özel yerlerde, en değerli, müzeyyen kılıflar içerisinde muhafaza edilmektedir. Bu tavır, mushaf- lar özelinde

Hakk'ın zikrine verilen ehemmiyeti gösterir. Toplumda sevinçli, hüzünlü hadiselerle çeşitli zikirler eşlik eder. Bu çerçevede, farklı vesilelerle insanların bir araya geldikleri merasimlerde icra edilen zikirler, yaşanan sevinçler için Hakk'a şükretmenin, yaşanan üzüntüler karşısında sabretmenin en belirgin yardımcıları olmuştur. En fazla bilinen, dillerden düşmeyen zikirlerin istiâze, besmele, tesbih, hamdele, tekbir, tehliil, havkale, istiğfar ve sala-

vat olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in besmelesiz başlanan işlerin neticesiz, başarısız, bereketsiz kalacağını haber veren hadis-i şerifi sebebiyle besmele belki de zikirler arasında en fazla bilinen, tekrarlanandır. (Suyuti, *el-Fethu'l-kebir*, II, 303.) Müslümanlar arasında istiâze ile birlikte Hakk'a sığınmanın, O'na yönelmenin en temel ifadelerinden biri olmuştur. Öyle ki edebî eserlerin ilk bölümleri "besmele" bölümü olarak isimlendiril-

miştir. Medeniyetimizde çocukların eğitim hayatına başlaması “bed’-i besmele” merasimi ile taçlandırılmıştır. Gündelik hayat içinde kaleme alınan mektuplar, ders notları, yazışmalar besmele ile başlamıştır. Besmelenin uzun yazılma imkân ve fırsatının olmadığı durumlarda ise metnin başına “bismi” ifadesi yerleştirmek ya da besmeleyi temsilen “b” harfi koymak alışkanlık olmuştur. Bu tip yazışma örneklerine arşivlerde rastlamak mümkündür.

“Sübhanallah”, “Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih ederek yüceltmek” anlamına gelmektedir. Tekbir alındıktan sonra namazda ilk okunan duanın “Sübhanek” oluşu, Hakk’ı tesbih etmenin önemini göstermektedir. İslam kültür ve medeniyetinde ise tesbih, ikaz ve hayret durumlarında kullanılmaktadır. Bu tavrın yerleşmesinde Hz. Peygamber’in uygulaması etkili olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber de şaşkınlık ve hayretini “süb-

hanallah” zikri ile ifade etmiştir. (Müslim, Hayız, 116; Kasame, 24.) Hz. Peygamber’in her vakit namazının sonunda 33’er defa okunmasını tavsiye ettiği hamdele ve tekbir ile yine gündelik hayat içinde en fazla tekrarlanan zikir ifadeleridir. (Buhari, Ezan, 155; Deavât, 17; Müslim, Mesacid, 142, 144-146; Zikir, 80.) Hamdele/elhamdülillah zikri, namaz akabinde tekrar edilmesinin yanında Hz. Peygamber’in tavsiyesi ile besmeleden sonra en fazla tekrarlanan zikir olmuştur.

Edebî metinler besmele faslı ile başlamakla beraber sonrasında hamdele faslı gelmektedir. Bu geleneğin yerleşmesinde en önemli saik Hz. Peygamber'in bu noktadaki teşvikleri olmuştur. Zaman içerisinde Müslümanların yeme içme, uykuya dalma, uykudan uyanma, aksırma gibi gündelik işlerinin başında, sonunda zikredilen temel ifadelerden biri olmuştur. Müslümanların her hâli şükürle, hamd ile karşılamalarının somut şekli hâline gelmiştir. Vakit namazların akabindeki tesbihlerin son halkası olan Allahüekber, tıpkı sübhanallahta olduğu gibi namazın anahtarı sayılabilir. "İftitah tekbiri" ile başlayan namazın rükünleri "intikal tekbirleri" ile devam eder. Namaz kılan bir Müslüman, namazın her bir rüknüne tekbir getirerek devam eder. Bu şekilde bir Müslümanın günlük hayatında en fazla tekrarladığı zikir olabilmektedir. Namaz haricinde diğer ibadetlerin merkezinde de tekbir yer almaktadır. Hac ve umre ziyaretlerine, kurban kesimine, Kur'an-ı Kerim tilavetine tekbirler eşlik etmektedir. Ayrıca savaşta, bineğe binerken, hilal ilk görüldüğünde, dağ ve tepe gibi yüksek bir yere çıkarken, sevindirici bir olayla karşılaşıldığında tekbir getirilmesinin müstehap sayılması tekbiri özel bir yere taşımış, İslam medeniyetinin temel taşlarından biri hâline getirmiştir.

Müslümanların gönül dünyalarının zenginliğinin dil ile ifadesi olan zikirler, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in tavsiyeleri ile İslam medeniyetinin temeli olmuştur. Bu tavsi-

**Sübhanallah,
Allah'ı noksan
sıfatlardan
tenzih ederek
yüceltmek
anlamına
gelmektedir.
Tekbir
alındıktan
sonra namazda
ilk okunan
duanın
"Sübhanek"
oluşu, Hakk'ı
tesbih etmenin
ehemmiyetini
göstermektedir.**

yelerin sahibi, iki cihan serveri Hz. Peygamber'i anmak, ona olan sevginin dille ifadesi demek olan salavat da önemli zikirlerdendir. İslam medeniyetine baktığımızda çeşitli salavat metinleri ile karşılaşırız. Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet, muhabbet ehlinin ifadeleri ile kaydedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, "Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin." ifadeleri ile (Ahzab, 33/56.) Hz. Peygamber'e salavat getirmek emredilmiştir. Hz. Peygamber de "Kıyamet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavat okuyandır." (Tirmizi, Vitir, 21.) buyurarak Müslümanları salavata teşvik etmiştir. Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet, sözlü olduğu kadar yazılı kültürde de kendini göstermiştir. Besmele faslı ile başlayıp hamdele faslı ile devam eden yazılı eserlerde Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet salvele fasılları ile devam etmiştir. Ayrıca İslam medeniyetinde Hz. Peygamber'in isminin zikredildiği metinlere bakıldığında Hz. Peygamber'in isminin akabinde s.a.s., a.s. gibi kısa salavat ifadelerine yer verildiğine rastlanır. Zaman içerisinde salavat metinlerinin bes-telenmesi, salavat metinleri üzerine şerhlerin kaleme alınması Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin en seçkin örneklerini teşkil etmektedir.

"Her türlü gücün kaynağı sadece Allah'tır." manasına gelen "la havle ve la kuvvete illa billah" zikri daha çok çaresizlik, üzüntü, büyük kayıplar ve felaketler karşısında kişinin acziyetini dile getirmek için başvur-

duğu bir zikir olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de de acziyetinden gafil, servetine mağrur bir münkirin ikazı için kullanılan bir ifadedir. (Kehf, 18/39.) Hz. Peygamber de günahları çok da olsa bu zikre devam edenlerin affedileceğini müjdelemiş ve bu zikri cennet hazinelerinden bir hazine olarak nitelendirmiştir. (Buhari, Ezan, 7; Tirmizi, Deavât, 58.) Bu müjdelere, kısaca "havkale" olarak tanımlanan zikri daha kıymetlendirmiştir.

İnsan günah işlemeye meyillidir. Bu meyil, kişinin Allah Teâlâ ile arasındaki bağı zedeleyebilmektedir. Zaman zaman zedelenen bu bağın kuvvetlenmesinde en önemli yardımcı tövbedir. Tövbenin sözlü ifadesi ise "estağfirullah" zikridir. Tevazu ve acziyetin idraki ile Allah Teâlâ'dan af ve mağfiret dilemek demek olan estağfirullah, Hz. Peygamber'in günde yüz defa başvurduğu bir zikir olmuştur. (Müslim, Zikir, 41.) Esasen insanı diğer varlıklardan üstün kılan, ayırt edici en önemli özelliği olan tövbe hakkında Hz. Peygamber, "Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah başkalarını yaratır, onlar günah işler (ve tövbe eder), Allah da onları affederdi." buyurmuş ve kulun pişmanlığı karşısında Allah Teâlâ'nın memnuniyetini dile getirmiştir. (Müslim, Tevbe, 9.) Allah Teâlâ'nın bu memnuniyetini celbetmenin en önemli anahtarı istiğfarda bulunmak, dilden estağfirullah zikrini düşünmemektir.

Sadece Hakk'ın zikrinde değil, günlük hayat içinde beğenilen ve takdir edilen durumlar karşısında, "maşallah" ifadesini zikretmek en güzel gelenek-

lerimizden biridir. Kişinin beğeni ve takdirini bu şekilde dile getirmesi hem Kur'an-ı Kerim'in (Kehf, 18/39.) hem de Hz. Peygamber'in tavsiyesidir. (Ebu Davud, Edeb, 101; Beyhaki, Şu'abü'l-İman, IV, 90.) "Allah'ın dilediği olur, bütün güç ve kudret O'na aittir." manasına gelen bu ifade bilhassa nazardan sakınmak maksadıyla da söylenir. İslam medeniyetinde Müslümanlar, karşılaşılan her durum karşısında yegâne hüküm ve hikmet sahibinin Allah Teâlâ olduğunu dillerinden düşürmedikleri zikirler vasıtasıyla dile getirmekte, idraklerini kuvvetlendirmektedirler.

Hz. Peygamber'in, mutlak kudret sahibinin Allah Teâlâ olduğunu dile getirdiği bir diğer kıymetli zikir de "inşallah" ifadesidir. "Allah Teâlâ dilerse" anlamındaki bu ifade Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber ve diğer peygamberler özelinde bütün Müslümanlara tavsiye edilmiştir. İslam medeniyetinin büyük isimlerinden Mevlana, dünyaca ünlü eseri *Mesnevi*'nin ilk hikâyesinde "inşallah" demenin önemine değinmiştir. Bu hikâyede, kendine hizmet edenlerden birinin hastalığına derman arayan bir padişahın başından geçenler anlatılmaktadır. Çaresizlik içinde kıvranan hasta için memleketi sınırlarındaki doktorlar padişaha gelerek mutlaka hastalığa derman olacaklarını iddia etmişlerdir. Doktorlar mağrur olmaları, iddia ve kibir sahibi olmaları sebebiyle bütün maharetlerini göstermelerine rağmen hastanın derdine derman olamamışlardır. Bu noktada "inşallah" ile işe başlamanın fazilet ve gerekliliğinden

bahseden Hz. Mevlana, Allah Teâlâ'nın doktorlara insanların acziyetini bu vesileyle göstermiş olduğunu anlatmaktadır.

Bütün bu tespitler, İslam medeniyetinin temelini zikirlerin oluşturduğunu, bu zikirlerin gündelik hayatın inşasını sağlamada, hayat tarzı hâline gelişinde en temel saiklerden birinin Hz. Peygamber'in tavsiyeleri olduğunu bize göstermektedir. İslam medeniyetinin temel harcı ise daima Allah ve Peygamber sevgisi olmuştur. Bu sevgi, insanların yaşadıkları karşısındaki tavırlarını, günlük hayatlarının inşasını Hakk'ı, Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği şekilde zikrederek kendini gösterir. ■

Toplumda sevinçli, hüzünlü hadiselere çeşitli zikirler eşlik eder. Bu çerçevede, farklı vesilelerle insanların bir araya geldikleri merasimlerde icra edilen zikirler, yaşanan sevinçler için Hakk'a şükretmenin, yaşanan üzüntüler karşısında sabretmenin en belirgin yardımcıları olmuştur.

Söyleşi
Mahir KILINÇ

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE:

“Allah’ı zikreden kimse, İslam’a gönülden bağlanarak Allah’ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmış ve Allah’a hakkıyla itaat etmiş olur.”

Anmak, hatırlamak, bir şeyi unutmayıp zihinde tutmak gibi anlamlara gelen ve kul ile Allah arasındaki bağın sürekli canlı kalmasını sağlayan zikir kelimesinin manalarını bize biraz açar mısınız?

Zikir, sözlükte; unutmanın zıddı, öğrenilen bir bilgiyi muhafaza etme, onu unutmayıp hatırdaki tutma, bir şeyi kalpte veya dilde hazır bulundurma gibi anlamlara gelmektedir. İslami bir ıstılah olarak ise zikir; Allah’ı anmak, gaflet ve unutkanlıktan kurtulmak, Cenab-ı Hakk’ı tesbih etmek, O’nu övmek, nimetlerini dil ile söyleyip kalp ile hissetmek, namaz kılmak, dua ve istiğfarda bulunmak gibi birçok anlamı içermektedir. Zikir; ilahi emir gereği yapılması gerekli olan yükümlülükleri yerine getirmek, kalpten gafleti kovup Allah’tan başka her şeyi unutmaktır. Allah’ın

Allah'ın huzurunda bulunduğumuz hissini kazandıran ve her an Allah'ın bizi gördüğü bilincine erdiren zikir, kişiyi cehalet, nisyan, gaflet, perdelenme, isyan, günah, kötülük ve taşkınlıktan kurtarır.

üzerimizdeki sayısız nimetlerini düşünen, yaratılış sırrını idrak eden ve kul olma şerefine ermeye çalışan mümin olarak bizlerden, gündelik hayatın seyrine kapılıp asli vazifelerimizi ihmalden kaçınmamız istenmektedir. Nefsin arzuları ve şeytanın kışkırtmaları karşısında istikamet çizgisinden ayrılmamamız, aidiyet hissine bürünmemiz gerekmektedir.

Müslüman bir kimsenin hayatın her anında zikir hâlinde olması neden önemlidir ve zikir hayatın her alanında kişiye hem dünyevi hem uhrevi ne gibi faydalar sağlar?

Zikreden kul, kalbini Allah'a bağlar; her durumda Allah'ın yüceliğini düşünür. Zikir, kalbî amellerin tümünü içine alan kapsamlı bir kavramdır. Allah'ı hakıyla zikreden, tüm söz, fiil ve düşüncelerini kontrol altında tutan kimsenin zikri, onun kalbî amellerinin kaynağı olur. Allah'ı zikreden kimse, İslam'a gönülden bağlanarak Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmış ve Allah'a hakkıyla itaat etmiş olur. Zikir, pasif bir eylem değildir; dilin, ilahi isimleri gayr-i iradi ve birtakım reflekslere dayalı bir şekilde icra ettiği bir eylem de değildir.

Allah'ın huzurunda bulunduğumuz hissini kazandıran ve

her an Allah'ın bizi gördüğü bilincine erdiren zikir, kişiyi cehalet, nisyan, gaflet, perdelenme, isyan, günah, kötülük ve taşkınlıktan kurtarır. Kişinin sürekli zikrullahla meşgul olması cehalet karanlıklarından kurtulup gönül aynasını parlatmasını, gönlünde ilahi tecellilerin zuhur etmesini sağlar. Zikrullahın tekrarı ve güçlü tesiri ile kişi şehevi arzularını dizginlemeye, nefsinin zulmetinden kurtulmaya, ruhunu aydınlatmaya ve kalbini uyandırmaya başlar. Kalbine Allah'ın zikrini yerleştiren kişinin kalbi, artık mutmain olmuştur. Dilini ve kalbini zikrullahla meşgul e-

den kişiye Allah, zikrini kolaylaştırır, İslam'ın nuru gönlünü genişletir, zikriyle kalbini rahatlatıp huzura erdirir, dünyayı ve nefsini ona unutturur. Öyle ki nefsinden uzaklaşır ve dünyayı ahirete hazırlık yapılan bir yer olarak görür. Allah, o kişiyi kendinden başkasıyla meşgul olmaktan alıkoyar. Allah, kendisini zikreden kişinin dostudur.

Mümin bir kalbin olmazsa olmazı ve tüm ibadetlere sira-yeti kaçınılmaz olan iman ile kalbe yönelik çok önemli bir faaliyet olan zikir arasındaki ilişkiye yönelik neler söylemek istersiniz?

Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde, kurtuluşa erebilmek için kendisini zikretmemiz gerektiğini hatırlatarak; "Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin! Onu sabah akşam tesbih edin!" (Ahzab, 33/41,42.) buyurmaktadır. Allah Teâlâ, kendisini her an zikretmemize o kadar çok önem vermektedir ki mallarımızın, çocuklarımızın, ticaret ve alışverişimizin bizi zikirten alıkoymamasını şu şekilde hatırlatmaktadır: "Ey iman edenler! Sakın mallarınız ve evlatlarınız, sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın! Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir." (Münafikun, 63/9.)

Allah'ın zikrinden uzaklaşan için dünyada sıkıntılı bir yaşamın olacağı, ahiret nimetlerini göremeyeceği başka bir ayet-i kerimede bildirilmiştir. (Taha, 20/124.) Bunun için Kur'an-ı Ke-

**Allah Teâlâ,
kendisini her an
zikretmemize o
kadar çok önem
vermektedir ki
mallarımızın,
çocuklarımızın,
ticaret ve
alışverişimizin
bizi zikirten
alıkoymamasını
şu şekilde
hatırlatmaktadır:
"Ey iman edenler!
Sakın mallarınız
ve evlatlarınız,
sizi Allah'ı
zikretmekten
alıkoymasın! Her
kim bunu yaparsa,
işte onlar ziyana
uğrayanların ta
kendileridir."**

(Münafikun, 63/9.)

rim'de kullarını karanlıktan aydınlığa çıkararak sayısız lütuflarda bulunan Allah'ın çokça zikredilmesi emredilmektedir. (Ahzab, 33/41-43.) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de zikredenler övülmüş (Âl-i İmran, 3/191.) ve kulların yaratılışları gereği Allah'ın zikriyle huzur bulabilecekleri ifade edilmiştir. (Ra'd, 13/28.)

Zikreden kişiyi diriye, zikirten yüz çevireni ise ölüye benzeten Hz. Peygamber (s.a.s.) (Buhari, Deavât, 80.), Allah'ı unutmayan, emir ve yasaklarına riayet ederek bir yaşam süren müminin gerçek manada aktif olduğuna, Rabbini unutan, emir ve yasaklarını gözetmeyen müminin ise pasif bir yaşam sürdüğüne işaret etmektedir.

Zikir, muhabbetullah yolundaki ilk adımdır çünkü Allah'ı seven kişi, O'nun adını sık sık anmaktan, sürekli O'nu hatırlamaktan hoşlanır. Bu yüzden, içinde Allah sevgisinin ekilmiş olduğu kalp, sürekli zikrin meskeni olacaktır.

Allah'ı diliyle zikreden kul, O'nun güzel isimlerini anar, verdiği her şeye hamdeder, Kur'an-ı Kerim'ini okur ve O'na dua eder.

Allah'ı kalbiyle zikreden kul, O'nun varlığını gösteren delilleri düşünüp içindeki şüpheleri atarak kâinatın sırlarını anlamaya gayret eder, Allah'ın her emir ve yasağının hikmetini kabul edip O'na boyun eğerek zikreder.

Allah'ı tüm bedeniyle zikreden kul, azalarının her birini

Allah'ın buyrukları doğrultusunda yerli yerinde kullanarak zikreder. O zaman, Allah (c.c.) da nimetlerine karşı nankörlük etmeyen, kendisini unutmayan bu şükredici kuluna merhamet eder. Organların amelilerinin zikir olarak isimlendirilmesi, zikir ve fikir neticesi olarak ortaya çıkmasındandır. Asıl olan kalbin zikridir. Lisanın zikri ona delil kılınmıştır.

Zikrin en önemli özelliği, belli bir vaktinin olmayışıdır. Kur'an'da herhangi bir sınırlama olmaksızın bütün vakitlerde zikredenlerden bahsedilmektedir. "Onlar ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken hep Allah'ı anarlar." (Âl-i İmran, 3/191.) ayeti bu devamlılığın sınırsızlığını ifade etmektedir.

Allah (c.c.), "Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım..." (Bakara, 2/152.) ayetinde buyurduğu gibi kendisinin de kulunu zikrettiğinden bahseder. Allah, insanı nasıl zikreder? İnsan, Allah'ın (c.c.) bu müjdesine nail olabilmek için neler yapmalıdır?

Kulun Allah'ı zikretmesinin karşılığı, Allah'ın kulu zikretmesidir. Arifler için en büyük ceza, zikirden yoksun kalmak, zikre ara vermektir. Allah'ı zikreden kulu Allah'ın nasıl zikredeceğini İmam Kuşeyrî tefsirinde şu şekilde dile getirmektedir: "Kul, alçakgönüllülükle Allah'ı zikrederse Allah da o kulunu üstün kılmakla anmış olur. Kalbi kırık bir şekilde Allah'ı anarsa Allah da kalbini saf hâle getirmekle o kulunu ha-

tırlar. Allah'ı diliyle zikrederse Allah da onu cennetine girdirmekle zikreder. Allah'ı kalbiyle hatırlarsa istediği hakikatleri vermekle Allah da onu hatırlar. Allah'ı huzurunda durmakla anarsa Allah da onu kurbiyet makamına kabul etmekle ve nimetini tamamlamakla hatırlar. Allah'ı sırrını saflaştırarak zikrederse Allah da onu ihsanıyla hatırlar. Allah'ı gayret etmek ve cefaya katlanmak ile zikrederse Allah da onu cömertlik ve ihsanla hatırlar. Allah'ı, selamet sıfatıyla anarsa Allah da onu pişmanlığın fayda vermediği kıyamet gününde hatırlar. Allah'ı korkarak zikrederse Allah da onu arzu ettiği şeyi gerçekleştirmek suretiyle hatırlar." (Abdülkerim el-Kuşeyri, *Letaifü'l-İşarat*, thk. İbrahim Besyuni, el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme, Kahire, 2000, c. I, s. 137-138.)

Kur'an-ı Kerim'in farklı ayet-i kerimelerinde, "Allah'ı çokça zikredin!" emri vardır. Bu emirden Allah'ın kullar üzerindeki muradı nelerdir ve kullar Allah'ı ne şekilde zikretmelidir?

Kur'an'ın üzerinde önemle durduğu zikir, kalbin temel fonksiyonlarından biridir, çünkü kalbin sükûneti ve huzuru zikirle sağlanır.

Zikir, kalbin tatmin olmasını sağlar. (Ra'd, 13/28.) Zikir, Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını belli bir ahenk içerisinde tekrarlayarak anmak ya da hatırlatmaktan çok, kalbî teslimiyetten gelen bağlılığın dil ile ifade edilmesidir. Onun içindir ki bütün

arifler, zikri yaşanan dinin kilit taşı olarak görmüşlerdir. Çokça zikre Kur'an'da emir kipi ile yer verilmesi (Ahzab, 33/41.), bu hususun önemini göstermektedir.

Kur'an, bizzat kendisini ve namazı zikir olarak adlandırmıştır. Allah, "Unuttuğun zaman Rabbini zikret! (hatırla)" (Kehf, 18/24.) buyuruyor. Kur'an'da mutlak ve mukayyet olmak üzere iki tür zikir emri vardır. Kur'an'da herhangi bir kayıt belirtmeden mutlak manada ve çok zikretmeyi emreden ayetler bulunmaktadır. (Âl-i İmran, 3/41; Ahzab, 33/41; Cuma, 62/10.)

Tevhid zikrinin kalbi masivadan temizlemede, lafza-i celal zikrinin kalbî zikre ermede ayrı bir yeri vardır.

Bunların emrettiği zikir, gafletin zıddı anlamındaki kalbî zikiridir. Allah'ın adının anılmasını emreden (Müzzemmil, 73/8; İnsan, 76/25.) ayetler ise kalbî manada zikre muvaffak olamayanlara dil ile zikretme kolaylığı sağlamakta ve bir bakıma kalbî zikre hazırlık yaptırmaktadır.

Zikirten maksat Allah'ı hiç unutmamak olduğuna göre, zikrin efdal olanı kalbî ve hafî olanıdır. Ancak cehrî olarak yapılan zikirlerin her birinin kişinin durumuna göre ayrı özellikleri vardır. Tevhid zikrinin kalbi masivadan temizlemede, lafza-i celal zikrinin kalbî zikre ermede ayrı bir yeri vardır.

Kula yakışan en önemli vazife, daimi surette gece ve gündüz, her fırsatta Allah'ın zikriyle meşgul olup gönül aynasını cilalandırması ve böylece Hakk'ın rızasını kazanıp çeşitli ilahi lütuflara nail olarak dünya ve ahiret saadetlerini kazanmasıdır.

“Rabbini çok an! Sabah akşam tesbih et!” (Âl-i İmran, 3/41.)

“Ey iman edenler! Allah'ı çokça anın.” (Ahzab, 33/41.)

“Allah'ı da daima çok anın ki kurtuluşa eresiniz.” (Cuma, 62/10.)

“Onlar ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken hep Allah'ı anarlar.” (Âl-i İmran, 3/191.)

“Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek alçak sesle sabah akşam Rabbini zikret, gafillerden olma!” (A'raf, 7/205.)

Kulun Allah'ı zikretmesinin karşılığı, Allah'ın kulu zikretmesidir. Arifler için en büyük ceza, zikirten yoksun kalmak, zikre ara vermektir.

“Sabah akşam Rabbini adını an.” (İnsan, 76/25.)

“Allah'ı çokça zikreden erkekler, çokça zikreden kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.” (Ahzab, 33/35.)

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ, Kur'an'da adının anılmasını, bir de mutlak olarak zikredilmesini yani unutulmamasını emrediyor. Mutlak zikir, Allah'ı hiç unutmadan daima O'nun murakabesinde ve kontrolünde bulunduğunu bilmek ve gafletten uzak kalmaya çalışmaktır.

Asr-ı saadet döneminde başta Hz. Peygamber Efendimiz olmak üzere sahabe “zikri” nasıl anlamışlar ve hayatlarında nasıl tatbik etmişlerdir?

Hadis kitaplarında Peygamber Efendimizin bizzat kendisinin, günde yetmiş veya yüz defa tövbe ve istiğfar ile meşgul bulunduğunu gösteren rivayetler bulunduğu gibi (Tirmizi, Tefsiru sure, 47; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 261.) önce fakir sahabilere özel olarak, daha sonra diğer sahabilere ve bütün ümmete öğretip benimsettiği tesbihler de vardır. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in tespitine göre Ebu Talib'in kızı Ümmühani şöyle anlatıyor: Allah Resulü bir günün evimize teşrif etmişti. Ben kendisine; “Ey Allah'ın Resulü, artık yaşlandım ve zayıfladım. Bana oturduğum yerden yapabileceğim bir amel tavsiye etseniz.” dedim. O da

şöyle buyurdu: “Yüz kere ‘Sübhanallah’ de! Yüz kere ‘Elhamdülillallah’ de! Yüz kere de ‘Lâ ilâhe illallah’ de!” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 344.)

Bizleri en güzel şekilde yaratıp her türlü nimetle donatan Rabbimizi zikretmemek yani O’nu unutmak nankörlük, en masum ifadeyle gaflettir. Dünyevi meşgalelerin insanı gaflete sürüklediği bu çağda O’nu hep hatırd tutmak nasıl mümkün olur?

Bugün gündelik hayatın koşuşturmaları içerisinde insanlık yoğun bir şekilde ilgi dağılması yaşamaktadır. Günahlar cazip gösterilmekte, dünyalık beklentiler öncelikli kılınmakta, nefsanî arzuların peşinde koşulmakta, şan, şöhret, makam ve mevki beklentileri artmakta, gösteriş ve menfaat odaklı bir yaşam sürülmektedir. İnanmış bireylerin tercihlerini ortaya koymaları, önceliklerini belirlemeleri, aidiyetlerini netleştirmeleri, saflarının neresi olduğunu bilmeleri elzemdir. İnanan bireyler olarak imanımıza yaraşır bir tavır sergilememiz, imanımızı kuvvetlendirmemiz, inandığımız gibi yaşamamız gerekmektedir. Allah’ın huzurunda bulunduğumuz bilincine sahip olmamız, Allah’ın her an bizleri kontrol ettiğini bilmemiz, Allah’ı her şeyden daha çok sevmemiz, bizleri Rabbimize yakınlaştıracak amellere yönelmemiz gerekmektedir. İnananlar olarak gerek bireysel gerekse toplu bir şekilde yüzlerimizi Hakk’a

çevirmemiz ve evlerimizi Allah’ın zikriyle şenlendirmemiz, yuvalarımızı Allah’ın adının anıldığı meskenlere dönüştürmemiz gerekmektedir. Ezan-ı Muhammedî’ye kulak kesilmemiz, camileri buluşma noktası kılmamız, seher vakitlerini fırsat bilmemiz, Rabbimiz ile baş başa kalmamız gerekmektedir. İşlerimiz ne kadar fazla, vakitlerimiz ne kadar sınırlı, programlarımız ne kadar yoğun olursa olsun Rabbimizle baş başa kalacağımız özel vakitler belirlemeliyiz. Kalbimize sahip çıkmalı, kalbimizden Rabbimizin yâdını eksiltmemeli, Allah’ın emir ve yasaklarına riayet edip O’nun koyduğu ölçülere göre yaşamamızı sürdürmeliyiz. İşte o zaman ellerimiz tespih çekerken, dillerimiz Allah’ı zikrederken, rahlemizde Kur’an tilavetlerine devam ederken, namazlarımızı camide ve cemaatle kılarken, zekâtlarımızı hakkıyla verirken, haccımızı ifa ederken, ilim yolculuğuna çıkarırken, helal kazançlar sağlarken, ticaretlerimizi helalinden sağlarken, günah yollarından kaçınırken, harama el uzatmaktan uzaklaşırken, kul haklarından sakınırken, güzel ahlaklı bir insan olmaya özen gösterirken, kalbimizi gaflet uykusundan uyardırırken Allah’ı zikretmiş olmanın kıvamına ermiş olacağız. Allah’a ve ahiret gününe iman eden bireyler olarak Peygamber Efendimizin her hâliyle kendini Allah’a teslim edişi gibi bizler de Peygamber Efendimizi örnek alarak, erdemli müminler olarak Hakk’ı zikretmenin şuuruna varmış oluruz. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Kadir Özköse, 1967 yılında Tokat’ın Zile ilçesinde doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (1991), yüksek lisansını (1995) ve doktorasını (2000) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalında tamamlayan Özköse, 2010 yılında profesörlük kadrosuna atandı. Dekanlık ve rektör yardımcılığı görevlerini de deruhte eden Prof. Dr. Kadir Özköse’nin yayımlanmış makale ve eserleri bulunmaktadır. Yayımlanmış telif eserlerinden bazıları şunlardır:

1. *Hak-Bâtıl Mücadelesi*
2. *Nefis Terbiyesi*
3. *Mürîd ve Mürşid İlişkisi*
4. *Can Kuşu*
5. *Anadolu Tasavvuf Önderleri*
6. *Mağrib Tasavvufu*

ŞAHSİYET İNŞASINDA DİNÎ DEĞERLERİN ROLÜ

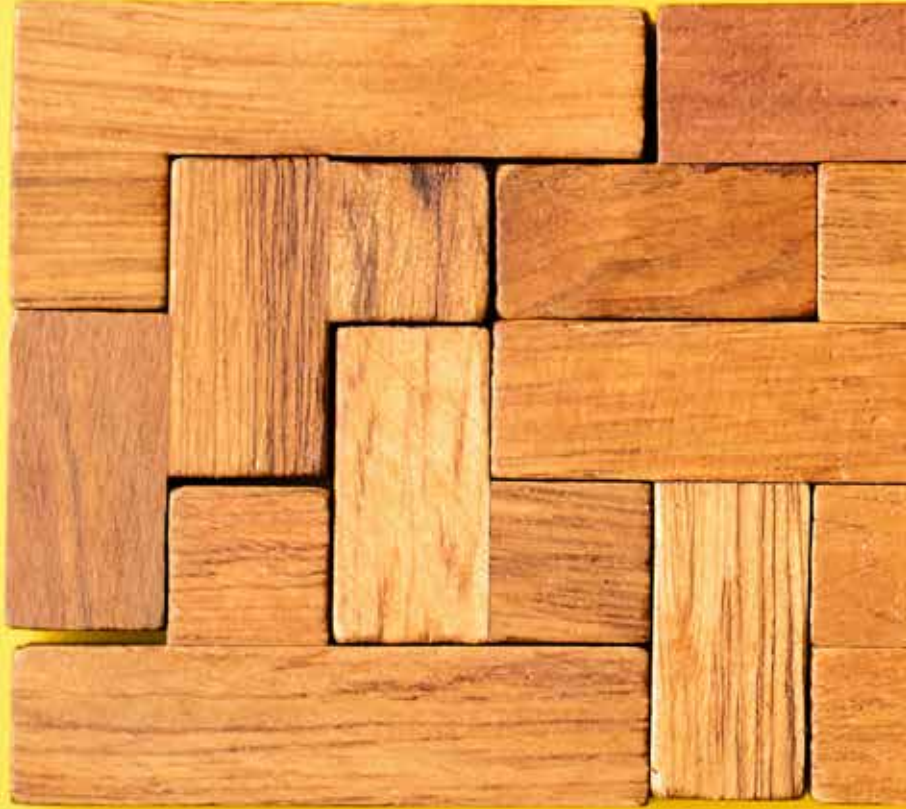
Döndü DEMİRCİ

İstanbul Sultanbeyli Vaizi

İlk insan ve ilk peygamber Hz Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar Allah vahiy yoluyla insanoğluna doğru yolu göstermiştir. Toplum hayatında iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkinin ne olduğu salt insan aklına ve tecrübesine bırakılmamış, bu konuda Allah kitaplar indirerek ve peygamberler göndererek insanların doğru yola ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnancı, değerleri, kültür ve gelenekleri olan bir topluluk içinde yetişmiş, kimliğini ve kişiliğini başta ailesi olmak üzere yakın ve uzak çevresinde edindiği rol-modeller ve değer yargıları sayesinde oluşturur. Bununla birlikte insanın kendi akli muhakemesi ve özgür iradesi söz konusudur. Yani insan içinde yaşadığı toplumdan beslenmekle birlikte zaman zaman onu eleştirmekten, yanlışlarını ortaya koymaktan geri durmaz, toplum onu şekillendirirken o da toplumu şekillendirir ve yön verir.

Allah tarafından gönderilmiş olan dinler zaman içerisinde

tahrifata uğramış, inanç ilkelilerindeki bozulma ve sapmalar zamanla amel ve ahlak boyutuna yansımış ve sonunda toplum hayatı felce uğramıştır. Nihayetinde Allah (c.c.) son Peygamber'i göndermek suretiyle insanların yolunu açmış, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmış ve onlara olan nimetini ta-

mamlamıştır. Böyle olmasına rağmen bu dinin ilk muhatapları olan Cahiliye toplumu, eski inanç ve geleneklerine devam etmekte direndiler, belli bir süreye kadar kalp ve zihinlerini İslam'a açmadılar. Bunun en önemli sebebi ise atalarından gördükleri ve tevarüs ettikleri düşünce biçimi ve hayat tarzı

idi. Bu, toplumun insanı nasıl şekillendirdiğinin tipik bir örneğidir. Ancak aynı toplum içerisinde Hz. Peygamber'in tebliğine karşılık verenlerin olması ve Müslümanların sayısının giderek artması, o toplumdaki yaşantının bazılarını rahatsız ettiği, bu sebeple bir sorgulama ve arayış içerisinde olduklarının da bir göstergesidir. Yani insan, akli ve vicdani gereği toplumda hâkim olan yanlış inanç ve ahlaki yaşantının gidişatını fark etmekte ve buna boyun eğmemek için eylem ve aksiyonda bulunmaktadır. Hz. Peygamber de nübüvvet öncesi Cahiliye toplumundaki dinî ve ahlaki yaşantıdan rahatsız olmuş ve bir dönem insanlardan uzaklaşarak inzivaya çekilmiş, varoluş, yaratılış ve yaratılışın amacının ne olduğu konusunda derin tefekkürde bulunmuştur.

Peygamberler ve şahsiyet inşası

İnsan fıtraten iyilik ve kötülüğe elverişli olarak yaratılmıştır. (Şems, 91/8.) Yani hem iyilik hem de kötülük yapma potansiyeli insanda mevcuttur. İşte insan almış olduğu eğitim ve terbiye neticesinde bu iki potansiyelden birini gerçekleştirir. Yani özgür iradesi ve tercihiyle ya iyilik ya da kötülük yolunu seçer. İyilerin çoğunlukta olduğu bir toplumda doğruluk, adalet, barış ve huzur ortamı oluşurken kötülerin hâkim olduğu bir toplumda da zulüm, fesat, kaos ve savaş ortamı oluşur.

Allah tarafından gönderilen bütün peygamberler iman merkezli ve ahlaklı bir toplum inşa etmek üzere görevlendi-

rilmişlerdir. Peygamberimiz Hz Muhammed de (s.a.s.) tüm insanlığa gönderilmiş olan son peygamber ve güzel ahlakın tamamlayıcısıdır. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem, 68/4.) Hz. Peygamber de: "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (İbn Hanbel, II, 381.); "Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev inşa eden kimseye benzer. O kimse evi güzelce yapıp mükemmel hâle getirmiş fakat bir köşede sadece bir tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar bu evi dolaşırlar, ona hayran olurlar ve şöyle derler: 'Keşke şu tuğla da yerine konulmuş olsaydı.' İşte ben, o (yeri boş bırakılan) tuğlayım, ben peygamberlerin sonuncusuyum." (Buhari, Menakıb, 18.) buyurmuştur.

İslam, şahsiyet inşasına imanla başlar. İmanın özünde inanmak, güvenmek, tasdik etmek vardır. İman kalbe yerleşince artık amel ve ahlak bunun üzerine inşa edilir. Nitekim putperest bir topluluğa gönderilmiş olan Hz. Peygamber, risaletin ilk yıllarında tevhid inancını insanların kalplerine ve zihinlerine nakşetmeye çalışmış, sonrasında Müslümanca bir hayatın nasıl yaşanacağını bizzat kendi örneğinde göstermiştir. Bir defasında kendisine gelerek: Bana İslam'la ilgili öyle bir şey söyle ki senden sonra kimseye başka bir soru sorma ihtiyacım olmasın, diyen bir kimseye Allah Resulü: "Allah'a inandım de ve dosdoğru ol!" (Müslim, İman, 62.) buyurmuştur. "Bir kişinin kalbinde aynı anda iman ile küfür, doğ-

ruluk ile yalancılık, hıyanet ile emanet bir arada bulunmaz." (İbn Hanbel, Müsned, II, 349.) buyurarak insanları yalan, iftira, gıybet, kötü söz gibi çirkin ahlaktan sakındırmış ve müminleri basiret ve ferasetle hareket etmeye yöneltmiştir.

İhlas ve samimiyet, Müslüman şahsiyetinin inşasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insan inancında ve ibadetlerinde samimi ve muhlis değilse bu, onun amelini yansır ve neticede inandığı gibi yaşamamış olur. "Din nasihattir (samimiyettir)." (Buhari, İman, 42.) buyurur Allah Resulü. İbadeti sadece Allah rızası için yapmak, birbirini Allah için sevmek ve Allah için birbirine yardım etmek, Allah için kâfirlere karşı mümin kardeşinin yanında olmak hep ihlasın ve ihsanın neticesidir.

Karakter ve şahsiyet gelişiminde ibadetlerin ve güzel alışkanlıkların önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz. Zira ibadetler insanın manevi gelişim ve inkişafına katkı sağlar, dünyevi arzularla mücadele etme konusunda onu denetler, iyilik hâlinin kalıcı olması ve güzel ahlakın yerleşmesinde yardımcı olur ve onu mutedil bir insan hâline getirir. Nitekim amellerin en faziletlisinin hangisi olduğu sorulduğunda Efendimiz, "Az da olsa devamlı olanıdır." (Buhari, İman, 32.), başka bir seferinde, "Vaktinde kılınan namazdır." (Buhari, Mevakıt's-Salat, 5), buyurmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim'de, "Şüphesiz namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar." (Ankebut, 29/45.) buyrulur. Oruç kalkandır, sabretmeyi ve iradeye hâkim ol-

mayı öğretir. Zekât ve sadaka malı ve nefsi temizler. İyilikler yaptıkça çoğalır, başka iyiliklerle ve hayırda yarışmaya insanı sevk eder. İyilerin ve iyiliklerin arttığı bir toplumda da mutluluk, barış, huzur ve sakinet hâsıl olur.

Şahsiyet İnşasında Hz. Peygamber'in metodu

Hz. Muhammed (s.a.s.), insanlığa gönderilmiş olan son peygamber olup getirmiş olduğu mesajlar da tüm insanlığı kuşatıcı ve evrensel niteliktedir. Adaleti, cömertliği, merhameti ve nezaketiyle insanların kalbini kazanmış olan Hz. Peygamber, Kur'an'ın ifadesiyle üsve-i hasene yani en güzel örnektir. Hem peygamberlik öncesi hem de sonrasında erdemli bir hayat süren efendimiz el-Emin vasfıyla tanınıyordu. Yakın çevresini İslam'a davet için çıktığı Safa tepesinde, "Şu vadinin arkasında size saldırmak isteyen bir düşman ordusunun olduğunu söylesem bana inanır mısınız?" diye sorduğunda, orada bulunanlar, "Evet, inanırız. Çünkü biz senin yalan söylediğine hiç şahit olmadık." (Müslim, İman, 355.) dediler. Müslüman olsun olmasın insanların kıymetli eşyalarını kendisine emanet ederek ahde vefa gösteren, mazlumun yanında olan, akrabasını koruyup kollayan, güvenilir bir peygamber.

İnsan ilişkilerinde saygı, merhamet ve nezaketi esas alan Hz. Peygamber, onlarla olan iletişimde muhatabın durumunu dikkate alır, toplum içinde insanları rencide etmez, sevdirmeye ve kolaylaştırma yolunu tercih ederdi. Allah Resulü'nün

insanlara olan şefkat ve merhametini Cenab-ı Allah şu şekilde dile getirmiştir: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi..." (Âl-i İmran, 3/159.)

Hz. Peygamber sadece insanlara değil, tüm mahlûkata rahmet nazarıyla bakardı. Bir defasında Medineli Müslümanlardan birinin bahçesine giren Efendimiz (s.a.s.) orada bulunan bir devenin inlediğini ve gözlerinden yaşlar akıttığını görünce oradakilere devenin sa-

hibini sormuş ve ensardan bir genç, devenin sahibi olduğunu söyleyince: "Allah'ın sana verdiği bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Deve bana şikâyetinde bulundu. Senin kendisini aç bıraktığını, fazla çalıştırarak yordüğünü şikâyet etti."

(Ebu Davud, Cihad, 44; *Hadislerle İslam*, c.3, s. 92.) buyurarak o genci ikaz etmiş ve nasıl davranması gerektiği hususunda ona nasihat bulunmuştu.

İslam'ın ilk muhatabları olan sahabe, Hz. Peygamber'in terbiye ve gözetiminde yetişmiş olan Müslüman şahsiyetin ilk örnekleri, rol modelleridir. Tek tek her sahabe ile ilgilenen, akıl ve seciyelerine göre onlara hitap eden, onları âdeta nakış nakış işleyen Hz. Peygamber örnek bir nesil yetiştirmiş ve onlardan asr-ı saadet adı verilen bir topluluk inşa etmiştir. Şeref ve değer bakımından kadın erkek, yaşlı genç, hür köle demeden tüm insanların saygıya değer bir varlık olduğu; insana yaraşır bir hayat yaşamayı hak ettiği; doğruluk, dürüstlük, adalet, merhamet, kardeşlik, yardımlaşma ve paylaşmanın esas olduğu; kadının günümüz dâhil hiçbir zamanda sahip olmadığı şeref ve değeri kazandığı numune-i imtisal bir toplum...

İnsanlar arasından çıkarılmış mutedil ve örnek bir toplum olan Muhammed ümmetine de yakışan Hz. Peygamber'in bıraktığı İslam mirasını en güzel şekilde sahiplenmek, Kur'an ve sünnete tabi olarak yaşamaktır...■

**İslam,
şahsiyet
inşasına
imanla başlar.
İmanın
özünde
inanmak,
güvenmek,
tasdik etmek
vardır.
İman kalbe
yerleşince
artık amel ve
ahlak bunun
üzerine inşa
edilir.**

İSTİKAMET ÜZERE OLMAK

Salih KÖSE

İstanbul Eyüpsultan Vaizi

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üzerinde durduğu önemli kavramların başında istikamet gelmektedir. Öyle ki Fatiha surecini okuduğumuzda, Ya Rabbi! "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil." (Fatiha, 1/6-7.) diye Mevla'mızdan istikamet üzere olmayı niyaz ediyoruz. Aynı şekilde Efendimiz (s.a.s.) bir gün ashabına, "Hud suresi beni yaşlandırdı, saçıma ak düşürdü." buyurmuştur. Ashab-ı kiram merak eder ve sorar: "Ey Allah'ın Resülü sizi yaşlandıran, mübarek saçlarınıza ak düşüren ayet hangisidir?" Bu soru üzerine Efendimiz (s.a.s.), "Sana emredildiği gibi istikamet üzere ol." (Hud, 11/112.) ayet-i kerimesini okumuştur. (Tirmizi, Tefsir, 56/3297; Kurtubi, IX, 107.) Bir gün bir sahabe, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) yanına gelir ve şöyle bir soru sorar: "Ey Allah'ın Resülü bana öyle bir nasihat verin ki sizden sonra kimseye bu din hakkında bir soru sormama gerek kalmasin." Efendimiz (s.a.s.) bir cümle ile "Allah'a iman ettim de. Sonra da istikamet üzere ol." buyurur. (İbn Hanbel, III, 413.) Özetle Allah neyi emrediyorsa onu hakkıyla yerine getirmeli ve neden alıkoymuyorsa ondan da gereğince kaçınmalıyız.

Farzı, vacibi, sünneti ve müstehab olanları kim hakkıyla ve titiz bir şekilde yerine getiriyor ve bununla birlikte haramdan, mekruhtan ve şüpheli olan şeylerden kaçınıyorsa asıl üstünlük sahibi kişi odur. Nitekim ehl-i ilim ve tasavvuf erbabına nispet edilen ve son derece veciz bir ifade olan “Asıl keramet istikamettir.” düsturu her birimizin kulağına bir küpedir.

İmanda istikamet

Bu hayatta en hassas ve titiz olmamız gereken husus elbet-

**İnsan,
Allah neyi
emrediyorsa
onu hakkıyla
yerine
getirmeli
ve neden
alıkoyuyorsa
ondan da
gereğince
kaçınmalıdır.**

te bize emanet olarak bahşedilen ve en kıymetli nimet olarak verilen imanımızı son nefesimize kadar istikamet üzere muhafaza etmektir. Bu yüzden bizi bu değerden mahrum bırakabilecek, ona hanel getirecek her türlü davranıştan uzak durmamız gerekmektedir. Dinî bir hükmü veya mukaddes bir değeri inanarak bile olmasa hafife almak, alay ve istihza konusu yapmak bu tehlikelerin başında gelir. İmana şirk bulandıracak bir hataya düşmekten de uzak durmamız gerekmektedir. Mekkeli müşrikleri hatırlayalım. Ayet-i kerimede Allah (c.c.) Peygamberimize hitaben onlar hakkında şöyle buyurmuştu: “Andolsun eğer onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?’ diye soracak olsan mutlaka, ‘Allah’ diyeceklerdir. O hâlde nasıl (haktan) döndürülüyorlar?” (Ankebut, 29/61.) Bu ayet-i kerimede görüyoruz ki müşrikler yaratıcı olarak Allah’ı kabul ediyorlardı, ancak hayatlarına müdahale eden, hüküm koyan, ticaretlerine karışan ve neyin helal ya da haram olacağını hükme bağlayan bir Allah tasavvuruna karşı çıkmışlardı. Allah’ın hükümlerini yok saymak, haram olan bir şeyin haramlığını inkâr etmek, kişinin imandan mahrum kalmasının sebeplerindedir. İmanda istikamet bir diğer ispatı ise akli ve iradeyi Allah’a ve dine isyan noktasında kimseye teslim etmemekten geçer. Kur’an’dan, sünnetten referansını bulmayan hiçbir sözün veya eylemin İslam olmadığını anlamak ise kişinin istikametinin ve orta yolu tuttuğunun en güzel ispatı niteliğindedir.

İbadette istikamet

İslam, beşerin tahammül sınırlarının ötesinde bir şeyi emretmez veya onu bu tür davranışlarla sorumlu tutmaz. Nitekim Allah Resulü, “Ey insanlar! Dinde aşırıktan sakının. Çünkü sizden öncekileri dinde aşırılık helak etti.” (İbn Mace, Menasik, 63.) buyurarak ölçülü ve kıvamında bir ibadet hayatını bizlere öğütlemektedir. Bu anlamda ibadette istikamet ölçüsü ifrat ve tefritten kaçınıp orta yolu tutmaktır. İnsanlığın saadet ve selameti için gönderilen İslam son derece arı, duru ve sade bir dindir. Bunun en güzel örneklerinden birisini yine Allah Resulü’nün nasihat ve irşadında görüyoruz. Talha b. Ubeydullah’ın (r.a.) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Efendimiz (s.a.s.) ile Necid ehlinde bir bedevi arasında şöyle bir konuşma geçmektedir: “Saçı sakalı karışmış Necidli bir adam, Resulüllah’a gelir. Sesinin uğultusu işitilir fakat ne söylediği tam olarak anlaşılmaz. Nihayet Resulüllah’a yaklaşır ve ‘Bana İslam’ı anlat.’ der. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona ilk olarak günde beş vakit namaz kılması gerektiğini söyler. ‘Kılmam gereken başka namaz var mı?’ diye sorunca Efendimiz, ‘Hayır ama nafile kılabilirsin.’ buyurur. Sonrasında Peygamberimiz (s.a.s.) ona bir de ramazan ayında oruç tutması gerektiğini söyler. O bedevi, ‘Tutmam gereken başka oruç var mı?’ diye sorar. Efendimiz (s.a.s.) ise ‘Hayır ama nafile oruç tutabilirsin.’ der. Daha sonra Peygamberimiz (s.a.s.) o adama zekât vermesi gerekti-

ğinden bahseder. Adam, ‘Vermem gereken başka bir şey var mı?’ diye sorar. Allah Resulü cevap olarak, ‘Hayır ama sadaka verebilirsin.’ buyurur. Bu adam Efendimizin meclisini terk etmeden önce, ‘Vallahi bu saydıklarından ne bir fazla ne de bir eksik yapacağım.’ diyerek ayrılır. Bunun üzerine Resulüllah Efendimiz, ‘Eğer sözünde durursa kurtuluşa erdi.’ buyurmuştur.” (Buhari, İman, 34.) Özetle, “Amellerin Allah’a en sevimli olanı az da olsa devamlı olanıdır.” (Buhari, İman, 32.) nebevi hatırlatmasını hayat boyu muhafaza etmek ve bu çizgiyi korumak ibadette istikametimizin en güzel yansıması olacaktır.

Ahlakta istikamet

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), “Müminlerin iman yönünden en olgunu, ahlakı en güzel olanıdır.” (Tirmizi, Rada, 11.) buyurmaktadır. Bu hadis-i şerif bizlere öğretiyor ki iman esaslarımız ahlakımıza ne kadar yansiyorsa Rabbimizin katında o kadar anlamına kavuşuyor ve kemale eriyor demektir. Bununla beraber kıldığımız namazlar, tuttuğumuz oruçlar ya da yaptığımız hayırlar bizleri güzel ahlak sahibi kıldığı kadar Mevla’mızın katında değerini bulmaktadır. Nitekim Efendimiz (s.a.s.), “Nice namaz kılanlar var ki onlara namazlarından geri kalan sadece uykusuzluk ve yorgunluktur.” (İbn Mace, Sıyam, 21.) buyurmaktadır. Aynı şekilde oruçla ilgili olarak da “Kim yalan söylemeyi ya da yalanla iş yapmayı bırakmazsa Allah’ın o kişinin yemeyi, içmeyi terk etmesine ihtiyacı yoktur.” (Buhari, Savm, 8.) buyurarak ahlaka yansımayan bir na-

Bu hayatta en hassas ve titiz olmamız gereken husus elbette bize emanet olarak bahşedilen ve en kıymetli nimet olarak verilen imanımızı son nefesimize kadar istikamet üzere muhafaza etmektir.

mazın veya orucun Rabbimizin katında değerini ve anlamını bulamayacağını bizlere hatırlatmaktadır. Bütün bu örnekler bize öğretiyor ki imanımızı ve ibadetlerimizi Rabbimizin katında anlamlı ve değerli kılan, bizim güzel ahlakımızdan başka bir şey değildir. Bu anlamda ahlakta istikamet gereği; samimi, güvenilir, dürüst, iyi geçimli, merhametli, hoşgörülü, mütevazı ve nezaket sahibi müminler olmaktır. Unutmayalım ki Allah Resulü (s.a.s.), ümmetinin iflas eden kişisini tarif ederken şöyle buyurmuştu: “Kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı ile Rabbinin huzuruna gelir. Ancak bununla beraber kimine kötü söz söylemiş, kiminin malını haksız kazanç yoluyla zimmetine geçirmiş, kimine vurmuş, kiminin kanını akıtmış, kimine de iftira atmış. İşte bu kişinin ibadetlerinin sevabı alınır ve hakkına girdiği kişilere verilir. Üzerindeki kul hakları bitmeden amellerinin sevabı biterse hak sahiplerinin günahları kendisine yüklenir. Sonra da ateşe sürüklenir.” (Müslim, Birr, 59.) Bu nebevi uyarı, ahiret azığımız ve kabirde bizimle kalacak tek şey olan amellerimizden mahrum kalma gerçeğinin ahlaki istikametimiz ile ne denli ilişkili olduğunu bir kere daha hatırlatmış olmaktadır.

Yazımızı Rabbimizin şu müjdeli haberi ile sonlandırmış olalım: “Rabbimiz Allah’tır” deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: “Korkmayın, kederlenmeyin, size vadolan cennetle sevinin!” (Fussilet, 41/30.) ■

DÜNYA HAYATI ALDATICIDIR

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا
تَغُرَّتْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ
الْغُرُورُ

"Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın
vaadi gerçektir. Sakın dünya
hayatı sizi aldatmasın. Sakın çok
aldatıcı (Şeytan), Allah hakkında
sizi aldatmasın."

(Fatır, 35/5.)

İçinde türlü türlü meyvelerin, ekinlerin ve bağların bulunduğu güzel bir bahçe vardı. Bahçenin sahibi ise ihtiyaç sahiplerini gözeten, hasat zamanı geldiğinde onları çağırıp haklarını veren dindar bir kimse idi. Bu şahıs ölünce bahçe çocuklarına kalmıştı. Ancak çocukları ihtiyaç sahiplerini unutmuşlar, bahçeden kimseye bir şey vermek istememişler, onlar yanlarına gelmeden sabah erkenden gidip ürünlerini toplamak üzere sözleşmişlerdi. Bütün bunları planlarken Allah'ı anmayı ve meydana gelen her şeyin O'nun iznine bağlı olduğunu da unutmuşlardı. Ancak, gece gelen bir afet bahçeyi kurutuvermişti. Sabah erkenden bahçelerine gelen kardeşler bahçelerini bu hâlde görünce şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilemediler. Öyle ki yanlış bahçeye geldiklerini dahi düşündüler. Fakat sonunda gerçeği anladılar. İçlerinden akli başında olan bir tanesi, Allah'ı anmayı unutmamaları gerektiğini, başlarına gelenin bu yüzden olduğu gerçeğini onlara tekrar hatırlattı. Neticede hatalarını anlayan kardeşler ne kadar yanlış yaptıklarını, doğru yoldan saptıklarını fark ettiler ve yaptıklarına pişmanlık duydular. (Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Razi, *Mefâtihu'l-gayb* (Beirut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 3. Basım, 1420), 30/607; Kalem 68/17-33.)

İnsanları iyiye, güzele ve doğruya ulaştırmayı hedefleyen Kur'an, öğütler veren, doğruyu yanlıştan ayırmanın yollarını öğreten, şifa ve rahmet kaynağı olan bir kitaptır. Bazen emir ve yasaklarıyla, bazen ödül ve ceza örnekleriyle, bazen kıssalarla, bazen de ibret verici örnek ve teşbihlerle hakikatleri muhataplarının idrakine sunar. Yukarıda yer verilen örnek de dünya hayatının anlam ve değerini, dünya malına aşırı düşkünlüğün sonucunu, eldeki nimetlerin şükürünü eda etmenin önemini ortaya koyan dikkate değer misallerinden biridir Kur'an'ın.

Defaatle vurgulandığı üzere (Nisa 4/147; İbrahim 14/7.), nimetlere şükretmenin önemi yanında, nankörlük etmenin acı sonuçlarını dikkatlerimize sunmaktadır Kur'an. Bir şey yapmadan önce "inşallah" demek suretiyle işlerimizi her şeyin gerçek sahibi olan Yüce Allah'ın iradesine bağlamak gerektiğini de vurgulamaktadır. (Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/433-434.)

Kur'an-ı Kerim, içeriğinde yer alan mesajlar ve rehberlik eden yönlendirmeleriyle baştan sona Allah'a kulluğun önemini, insan olmanın anlamını, dünya hayatının geçici oluşuna karşın ebedî bir ahiret hayatının var olduğu gerçeğini bizlere anlatır. "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttaki olanlar için şüphesiz ki ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Enam, 6/32.) şeklindeki beyanlarıyla dünya hayatına bakış açımızı belirlemeyi hedefler. "Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın vadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın çok aldatıcı (Şeytan), Allah hakkında sizi aldatmasın." (Fatır, 35/5.) diyerek dünya hayatına kapılıp şeytanın ve nefsimizin esiri olmaktan korumak ister bizi. Dünya hayatının, ebedî âlem için bir araçtan ibaret olduğunu vurgulayarak yol gösterir bizlere.

Kur'an'ın bütün bu ikazlarına rağmen ne yazık ki insan dünyanın anlamını, ahiretin değerini yeterince idrak edememiştir. Dünyevileşme hastalığından kurtaramamıştır kendini.

Ebedî hayat için bir araçtan ibaret olması gereken dünyayı amaç hâline getirmiştir. "Çoklukla övünme yarışı sizi kabirlere varıncaya kadar oyaldı." (Tekasür, 102/1-2.); "Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan, servet toplayan ve onu sayıp duran herkesin vay hâline! O, malının kendisini sonsuza kadar yaşatacağını zanneder." (Hümeze, 104/1-3.) mealindeki ayetleriyle bu hakikate dikkat çeken Kur'an, "Hayır! Andolsun ki o, hutameye atılacaktır. Nedir o hutame bilir misin? Allah'ın tutuşturulmuş ateşi! Uzatılmış direklere bağlı olarak içine hapsedildikleri, yükselip yürekleri saran ateş!" (Hümeze, 104/4-9.) şeklinde birçok kez hatırlatır bizlere dünyaya kapılıp gitmenin kötü sonuçlarını.

Yokluk gibi varlık da bir imtihandır. Savaşla, zulümle, haksızlık ve yoklukla mücadele edenler yanında, bu durumda olanlardan bihaber yaşayan, dünya nimetleri arasında kaybolup gidenler de vardır ne yazık ki. Sınırsız israfın var olduğu bir dünyada açlıktan ölen çocukların bulunması bu çarpıklığın bir göstergesidir. Bu tablo insanlığın bir sorunu olması yanında, öncelikle Müslümanlar olarak bizleri ilgilendiren bir problemdir. Bütün bu olumsuzlukların daha ziyade İslam coğrafyasında yaşanıyor olması bizleri derinden düşündürmeli. Yaşadığımız bu tablonun sebeplerini iyi tahlil etmeli; birlik, beraberlik, vahdet ve ümmet gibi değerlerimizden ne kadar uzaklaştığımızı, nasıl bir zihin dağınıklığının, parçalanmışlığın içerisinde bulun-

duğumuzu sorgulamalıyız. Bir Müslüman coğrafyada yaşanan açlık, yokluk ve savaş gibi krizlerin bizleri sarsmamasının, yeteri kadar umurumuzda olmamasının dinî ve insani değerlerimizle ne derece bağdaştığının hesabını yapmalıyız.

"... O günleri biz insanlar arasında döndürüp duruyoruz..." (Âl-i İmran, 3/140.) mealindeki ayet-i kerimenin vurguladığı çok önemli bir gerçek vardır: Elde ettiğimiz başarılar, sahip olduğumuz nimetler geçicidir. Her an yok olabilir. Bunlara aldanmamak, kendimizi dünyaya kaptırmamak, dünyalıklar arasında kaybolup gitmemek gerekir. Dünyanın geçiciliği gibi sahip olduklarımızın da emanetten ibaret olduğunu; paylaşma, yardımlaşma, infak etmeyi bir yaşam felsefesi hâline getirmek gerekir. Mad-di anlamda imkânımız, paylaşacak bir şeyimiz olmasa dahi zihnen, fikren ve ruhen hakkın ve haklının yanında, zulmün ve zalimin karşısında olabilmek de son derece önemlidir. Canlarıyla, kanlarıyla mücadele eden, açlık ve yokluk içerisinde kıvranan kardeşlerimize rağmen, içinde bulunduğumuz imkânları beğenmemek, marka ve moda peşinde koşmak, kullandığımız eşyalar daha eskimeden yenisiyle değiştirmek, bir sefer yediğimizi ikinci defa yememek doyumsuzluğun ve şükürsüzlüğün göstergesidir. Oysa dünyaya gerektiği kadar değer ve anlam yüklemek bütün bu olumsuzlukları bertaraf edecek önemli bir yaklaşım tarzı olacaktır bizler için. ■

MÜSLÜMANA YAKIŞMAYAN DAVRANIŞLAR

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي

“Allah’ın laneti, rüşvet verenin ve
rüşvet alanın üzerinedir.”

(İbn Mace, Ahkâm, 2 [2313].)

Lanet kelimesi, Arapça’da “la’n” kökünden türemiş olup Allah’ın rahmetinden mahrum bırakılmayı ifade eder. Aynı kökten gelen “mel’ûn” kelimesi ise “kovulmuş, lanetlenmiş” anlamına gelmektedir. Bu terim, Allah tarafından kullanıldığında “kovmak ve uzaklaştırmak”; insanlar tarafından kullanıldığında ise “sövmek ve beddua etmek” anlamlarını taşır (İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “la’n” md.) Günahkâr bir mümin hakkında kullanılan lanet, mecazi bir anlam taşır ve “Allah’ın o kişiyi iyi ve salih kimselerin mertebesinden düşürmesi” anlamında değerlendirilir. (Tehânevî, *Keşşâfü istilâhâti'l-fünûn*, 2/1408.)

İslam âlimleri, Firavun ve Ebu Cehil gibi insanlara zulmeden kâfirler ve şeytan dışında herhangi bir kimseye lanet okumanın doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte kâfirlerin bile ölmeden önce iman etme ihtimalleri olduğundan onlara lanet etmenin caiz olmadığını vurgulamışlardır. (M. Kâmil Yaşaroğlu, “Lanet”, *DİA*, 27/101-102.) Ancak bazı davranış sahipleri, işledikleri günahların büyüklüğü ve çirkinliğinden ötürü Kur’an-ı Kerim’de lanetlenmiştir. Yüce Allah, belirli günahları işleyen kimseleri lanetlemiş ve bu kişilerin O’nun rahmetinden uzaklaştıklarını bildirmiştir. Bu bağlamda, kâfirlere (Bakara, 2/161; Ahzab, 33/64.); münafıklara (Tevbe, 9/68); zalimlere (Hud, 11/18.); yalancılara (Âl-i İmran, 3/61.); adam öldürenlere (Nisa, 4/93.); Allah’ın ayetlerini gizleyenlere (Bakara, 2/159.); akrabalık bağlarını koparanlara ve bozgunculuk yapanlara lanet edilmiştir. (Muhammed, 47/22-23.) Bu ayetler, işlenen suçların büyüklüğünü ve çirkinliğini vurgulayarak müminleri bu tür davranışlardan sakındırmak amacı taşımaktadır.

Hız. Peygamber (s.a.s.), lanet etmeyi ilke olarak yasaklamış ve bu tür ifadelerin kullanılmasını öğütlemiştir. Nitekim ashab-ı kiram, bir keresinde “Ey Allah’ın Resulü! Müşriklerle beddua et!” dediklerinde, Peygamberimiz (s.a.s.), “Ben lanet edici olarak değil, rahmet olarak gönderildim.” cevabını vermiştir. (Müslim, Birr, 87 [2599].) Müminlerin birbirlerine lanet etmeleri caiz değildir. Bu hususta İmam Nevevî (ö. 676/1277), günahlardan sakınan bir Müslümana lanet etmenin icmâ ile haram olduğunu belirtmiştir. (Nevevî, *el-Ezkâr*, s. 353.) Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Birbirinize Allah’ın laneti, Allah’ın gazabı ve cehennem temennisiyle beddua etmeyin.” (Ebu Davud, Edeb, 52 [4906].) Müslümana sövüp lanet etmek, onu öldürmek kadar büyük bir günah olarak kabul edilmiş (Buhari, Edeb, 44 [6044]; Müslim, İman, 116 [64].) ve lanet eden kişilerin kıyamet gününde şefaâtçi ve şahit olamayacakları bildirilmiştir. (Müslim, Birr, 85 [2598].) Bu hadisler, müminlerin lanet etmekten sakınmaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü lanet etmek, kişinin kalbini katılaştırır ve toplumda kin ve nefret duygularını körükler. Ancak bazı kötü davranışlarda bulunan kimseler, Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi hadislerde de lanetlenmiştir. Örneğin bir hadiste içki ile ilgili on hususa lanet edilmiştir. (İbn Mace, Eşribe, 6 [3380]; Ebu Davud, Eşribe, 5 [3674].) Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.s.); giyim kuşam, davranış veya farklı şekillerde karşı cinse

özenip benzemeye çalışan erkek ve kadınlara lanet etmiştir. (Buhari, Libas, 61 [5885].) Yine işkençe etmek amacıyla hayvanların vücutlarını damgalayan veya dövme yaparak zarar verenler de lanetlenmiştir. (Müslim, Libas, 106-107 [2116-2117].) Rüşvet alıp verenler (Tirmizi, Ahkâm, 9 [1337]; İbn Mace, Ahkâm, 2 [2313].); vücutlarına dövme yapan ve yaptıranlar (Buhari, Libas, 82 [5931].); yeme niyeti olmaksızın tavuk vb. hayvanları hedef alıp keyif amacıyla öldürenler (Buhari, Zebâih, 25 [5515].); Allah’tan başkası adına kurban kesenler, ebeveynine lanet edenler (veya onlara lanete sebep olanlar), bidatçıyı himaye edenler, tarlanın sınır taşlarını değiştirenler (Müslim, Edâhî, 44 [1978].); başkasının malına göz dikip hırsızlık yapanlar (Buhari, Hudûd, 7 [6783].); ölünün ardından feryat ve figan edenler (Ebu Davud, Cenâiz, 29 [3128].); kendisini babasından başkasına nispet edenler (İbn Hanbel, Müsned, 29/210 [17663].); zekât vermeyenler (Tirmizi, Zekât, 1 [617].); faiz yiyen ve yedirenler (Müslim, Müsâkât, 105.). dünyalık malı çokça sevip âdeta ona kul ve köle olanlar (Tirmizi, Zühd, 42 [2375].); sahabeyle dil uzatıp sövenler (Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, 12/434 [13588].); mezar soygunculuğu yapanlar (İmam Mâlik, *Muvatta’*, Cenâiz, 44.); bir mümine zarar veren veya hile yapanlar (Tirmizi, Birr, 27 [1941].); gerekli emniyet tedbirleri alınmadan insanlar arasında kılıç, silah vb. aletlerle dolaşanlar (İbn Hanbel, *Müsned*, 23/76 [14742].); şahsi menfaatini kamu menfaatine önceleyip stokçuluk/karaborsacılık yapanlar (İbn Mace,

Ticârât, 6 [2153].) ve insanların kullandığı yol veya gölgeliklerde kaza-i hacet yaparak çevreyi kirletenlere de lanet edilmiştir. (Müslim, Taharet, 68 [269].)

Yukarıdaki ayet ve hadislerden de anlaşılacağı üzere lanete konu olan hususlar genellikle toplum düzenini bozan, insanlar arasındaki huzur ve güveni zedeleyen, dinî ve ahlaki çöküntüye sebep olan veya bunlara zemin hazırlayan davranışlardır. Oysa İslam dini, bireylerin ahlaki gelişimlerine ve toplumsal huzura büyük önem verir. Bu bağlamda lanet kavramı, müminleri yanlış davranışlardan sakındırmak ve toplumsal düzeni korumak amacıyla kullanılmıştır. Müminler olarak lanete sebep olan davranışlardan uzak durmalı ve dilimizi bu tür ifadelerden korumalıyız. Zira dinimiz, bize hep güzel ve hayırlı söz söylemeyi öğütlerken dilimizden dökülecek sözlerin kalpleri kırıcı ve gönülleri incitici değil; yapıcı, onarıcı ve bağışlayıcı olmasını emretmektedir. Ayrıca unutulmamalı ki lanet ve beddua ilgili şahsın kendisine değil, onun nahoş davranışına yöneliktir.

Yazımıza Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) yaptığı şu dua ile son vermek istiyoruz: “... Allah’ım! Beni güzel ahlaka yönlendir, çünkü güzel ahlaka ancak sen yönlendirebilirsin. Kötü ahlakı benden uzaklaştır, çünkü kötü ahlakı benden ancak sen uzaklaştırabilirsin...” (Müslim, Müsâfirîn, 201 [771].) ■

KÖY İMAMLARI VE KÖYLERDE İMAM-HATİPLİK

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Bu köşede yayımlanan son birkaç yazım imam-hatiplerle ilgiliydi. Sadece köy imamlarını konu alan bir yazım da dergimizin Ekim 2021 tarihli sayısında çıkmıştı. Kanaatimce konu, kapsamlı ve çok sayıda çalışmayı gerektirecek önemde. Çünkü Diyanet hizmetleri söz konusu olduğunda bu hizmetlerin esasını cami hizmetleri oluşturduğu gibi cami hizmetlerinin merkezinde de imam-hatipler bulunmaktadır. Bu meselelerin önemli bir boyutunu, tarihin bir döneminde nispeten farklı bir konumda olan köy imamlığı teşkil etmekte. İşte bu yazıda bu defa konuya farklı bir açıdan yaklaşarak özellikle köy imamlığı/köy imamları ve köylerde imam-hatiplik kavramlarını analiz etmek ve tarihî süreçte hayrat hademe-

siyle köy imamlığı arasındaki farka değinmek istiyorum.

Kuşkusuz cami ve mescitlerde icra edilen temel hizmetler, yani mihrap ve minber hizmetleri her coğrafya ve yerleşim mekânında aynıdır. Bununla birlikte Cumhuriyet öncesinde ve Reisliğin kuruluşundan özellikle 1970'li yıllara kadar köylerde imamet hizmetinin kendine özgü özellikleri bulunmuş ve statü açısından köy imamları şehirlerde görev yapan hayrat hademesine nazaran farklı konumda olmuştur.

Başkanlık yıllarını esas aldığımızda, köylerde imamlık hizmetini “köy imamlığı” ve “köylerde imam-hatiplik” şeklinde iki ayrı kavram çerçevesinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Daha önce çeşitli vesilelerle ifade etmeye çalıştığım gibi 1965'te çıkartılan 633 sayılı Başkanlığın teşkilat kanununa eklenen bir madde ile ilk defa köylerimize de peyderpey imam-hatiplik kadrosu verilmeye başlanmıştı. İşte sözü edilen tarihe kadar kadrosuz olarak köy camilerinde hizmet eden zevatın resmi adı “köy imamı”, bu hizmetin adı da “köy imamlığı” idi. Nitekim 442 sayılı Köy Kanununda ve konuya ilişkin resmî yazışmalarda da “köy imamı” kavramı kullanılmıştı. Hâlbuki bu süreçte Vakıflar İdaresinden maaş alıp şehirlerde görev yapan imam ve hatipler, bütün cami görevlileri için bir üst kavram olan “hayrat hademesi” olarak vazife görüyorlar ve bu vasıfları dolayısıyla köy imamları

rından ayrılıyorlardı. Ücret ve idari yönden Vakıflarla bir alakaları olmadığı için köy imam-ları ise “hayrat hademesi” kavramının şümülüne girmiyordu. Hayrat hademesi kapsamında imam ve hatiplikle köy imamlığı arasındaki bu ayrım 1965 yılına kadar sürdü. Nitekim 633 sayılı kanunla “hayrat hademesi” kavramı, yerini “cami görevlileri” kavramına bırakmış, cami görevlileri de imam hatip ve müezzin kayyım olarak ikiye indirilmişti. Aynı tarihten itibaren köylere kadro-lu/maaşlı olarak atanan cami görevlilerinin adı da şehirlerde görev yapanlar gibi imam-hatip olmuştu. Başka bir ifadeyle 1965’ten itibaren ne şehirlerde görev yapanlar hayrat hademesi ne de köylerde görev

yapanlar köy imamıydı; ortak adları artık imam-hatip idi.

1965 yılına kadar hayrat hademesinin seçim ve tayin gibi idari işlemleri 1928, 1935 ve 1950 yıllarında çıkartılan nizamnameler çerçevesinde yapılıyordu; ancak hayrat hademesi şümülüne girmedikleri için sözü edilen tüzük hükümlerinin köy imamları üzerinde bir bağlayıcılığı bulunmuyordu.

Başta imam-hatipler olmak üzere hayrat hademesi üzerinde birinci derecede yetkili, il ve ilçelerde oluşturulan encümenlerdi. Bu encümenlerce hayrat hademesine ilişkin alınan kararlar, dönemlere göre nihai mercileri olan Diyanet İşleri Reisliği veya Vakıflar Umum Mü-

dürlüğünün onayıyla tekemmül ediyordu. Buna karşı köy imamlarının seçim, tayin, ücret ve benzeri durumları, Reisliğin kuruluş tarihi de olan 1924 yılında kabul edilen 442 sayılı Köy Kanununda özel bir fasıl altında yer alan maddelerle belirlenmişti. Şöyle ki kanunun 9. faslını oluşturan 83, 84, 85 ve 86. maddeleri köy imamlarıyla ilgiliydi. Buna göre köy imamları, köylüler tarafından tutulan ve ücretlerini köylülerin verdiği cami görevlileridir. Bir köye imam tutulmasında o köyün muhtar ve ihtiyar heyeti söz sahibiydi. Köy ihtiyar heyetince belirlenen aday, daha önce alınmış bir yetki belgesini haiz ise bu belgeye dayanarak değilse imamlık şartlarını taşıdığını yapılan sınavla or-

taya koyması hâlinde bu adaya yetki belgesi anlamında müftü tarafından bir buyrultu verilmesiyle köye imam tayini gerçekleşiyordu.

Köy imamlarıyla şehirlerde maaşla görev yapan hayrat hademesi arasında ayırt edici önemli farklılıklardan biri de süreçte yaşadıkları maddi mağduriyetlerle ilgilidir. Vakıflar İdaresinden maaş almakla birlikte şehirlerde görev yapan hayrat hademesi de özellikle 1930-1950 yılları arasında çok cüzi ücretle görev yapmış, aradan yıllar geçmesine rağmen ücretleri artırılmayarak mağdur edilmişlerdi. Ancak maddi yönden en büyük mağduriyeti kadrolu hâle gelinceye kadar köy imamları yaşadı. Köy halkının verdiği tahl cinsinden ücretle imamlık yapılması keyfiyeti yıllar boyu din hizmetlisini rencide etmiş, yaşanan bu durum köylere kadrolu imam-hatip tayinine kadar sürmüştür.

Köy imamlarının bir yıllığına tutulması, sonraki yıl veya yıl-

larda görev süresinin uzatılmasının köy idaresinin kararına bağlı olması da onlar için ayrı bir mağduriyet teşkil etmekteydi; çünkü bir yıllık görev süresi dolunca sonraki yılda göreve devam etme garantisi yoktu. İmam, görev süresi uzatılmaması hâlinde imamlık yapmak üzere başka bir köy arıyor, bulamaması hâlinde imamlığı bırakmak zorunda kalıyordu.

Köylere kadrolu imam-hatip tayinine 1965 yılından itibaren başladığını yukarıda belirtmiştim. Bu noktada da bir hususa daha açıklık getirmek gerekiyor. Konuya ilişkin kanun hükmünün 1965 yılından itibaren yürürlüğe girmesinden hareketle “Köy imamları 1965 yılında kadroya geçirildi.” ifadesini kullanamıyoruz; zira bütün köylere aynı anda kadro verilmemiş -buna birçok açıdan zaten imkân yoktu-, peyderpey her yıl tahsis edilen belli sayıdaki kadrolara atama yapılmıştı. Binaenaleyh bu tarihten sonra da daha uzun yıllar birçok köyde, ücretleri köy-

lülerce verilen imam istihdamına devam edildi ki bu görevlilerin adı yine köy imamıydı.

1965'ten itibaren köylere kadro tahsis edilip imam-hatip tayiniyle birlikte köy imam-hatipleriyle şehirlerde görev yapan imam-hatipler arasında statü yönünden bir fark kalmadı, özlük hakları itibarıyla da eşitlendi. Böylece “köy imamı” kavramı da tarihe karışmış oldu. Artık devlet memurları sınıfına dâhil oldular. Bilindiği gibi günümüzde bütün imam hatiplerin seçim ve atanmaları Başkanlık mevzuatı çerçevesinde yapılmakta. Görev ve sorumlulukları da yine bu mevzuat çerçevesinde belirlenmiştir. Bu ve benzeri gelişmeler göz önünde tutulduğunda günümüzde köylere görev yapan din hizmetlileri için bundan böyle artık sadece “köylere görev yapan imam-hatipler” ifadesi kullanılabilir. Bununla birlikte yine de köylere imam-hatiplik meselesinin kendine özgü hususiyetleri ve sorunları vardır. Dolayısıyla köylere imamlık veya daha geniş anlamda köylere din hizmeti meselesini çok yönlü olarak irdeleyen detaylı alan araştırmalarına büyük ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Köylere götürülen din hizmetlerinde yaşanan problemler ve çözüm yolları bu şekilde daha gerçekçi ortaya çıkacak ve hizmetlerin daha ileri noktalara götürülmesi sağlanacaktır.

İçinde köy imamlarına ilişkin özel bir faslın da yer aldığı 442 sayılı Köy Kanununun Cumhuriyetin başında çıkartıldığı göz önüne alındığında aslında köy

imamları meselesinin başından beri önemsendiği ortaya çıkar. Köy imamları hakkında belirlenen maddeler de bütün sadeliğine rağmen günün şartlarında önemli sayılabilir. Mesela köy imamlığı için getirilen okuma yazma bilmek şartı dönemin yetkililerince önemsenmiş, başlı başına bir gelişme ve yenilik sayılmıştı. Ülkemizde 1970'lerde bile hâlâ ilkököl mezunlarının oranının yükseltilmesi için çaba harcandığını söylersek meselenin boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Öte yandan köy imamları mevzu bahis olduğunda Müşavere Heyetinin de sık sık bu maddelere atıfta bulunması bu maddelerin Reislikçe de önemsendiğini ortaya koyar.

Başından itibaren "köy imamı" meselesi üzerinde yeteri kadar durulmadığı kanaatindeyiz. Hâlbuki 1950 yılına gelindiğinde bile yaklaşık 20 milyon olan ülkemiz nüfusunun yaklaşık 15 milyonunu köylü nüfusu teşkil etmekteydi. Benzer şekilde 1960'lı yılların ortasına kadar ülke nüfusunun neredeyse yüzde 70'i köylerde yaşamaktaydı. 1930'lu, 1940'lu yıllarda köylerde imamlık yapacak kişi bulmakta zorluk çekilse de ülke halkının kahir ekseriyetinin imamlığını, yine de ücretini köy halkının verdiği köy imamları yapmaktaydı. Başka bir ifadeyle ülke halkının kahir ekseriyetinin muhatap olduğu köy imamlarının sayısı -kesin bir rakam veremiyoruz ama- il ve ilçelerde maaş alarak görev yapan imamların sayısından çok fazlaydı. Hayrat hademesi sayısı orta-

Reisliğin kuruluşundan özellikle 1970'li yıllara kadar köylerde imamet hizmetinin kendine özgü özellikleri bulunmuş ve statü açısından köy imamları şehirlerde görev yapan hayrat hademesine nazaran farklı konumda olmuştur.

lama 5-6 bin iken muhtemelen 30-35 bin köy imamı bulunuyordu. Hâl böyle olunca nüfusumuzun çoğunluğunun dinî yönden yegâne muhatabının köy imamları olduğu gerçeği ortaya çıkar. Ne ki istisnaları hariç, o yılların köy imamları yeteri kadar dinî bilgi donanımına sahip değildi. Bu süreçte Kur'an okumasını bilen ve dinî bilgiye sahip kişiler köy imamı olabilmişlerdir.

Buraya kadar verilen bilgiler çerçevesinde konuyu şöylece özetlemek istiyorum:

Kadrolu imam-hatip tayini yapıncaya kadar köylerde görev yapan imamlar seçim, tayin ve idareleri bakımından şehirlerde görev yapan imam ve hatiplerden tamamen farklı bir konumdaydı. Ücretlerini Vakıflar İdaresinden alıp il ve ilçelerde görev yapan hayrat hademesinin idaresi, seçim ve tayinleri sırf kendileri için düzenlenmiş nizamname hükümleri çerçevesinde olurken köy imamlarının seçim ve tayinleri, 18 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunundaki hususi maddeler çerçevesinde yapıldı. Köylerde imamlık yapacaklara izin belgesi anlamına gelen buyrultu verme yetkisi ise müftülerdeydi. Buna göre sözü edilen yıllarda köy imamlarının seçim ve tayinlerinde asıl yetkili köy ihtiyar meclisleri idi, ücretleri de köylülerce ödeniyordu. Başkanlığın en önemli teşkilat kanunu olan 633 sayılı kanunla köylere de devletçe maaş ödenen imam-hatip tayiniyle bütün imam-hatipler aynı statüye kavuştu. ■

YAPAY ZEKÂ DÜNYEVİ BİR CENNET Mİ VADEDİYOR?

Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Dünyaca ünlü teknoloji şirketlerinden biri yakın zamanda gerçekleştirdiği tanıtım etkinliğinde piyasaya yeni gelecek ürünlerini tanıtırken “We, Robot/Biz Robot” sloganını kullandı. Şirket, bu sloganla Isaac Asimov’un, *I, Robot/Ben, Robot* kitabına gönder-

mede bulunuyor gibiydi. Peki, Isaac Asimov kimdi ve o meşhur kitabıyla ne anlatıyordu?

Rusya’da Smolensk yakınlarındaki bir kasabada Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen (1920) Asimov, ailesi ile birlikte üç yaşındayken Amerika Birleşik Devletleri’ne

göç eder. New York’ta büyür. 20 yaşından önce bilim kurgu öyküleri yazmaya başlar. Yazarlık kariyerine bilim kurgu ile başlayan Asimov, popüler bilim kitapları ve şiir kitapları da yayımlar. 1941’de yayımlanan *Nightfall* adlı kısa bilim kurgu öyküsü, en ünlü bilim kurgu öykülerden biri olur. Bu öykü

1968'de Amerikan Bilim-Kurgu Yazarları adlı kuruluş tarafından o zamana dek yazılmış en iyi kısa bilim kurgu öyküsü seçilir. Asimov, *Vakıf* (*Foundation*) ve *Robot* dizi kitapları ile de büyük ün kazanır. *Vakıf* serisi, galaktik (tüm galaksiyi kuşatan) bir imparatorluğun çöküşünü ve ardından gelen ka-

osu önlemek için kurulan bir organizasyonun hikâyesini anlatır. Asimov, bu seride teoloji, antropoloji, tarih, matematik ve sosyoloji gibi farklı disiplinleri bir araya getirerek karmaşık ve derinlikli bir evren oluşturur. (Timuçin, Buğra Edman, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, Sayı 37, 2017, 377 – 386.)

Asimov'un başlattığı bu kurgu/metin, diğer yazarların ve film sektörünün de desteği ile postmodern zamanın kurucu metinleri olarak konumlandırılır. Galaktik kaosun gerçekleşmemesinin veya geciktirilmemesinin imkânı, yapay zekâ tabanlı robotlar ile sağlanmaya çalışılır. Bu kurguda hem kut-

sal metinler ve semboller, hem de antropolojik unsurlar post-modern bir üslupla sonuna kadar kullanılır. Zamanlar ve kişilikler arasında geçiş, iyinin ve kötünün savaşı, en önemlisi de posthuman bir geleceğe hazırlık...

Batı insanının coğrafi keşiflerle birlikte başlayan sahip olma eğilimi... Bu eğilimin getirdiği kolonyal düzen ve bu düzeni sürdürmek için gerçekleştirilen dünya savaşları... Ardından büyük şirket sahiplerinin insanlığı modern köleler olarak konumlandırması... Bütün bunların konformist bir yaşam ve sonsuzluğu burada yaşamak için amaçlanması... Cenneti dünyaya indirgemek için robotların işe koşulması ve yapay zekânın bu kurgu için araştırmaları... İnsanın eşyayı veya insanları kontrol etme fikri yeni değil. İnsanda bir “güç isteği” var ve dünyamıza baktığımızda, bu istek tatmin edilemez gibi görünmekte. İnsan yaratılışı itibarıyla ölümsüzlüğü istediği kadar sonsuz kudret sahibi olmayı da istemekte. Güce sahip olmak ve bu gücü zayıf insanlar üzerinde kullanmak insanlığın en eski davranış biçimlerinden biridir. Geldiğimiz noktada da güce sahip olmak için robotları kullanmak, belirtilen tutumun posthuman çağdaki tezahürü... Pe-ki, insanlığa sunulan ve bilimin de eşlik ettiği bu kurguda bizi ne bekliyor?

Yapay zekâ (YZ) gelişmeye devam ettikçe insanlığın geleceği ve dünyadaki yeri hakkın-

da derin sorular ortaya çıkarıyor. Henüz tam olarak keşfedilmemiş bir alan olmakla birlikte özellikle kutsal metinlerde ana hatları çizilen temalar, YZ ile ilahi dinler eskatolojisi arasındaki kesişimi barındırıyor. İnsanlığı yoldan çıkarabilecek yeni bir tür “canavar” olarak potansiyel risklerini göz önünde bulundurarak YZ’nin eskatolojik çevrelerdeki potansiyel rolünü düşünmek gerekiyor. Daha da ötesi YZ’nin insan sonrası bir dünyada gelişiminin etkilerini incelemek, YZ’nin nasıl şekillenebileceği konusunda yeni bakış açılarını temellendirmek ve gelecek kuşaklara bir ufuk sunmak gerekiyor. (Sancılı, F. [2023], “İslam Kültüründe Kıyamet Mitolojisinin Temel Eskatolojik Mitleri”, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler Ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi* (Özel Sayı), 113-12; Youvan, Douglas C, AI and the Apocalypse: Exploring the Role of Artificial Intelligence in the Eschatology of the Book of Revelation, October, 2024.)

Bütün bu izahlardan sonra başlığa yansıttığımız noktadan hareketle tekrar soruyoruz: Yapay zekâ dünyevi bir cennet mi vadediyor? Ya da dünya “yeni”ye bürünürken nasıl bir dünya olacak? Cennet, “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” manasına gelir. Ahiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzermesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması

şeklinde açıklanmıştır. Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da “Eden” cennetinin, yaratılışın başlangıcında var olduğuna inanılmıştır. (Şahin, M. Süreyya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, 374-346.)

Cennet, insanlık tarihi boyunca insanların özlediği bir âlem olmuştur. Kur’an-ı Kerim ve sahih hadislerdeki mevcut beyanlara dayanarak cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tespit etmek mümkündür: 1. Sonsuz hayat ve konfor. 2. Sürekli barış ve huzur. 3. Cennet ehlinin hem bedenî hem ruhi bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları. 4. Manevi tatmin (rıza). 5. Allah’ı görmek, O’nunla konuşmak. 6. Bütün bunları saran bir ebediyet. (Topaloğlu, Bekir, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, 376-386.)

Birçok ayette iyilere vad edilen cennetin çoğul şekliyle kullanıldığına bakılırsa birden fazla mekânın bulunduğu ve her mümine bir mesken hazırlandığı anlaşılır. Cennetin göklerin ve “arz” kadar olduğunu ifade eden ayetlerin (Âl-i İmran, 3/133; Hadid, 57/21.) tefsiri için şu farklı görüşler ileri sürülmüştür: 1. Cennetin tasavvur edilemeyecek kadar geniş olduğunu ifade eden bir benzetmedir. Buna göre arz “en” yani genişlik demektir. Bir alanın dar cephesini genellikle onun genişliği oluşturduğuna göre cennetin uzunluğu bu teşbih çerçevesinde çok daha fazla olacaktır. 2. Cennet, dünya hayatında insanoğlu tarafından kavranabilen kâinat kadar değerlidir. 3. Madde âlemi-

nin insan idrakine sunulduğu gibi cennet de onun bilgi ve idrakine sunulmuştur. (Topaloğlu, Bekir, c.7, 376-386.) İslam dininde cenneti elde etmek isteyen mümin şunları yapmalıdır:

1. Birey, hayatının sonuna/yakın gelinceye kadar insana, varlığa ve kutsal olana karşı sorumluluk bilinciyle yaşamalıdır.
2. Bu bilinçle yaşamaya ve yaşatmaya gayret etmelidir.
3. Adil, merhametli olmalıdır.
4. Dünyanın geçiciliğinde sonsuzluğu yaşamak değil, dünyanın geçiciliğinde sonsuzluğu elde etmeye çalışarak sonsuzluğu ahirete bırakmalıdır.
5. Kâinatı çözümlerken ve yıldızlara uzanırken tevhidi yaşamak ve kâinatta tevhidi hâkim kılma çabasında olmalıdır.

Buna karşın Postmodern dönemde humanoid (insansı varlık), posthuman bir geleceğe yönelik kurgulanan cennet için Batı'nın kolonyal tutumunu şu niteliklerle sürdürmeyi amaçlıyor:

1. Bilgiyi hikmetten uzak, salt bir veri olarak konumlandırmalıdır.
2. Hammaddeyi, sahip olma eğilimi ile temin etmelidir.
3. Buna mani olanları gerekirse öldürmelidir.
4. Sınırlı olan varlık düzleminde, gaybi olana imkân tanılamak adına sonsuzluğu dünyada inşa etmelidir.
5. Akıllı şehirlerde, seri numaralar niteliğinde var olan organizmalar olarak düşünülen insanlar, kontrol altında tutulmalıdır.

İnsanın eşyayı veya insanları kontrol etme fikri, yeni değil. İnsanda bir “güç isteği” var ve dünyamıza baktığımızda, bu istek tatmin edilemez gibi görünmekte.

6. Mutlak tatmin için Dünya yetmezse diğer galaksilere de yönelmelidir.

7. Yıldızlararası yolculuklarla, varlığı kendi eliyle, idealize ettiği şekilde kendisine musahhar kılmalıdır.

Cenneti dünyada aramak, cenneti dünyaya indirgemek yanılığını beraberinde getirir. Sonsuz olanı (cenneti) kendi niteliğinden sıyırmak, sonsuz olana verilecek en büyük zarardır. Öte yandan sınırlı varlık (insan) için de sonsuz olma imkânını ortadan kaldırmak, âdemi adem kılmaktır. Yapay zekâ teknolojisinin bireysel ve toplumsal refah için konumlandırılması, elbette herkesçe arzulanan bir durumdur. Hatta her Müslümanın, bu teknolojilerin tasarlayıcısı, üreticisi olması ve global düzlemde tüm insanlığa bir vizyon sunması; savaş suçlarının işlendiği, dünyanın pek çok yerinde acımasızca Müslüman kanı döküldüğü ve Gazze soykırımının yaşandığı bu zaman diliminde Hakk'a ve hakikate inanmış tüm yürekler için bir zorunluluktur. (Zira bu metni yazdığım günlerde Yahya Sinvar, dronların işaret etmesi ile şehit edildi ve Meta Evren, Sinvar paylaşımlarına sansür uyguladı.) Fakat Asimov'dan günümüze değin kurgulanan gelecek veya dünya, pagan mitlere, antropomorfik Yunan mitolojisine, Kutsal Kitap eskatolojisine değil; tevhide, Kur'an'a, nübüvveti, adalete ve merhamete uygun olmalıdır... ■

Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

İKİ HİCRET MUTLULUĞUNA ERMİŞ HANIM SAHABİ **ESMA BİNT UMEYS, KIZ KARDEŞLERİ VE GAZZE'NİN KIYAMI**

Esma bint Umeys... Hz. Peygamber, henüz Darülerkam'a girmeden önce Müslüman olmuş, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Resul'e gecikmeden biat etmiş kadın sahabi... İlk eşi Cafer b. Ebu Talib'le Habeşistan'a hicret etmiş, Abdullah, Muhammed ve Avn adındaki çocuklarını bu hicret yurdunda dünyaya getirmiş bir anne... Hicretin 7. yılında kocası Cafer ile birlikte Habeşistan'dan bu sefer Medine'ye hicret etmişti. Habeşistan'a hicret etmek üzere Hz. Peygamber'den ayrılırken yüreği ne kadar parçalanmış ve Nebi'nin özlemini derin bir iman ve sabırla bastırmaya çalışmışsa şimdi de Sevgili Peygamberine, Medine'de muhacirlere ve ensara kavuşmasından dolayı bir o kadar mutluktan havaya uçuyordu. Habeşistan'dan Medine'ye hicret ediyordu işte. Bir yıl sonra ise hem hayat arkadaşı hem de hicret arkadaşı Cafer b. Ebu Talib, Mute Savaşı'nda şehit düşecekti. Mevsimlerden yazdı. Ağustos sıcağında Cafer'in şehadet haberini ona bizzat

Hz. Peygamber getirdi. Esmâ sadece "İnna lillahi ve innaileyhi raci'un" diyebilirdi. Kendisi ile birlikte iki kez hicret eden eşi, şimdi üçüncü hicretine onusuz çıkmıştı. Elbette eşinin bu hicreti bütün hicretlerinden daha büyüktü. Esmâ, evinin direği Cafer'ini, Allah'a uğurluyordu.

Mute... Biraz Bizans'a kafa tutmanın bir ifadesiyse biraz da Kudüs'ün kokusunu taşır üzerinde... Herakleios, Sasaniler'e karşı zaferle sonuçlanan Ninova savaşının ardından İstanbul'a dönmüş, bir süre sonra, daha önce Sasaniler'in Kudüs'ü işgal ettiklerinde alıp götürdükleri büyük haçı yerine koymak üzere Allah'a adanmış olduğu ziyareti yerine getirmek için Filistin'e gelmişti. Rum kayserinin Sasaniler'e karşı üstün geldiği takdirde İstanbul'dan Kudüs'e kadar yalın ayak yürümeye ant içtiği haberi ortada geziniyordu. (et-Tabakat, I, 259; Buhari, Cihad, 102.) Müslümanların Kudüs'e olan düşkünlüğü Herakleios'tan da Kısralardan da büyüktür. Onların Kudüs için atan kalpleri şehadeti her daim göze alır. Nite-

kim Mute'de İslam sancağını önce birinci komutan sıfatıyla Zeyd b. Harise taşıdı. O, şehit düşünce sancağı Cafer b. Ebu Talib eline aldı. Sağ eli kesilen Cafer, bu sefer sancağı sol eline aldı. Sol eli de kesilince iki koluyla göğsü arasında tuttu, nihayetinde bir mızrak darbesiyle şehit oldu. Onun ardından sancağı Abdullah b. Revaha alırken onun şehadetinden sonra ise onu alan Halid b. Velid idi...

Cafer (r.a.) bu savaşta iki melek kanadı ekledi. Allah Resulü, Esmâ'nın eşi Cafer'i, "Cafer-i Tayyar" yani "Melek gibi kanatlanmış Cafer" diye anmıştır. Gazzeli şehitlerin, bu konuda Cafer'i örnek almaları belki de onların Mute'yi hatırlamalarındandır. Yoksa her biri Cafer gibi iki kanada talip olur muydu? Midelelerini buran açlığa, gökten yağın ateşe ve kol gezen ölüme rağmen direnebilirler miydi?

Hicret, Esmâ'nın hayatını nakış nakış örmüştür. Allah Resulü, hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret eden müminlerin Medine'ye hicret edenlere göre iki hicret sevabı kazandık-

larını belirtmiştir. (Buhari, Megazi, 38.) O, iki hicretin sevabıyla ruhunu tezkiye etmiş bir hanım sahabi, Gazze'deki mücahide hanımların örnek aldığı şefkatli anne ve ilmi hikmetle yoğurmuş mümüne kadın...

Esmâ bint Umeys, güzel bir ailede yetişmiştir. Kardeşlerinden Meymûne bint Hâris, Hz. Peygamber'le; Ümmü'l-Fazl Lübabe, Hz. Abbas'la; Selma bint Umeys ise Hz. Hamza ile evlenmişti. Öyle bir aileydi ki onlar, her biri İslam'a farklı bir güzellikle hizmet etmişti. Diğer bir kardeşi Lübabe es-Suğra da İslam komutanı Halid b. Velid'in annesiydi. Hz. Peygamber'le evlenen kardeşi Meymune'nin evliliğini "mümin bir kadın" nitelemesiyle bizzat ayet onaylamıştır. (Ahzab, 33/50.) Hz. Aişe, Meymune için "O, bizim en müttakimiz, akrabalık bağını en fazla gözetene-mizdi." diyerek onun saygınlığını ortaya koymuştur. Ya kardeşi Ümmü'l-Fazl Lübabe'ye ne demeli? O, Hz. Hatice'den sonra Müslüman olan ikinci kadındır. Kur'an, ondan ve oğlu Abdullah'tan "kadınlardan ve çocuklardan ezilenler" diye bahseder. (Nisa, 4/98.) Onlar hicretten muaf tutulanlar arasında yer alır. (Buhari, Cenaiz, 80.) Ümmü'l-Fazl, oğlu ile birlikte kocasından önce İslam'a girmiş ve bu sebeple hicretini er-telemiştir. Abbas'la evliliğinden, her biri İslam tarihinde önemli yere sahip olan altı erkek ve Ümmü Habîb adlı bir kız çocukları dünyaya gelmiştir.

**Müslümanların
Kudüs'e olan
düşkünlüğü
Herakleios'tan
da Kisralardan
da büyüktür.
Onların
Kudüs için
atan kalpleri
şehadeti her
daim göze alır.**

Bedir Gazvesi'nde müşriklerin yenilgilerini o zamanlar henüz Müslüman olmayan Ebu Süfyan üzüntüyle anlatırken Müslümanların yardımına gelen yağız atlara binmiş, beyaz elbiseler giyinmiş insanlar tarafından bozguna uğratıldıklarını söylemiş, küçük bir çocuk olan Ebu Rafi, onların insan değil melek olduğunu belirtmişti. Orada bulunan ve buna öfkelenen Ebu Leheb, bunun üzerine Ebu Rafi'yi dövmeye kalkmış, Esmâ'nın koca yürekli kardeşi Ümmü'l-Fazl cesaretle Ebu Leheb'in karşısına dikilip Ebu Rafi'i yiğit Müslüman kadınlara örnek olarak onun elinden almıştı. Esmâ ve kız kardeşleri yürekli oldukları kadar akıllı ve ilim sahibi kadınlardı da. Ümmet, bu hanım sahabilere çok şey borçludur. Onlar, Allah Resulü'nden yüze yakın hadis rivayet etmişler ve geride hayırlı bir nesil bırakmışlardır.

Tarih, Esmâ'nın iki hicretini, Cafer'in İslam sancağını düşürmemek için iki elini feda edişini, Ebu Rafi'nin Ebu Süfyan'a itirazını, Ümmü'l-Fazl'ın Ebu Leheb'in karşısına dikilişini unutmuyacaktır. Filistinli mültecilerin evsiz ve barsız kalışı, Esmâ'nın iki hicretini hatırlatıyorsa Gazze'deki müminlerin şehadeti Cafer'in Mute'deki şehadetinden, Gazzeli çocukların asaleti Ebu Rafi'nin Ebu Süfyan'a itirazından izler taşır. Aslında Gazze'nin direnişi, Ümmü'l-Fazl'ın Ebu Leheb karşısındaki kıyamından başka bir şey midir ki? ■

Nuri ARSLAN:

“Geleceğin mimarı gençlerimize ne kadar kıymet verdiğimizizi, Hz. Peygamber’in etrafındaki insanların ekserisinin gençler olduklarını, dinimiz İslam’ın gençlerin omuzlarında yükseldiğini izah etmeye yönelik farkındalık çalışmaları yapıyoruz.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

İnsanların gönüllerine ve hayatlarına dokunduğunuz pek çok projeyi hayata geçirdiniz. Okuyucularımıza bu projelerinizden kısaca bahsedebilir misiniz?

Aslında gerçekleştirdiğimiz her bir projenin özel bir hikâyesi vardır. Örneğin bir ilçemizde vefat eden bir hanımefendinin hikâyesi “Şiddet Kaderim Değil” projesinin oluşmasını sağlamıştır. Bizi acıtan bu hadiseden sonra bu konuya ağırlık verdik ve yüce dinimiz İslam’ın değerleri çerçevesinde aile içi ve özellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesi bağlamında birçok faaliyet gerçekleştirdik. Yanlış zihin kalıplarını İslam’ın süzgecinden geçirerek, tüm saygınlığı ve hakları ile kıymetli bir yerde olan kadının olması gereken konumunu izah ederek yanlışlarla mücadele ettik. Bu proje 2015 yılında Başkanlığımızca örnek projeler arasında değerlendirildi.

Yine bir ilçemizde eşi tarafından katledilen bir babanın hikâyesinden yola çıkarak tüm aile bireylerinin haklarını merhamet çerçevesinde ele alan “Hepimiz Canız, Merhamete Muhtacız” projesini 2021 yılında yaptık ve merhametin tüm aile bireyleri için gerekli olduğunu, yuvaların şiddetin değil; merhametin, şefkatin ocağı olması gerektiğini, karı koca, çocuklar ve diğer tüm aile bireylerinin izzet ve değerlerinin korunması gerektiğini vurgulayan faaliyetler gerçekleştirdik ve bunlara devam ediyoruz.

Gençlerimizin gerek sosyal medya mecraları gerekse basın yayın kanalları ile iffet ve mahremiyetlerinin zedelenmesi tehlikesine yönelik Hz. Yusuf’un kıssasına atıf yaparak “Yusuf Gibi” projemizi oluşturduk ve 2018-2020 yılları arasında gençlerimize yönelik bu manada birçok farkındalık faaliyetleri gerçekleştirdik. Yine gençlerimizin İslam’dan ve kadim geleneğimizden, Anadolu irfanından kopmamaları için “Gençlerimiz, Değerlerimiz ve Geleceğimiz” adlı projeyi uyguladık ve bu çerçevede faaliyetlerimiz devam ediyor. Özellikle ilimizde mevcut tüm liselerimizdeki gençlerimize gidiyoruz. Ayrıca yatılı olanların pansiyonlarına akşamları giderek yanlarında olduğumuzu söylüyoruz. Geleceğin mimarı gençlerimize ne kadar kıymet verdiğimizizi, Hz. Peygamber’in etrafındaki insanların ekserisinin gençler olduklarını, dinimiz İslam’ın gençlerin omuzlarında yükseldiğini izah etmeye yönelik farkındalık çalışmaları yapıyoruz.

Son olarak çocuk terbiyesinde babanın rolünü daha da artırmak ve bölgemizde bu bilinci oluşturmak için 2018 yılında “Etkili Babalık” projesini geliştirdik ve babaların en çok uğrak yerleri olan kahvehanelere giderek “Sen Yoksan Çocuk Eksik Kalır” farkındalık eğitimlerini yapmaya çalıştık.

Gerçekleştirmiş olduğunuz çalışmalar insanlarda nasıl karşılık buldu ve bu geri dönüşler sizlere ileriki çalışmalarınıza yönelik nasıl bir bakış açısı kazandırdı?

İnsanımız samimi faaliyetleri ve kalplerine dokunan çabaları gördüğünde takdir etmesini bilmektedir. Bize olan güvenleri nedeniyle içlerindeki sıkıntıları çekinmeden ifade edebiliyorlar. Bu güven ve açılmaları bizi daha da canıgönülden hizmet etmeye teşvik etmektedir. Ben bir lisede konferans vermiştim. Program sonunda bir genç kardeşimizin okulda öğretmenlerinin ve idarecilerinin olmasına rağmen bana gelip de “Hocam benim bir derdim var, kimseye açılmıyorum, kimseye güvenemiyorum. Sizi babam yerinde görerek açılmak istiyorum. Bana yardımcı olun.” deyip de bana sıkıntısını, derdini anlatması beni gençlerimize yönelik daha çok program ve proje üretmeye teşvik etmiştir.

Kimi zaman bir okulda kimi zaman bir öğrenci yurdunda kimi zaman bir taziye evinde kimi zaman da bir kahvehanede halkın arasında buldunuz ve sürekli birilerinin hayatına dokunmaya çabaladınız. Bu koşuşturmacalarınızın arasında unuta-

madığınız bir anınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

O kadar çok anım var ki...

Bir gün aile merkezinde nöbette idim, KYK müdürümüz üniversiteli bir gencimizi, “Müftülükte vaiz Nuri hoca var, maddi ve manevi açıdan sana yardımcı olabilir.” diyerek bana yönlendirmişti. Gencimiz, umutsuz bir şekilde (kendi itirafı), “Bir imam ya da bir vaiz benim için ne yapabilir ki düşüncesi ve çaresizliği ile” selam verdi. Baktım ki o gencimiz çok umutsuz, mahcubiyet içerisinde ve gözleri nemli. Hemen olması gereken ilgi ve alakayı gösterdim. Aramızda bir köprü oluştu. Merhamet, güven veren, ilgi ve kardeşlik bilinci ile onunla 3 yıl boyunca ilgilendim. Mezun olduktan sonra yanıma geldi ve “Hocam Diyanet’e ve mensuplarına çok ön yargılı idim, sizin vasıtanızla bu ön yargılarım, kaygılarım yok oldu. Göreve başlar başlamaz nereye atanırsam atanayım mutlaka oradaki müftülükte beraber benim durumumdaki gençlerimizin hayatlarına dokunmak için elimden geleni yapacağım.” dedi. O günden beri her sene mutlaka maddi açıdan mağdur ve manevi açıdan rehberliğe muhtaç en az 7-8 gencimizle ilgilenir, onlara yardımcı olmaya çalışırım.

Hayata geçirdiğiniz projeleriniz dışında hedeflediğiniz ve üzerinde çalıştığınız yeni projelerinizden de kısaca söz eder misiniz?

Tek başına köyde yaşayan bir yakınımın vefat etmesi ve cenazesinin deforme olma derecesine gelmiş olmasına rağmen kapı komşularının dahi ondan

habersiz oluşu beni çok etkiledi. Bundan hareketle unutulmaya yüz tutmuş komşuluk ilişkilerini canlandırmak amaçlı hazırladığım, “Ben Buradayım” projesini hayata geçirme hedefindeyiz. Ayrıca yönelimlere ve istismar tehlikesine karşı Başkanlığımızın bir yıldır uygulamaya koymuş olduğu “Aile Ahlakı; Sağlıklı Kimlik İnşası” projesi de üzerinde zihin yordduğumuz bir proje. Bu projeler çerçevesinde büyük gayretler içindeyiz. ■

Öz Geçmiş

Nuri Arslan, 1973 yılında Ağrı'nın Ballıbostan köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyündeki okulda (1984), ortaokul ve liseyi Ağrı İmam Hatip Lisesinde (1992) tamamladı. Diyanet İşleri Başkanlığında imam olarak 1993 yılında göreve başlayan Arslan, Ağrı Merkez Camii imam hatibi iken görevde yükselme sınavı ile il vaizliğine atandı. 2003 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden, daha sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2008 yılında mezun olan Nuri Arslan, 2012 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Temel İslam Bilimleri Kalam Ana Bilim Dalında “İmam Gazali ve Ebu'l Muin en-Nesefi'ye Göre Nübüvvet Problemi” adlı tezle yüksek lisansını tamamladı. Hâlen aynı enstitüde Tasavvuf Anabilim Dalında doktorasını sürdüren Arslan, Ağrı İl Müftülüğünde uzman vaiz ve Aile ve Dini Rehberlik Merkezi (ADRM) koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

EMANETE SAHİP ÇIKIYOR MUYUZ?

Gürsel BAYRAM

Eskişehir Tepebaşı İlçe Müftülüğü Şube Müdürü

Allah (c.c.) tarafından Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'e (a.s.) Kâbe'nin temellerini yükseltmeleri emri verildiğinde baba ile oğul Beytullah'ın temellerini yükselttikten sonra ellerini açıp şöyle dua etmişlerdi: "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakıyla işitensin, hakıyla bilensin. Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbe-mizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın. Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin." (Bakara, 2/127-129.)

Asırlar öncesinde yapılan bu dua kabul olmuş, miladi 610 yılında Hz. Muhammed (s.a.s) peygamberlikle vazifelendirilince âlemler nura kavuşmuştu. Nübüvvetin sonlarına doğru Peygamberimiz (s.a.s.) Arafat'ta yüz binlerce sahabeye

toplularak son kez seslenirken ve onları tebliğine şahit tutarak kıyamete kadar gelecek ümmetine, bizlere sıkı sıkıya sarılmamız gereken iki emanet bırakıyordu: "Size iki şey bırakıyorum, onlara sınıksız sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti." (İmam Malik, *Muvatta'*, Kader, 3.)

Onun Refik-i â'lâ'ya vuslatıyla peygamberlik müessesesi sona ermiş ancak getirdiği değerler insanlık var olduğu müddetçe kıyamete kadar devam edecektir. Şimdi kendimize sormamız gereken soru şu: Peygamber Efendimizin ümmete miras bıraktığı değişmez değerler olan Kur'an ve sünnete ne kadar sahip çıkabildik? Emanette emin olduk mu? Hayatımızı onun sünneti doğrultusunda inşa edip güzel ahlakını kuşanıyor muyuz? Allah'ı ve Resulü'nü sevmenin neresindeyiz?

Niçin bizden değildir?

Şahit, müjdecî, uyarıcı ve etrafını aydınlatan bir kandil olarak gönderilen Allah Resulü bazı davranışlarda bulunanları, "Bizden değildir!" diyerek ikaz

etmiştir. İkaz edilen bu davranışları yapanlar ya kâmil manada mümin değildir ya davranışı İslam'a uygun değildir ya da ahlakî İslam ahlakına yakışmıyordur. Bizi aldatan (Müslim, İman, 43.), küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze hürmet göstermeyen, iyiliği emredip kötülükten uzaklaştırmayan (Tirmizi, Birr, 15.), bizden başkalarına benzemeye çalışan (Tirmizi, İstizan, 7.), komşusu açken tok yatan (Hâkim, *Müstedrek*, II, 12.) bizden değildi nebevi anlayışta. Peygamberimizin dilindeki bu ikazların her biri bireysel ve toplumsal bir yaramıza parmak basarken nasıl inandığımızı, inancımızla davranışlarımızın örtüşüp örtüşmediğini sorgulamamız gerektiğini gösteriyor. Bize, "bizden değildir" diyen Hz. Peygamber'in sesine kulak vermemiz gerektiğini hatırlatıyor. Resulullah'ın bu hadislerindeki ikazlara uyarak kendimizi ateşe düşmekten korumalıyız.

Üzerimize düşmesinden, altında kalıp ezilme endişesinden korkmamız gereken günahları burnumuza konan sinekler misali küçük görüyoruz. Büyük küçük demeden dün-

yada iken işlediklerimiz, önümüze konulduğu zaman “Vay hâlimize!” diye feryat edeceğimiz günahlar için ne gözyaşı dökebiliyor ne de dizlerimizi dövüyoruz. Ama bu dünyada pişman olmadıklarımızdan ahirette perişan olabileceğimizi hiçbir zaman aklımızdan çıkar-mamalıyız. “Kitap orta-ya konur. Suçlu-ları, kita-bın içinde-kilerden korku-ya kapılmış görür-sün. ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük, büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!’ derler. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.” (Kehf, 18/49.)

Kitap ve sünnetten uzak yaşamının sonunda bir de iflas tehlikesi var. Dünyada namazla, oruçla ve diğer ibadetlerle kazandığımız hayır ve hasenatı, dilimizin ve elimizin cezası olarak istemeyerek de olsa haksızlık yaptıklarımıza vereceğiz. Resulullah (s.a.s.), “Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sordu. Ashabı, “Bize göre müflis, parası ve malı olmayan kimsedir.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekâtla gelir. Aynı zamanda şuna sövmüş, buna iftira etmiş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş ve şunu dövmüş bir hâlde gelir. Bunun üzerine iyilik-

lerinin sevabı şuna buna verilir. Üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse hak sahiplerinin günahları kendisine yüklenir. Sonra da cehenneme atılır.” buyurmuştur. (Müslim, Birr, 59.) Amellerin tartılacağı, hiç kimsenin kimseye faydasının olmayacağı, boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan hakkını alacağı o gün için salih amel biriktirmek gerektiğini unutmamak lazım. Resulullah’ın sünnetini takip etmeli, dosdoğru yoldan, sırat-ı müstakimden ayrılmamalıyız.

Yaşamaya çalıştığımız hayatımız Kitap ve sünnete uymuyorsa ne dünyada ne de ahi-

rette felaha kavuşuruz. Biz de “Bizden değildir!” itabına düşer olmakla karşı karşıya kalabiliriz. Ahiretin tarlası olan dünyada hesap sorulmuyor, sadece imtihan yapılıyor. Yapılan imtihanın sonuçları da ahirette açıklanacak. Bu dünyada yaşadığımız hayatın hesabını ahirette vereceğiz. Bizim kendimize iyi dememiz, nefsimizi temize çıkarmamız bizi kurtarmayabilir.

Ahirette zerre kadar iyiliğin karşılığını alacak, zerre kadar şerrin hesabını vereceğiz. Hoca Ahmed Yesevi’nin dediği gibi iyi ve kötü orada, ana yurttan belli olacak:

Âdemoğlu ölesi, yer altına giresi,

Kim iyidir kim kötü, orada mâlum olası.

Burada özünü bilenler, Hakk’a kulluk kılanlar,

Hak yoluna girenler, aydınlık yüzlü olası.

“Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Âl-i İmran, 3/31.) emrine uymaktan ve Allah Resulü’nün emanet olarak bıraktıklarına sahip çıkarak emanette emin olmaktan başka çaremiz ve yolumuz yok, vesselam. ■

CAHİLİYE KARANLIĞINA DOĞAN İSLAM GÜNEŞİ

Atıf AKŞİT

Nevşehir Kozaklı Müftüsü

Peygamber Efendimiz'in gönderildiği putperest toplumun yaşadığı dönem Cahiliye çağı olarak anılır. Cahiliye bilgisizlik, cehalet, kabalık, zorbalık, zulüm, barbarlık, taassup, merhametsizlik, akılsızlık, kin, intikam, medeniyetsizlik anlamındadır. Cahiliye toplumu, sosyal hayatta zorbalık, zulüm, şiddet, içki, kumar ve iffetsizliğin yaygın olduğu toplumdur. Hukukta adaletsizlik, eğitim ve öğretimde cehalet, yönetim-

de kabile asabiyeti ve ataları körü körüne taklit... Yüce kitabımız Kur'an, bu hususu şöyle beyan ediyor: "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun!' denildiğinde, 'Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız!' derler. Peki, ama ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)?" (Bakara, 2/170.)

Kur'an'ın "hamiyyetü'l-cahiliyye" diyerek tabir ettiği kabilecilik veya asabiyetçiliği,

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Haksız da olsa kendi kabilene arka çıkmandır." (Ebu Davud, Edeb, 112.) diye açıklamış ve şu uyarılarda bulunmuştur: "Ey insanlar! Allah sizden cahiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini gidermiştir." (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 49.)

Cahiliye devrinde kız çocukları ve kadınların durumu içler acısıydı. İslam'dan önce kadın, her türlü haktan mahrum ediliyor; mirasın, erkeğin hakkı olduğu düşünülüyordu. Nikâh ve

evlilik olmaksızın yapılan beraberlikler, nikâh-ı şigâr yani mehirsiz olarak iki kadını karşılıklı değişmek şeklindeki evlilik, muta nikâhı denilen belli bir süreliğine nikâhlanmak da yaygındı. Biri vefat ettiği zaman, onun varisleri kalan zevcisini de miras olarak alırlardı. Bu uygulama da İslam'ın şiddetle haram kıldığı üvey anne ile evlenmeye sebep olurdu. Nitekim Kur'an, Cahiliyenin bu tür uygulamalarını da kesin olarak yasakladı: "Ey inananlar, kadınları miras yoluyla zorla almanız size helal değildir..." (Nisa, 4/19.)

Cahiliye karanlığını en çarpıcı şekilde resmeden olay ise bir babanın kendi kızını diri diri toprağa gömmesiydi. Cahiliye döneminde kişinin kız çocuk sahibi oluşu onun için bir utanç sebebiydi. Zira, insanlar kız çocuk sahibi olduğunda öfkelenir, yüzü kapkara kesilirdi. Kur'an bu acımasız âdeti de sona erdirmiştir. Hz. Peygamber, kız babalarını müjdelemiş, bu Cahiliye uygulamasıyla da mücadele etmiştir. Günümüz modern toplumunda dahi kız çocuklarının hâlâ yerildiğine; zaman zaman erkek çocuklara gösterilen ilgi ve sevginin, onlara sağlanan olanak ve maddi şartların kız çocuklarından esirgendiğine (üzülerek ve hayretle) şahit oluyoruz.

Cahiliye dönemini anlatan Kur'an tabirlerinden biri de "Teberrüce'l-Cahiliyye"dir. Yüce Allah (c.c.) inanan müminlere bu hususta şu uyarıda bulunuyor: "... Daha önce Cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın..." (Ahzab, 33/33.) Yani Cahiliye âdetinde kadın-

Cahiliye toplumu, her konuda olduğu gibi cezaları tatbik konusunda da hür köle, zengin fakir, kadın erkek arasında ayrımcılık yapıyordu.

ların açılıp saçılmaları, hayâ ve edepten yoksun giyinmelerini ifade eder.

Cahiliye döneminin diğer bir ilkel ve acımasız geleneği kan davalarıdır. O dönemde suçun bireyselliği ilkesine pek riayet edilmez, ferde karşı işlenen suç kabileye karşı işlenmiş sayılır ve bu nedenle kabileler uzun süre birbirleriyle savaşır, yıllarca kan davası güderlerdi. Kan davası, asabiyetin en önemli koruyucusuydu. Her kabilenin birbiriyle nesiller boyu süren kan davasına dayalı husumetleri vardı. İnsan onurunun, canının önemini vurgulayan ve muhafaza eden İslamiyet'in kaldırdığı uygulamalardan biri de buydu. Nitekim Allah Resulü (s.a.s.), Cahiliyeden kalma bütün kan davalarını bitirdiğini şöyle buyurdu: "Bilesiniz ki Cahiliye devrinin bütün kan davaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalib'in oğlu Hâris'in kan davasıdır..." (Ebu Davud, Büyü, 5.)

Cahiliye toplumu, her konuda olduğu gibi cezaları tatbik konusunda da hür köle, zengin fakir, kadın erkek arasında ayrımcılık yapıyordu. Sevgili Peygamberimiz, insanların asalet, soy, zenginlik gibi durumları dolayısıyla ayrıcalıklı muameleye tabi tutulmalarını, zayıf ve kimsesiz kişilerin ezilmesini, cezaların yalnız güçsüzler için geçerli olmasını asla kabullenmemiş, her zaman hakkaniyet ve adalet prensipleriyle hareket ederek hüküm vermiştir. Nitekim bir defasında güçlü bir kabileye mensup olan ve hırsızlık yapan bir kadın hakkında imtiyazlı hüküm vermesinin kendisinden istenilme-

si üzerine şu uyarıyı yapmıştır: “Sizden önceki toplumlar şundan dolayı helak oldular; toplumun ileri gelenlerinden biri hırsızlık yaptığında onu cezalandırmayıp affederlerdi. Ancak kimsesiz biri aynı suçu işlediğinde onu cezalandırırlardı. Bu canı bu tende tutan Allah’a yemin ederim ki hırsızlık yapan Muhammed’in kızı Fatıma da olsa elini keserdim!” (Buhari, Hudud, 12.)

Cahiliye toplumunda ticari ahlakın da bozulduğunu görüyoruz. Şehre mal getiren ticaret kervanları yolda karşılanır, mallar ucuza alınır ve böylece art niyetli kişilere karaborsacılık yapma imkânı doğardı. Necaş uygulamasıyla yani alıcısı olmadığı hâlde satıcı ile müşteri arasına girerek malın fiyatını yükseltirlerdi. Faiz ve tefecilik yaygındı. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bu uygulamayı da kaldırarak haklı ve helal kazancın yollarını açmıştı: “Bilesiniz ki Cahiliye faizlerinden olan tüm faizler kaldırılmıştır. Anaparalarınız ise sizindir. Haksızlık etmeyecek ve haksızlık da görmeyeceksiniz.” (Ebu Davud, Büyu‘, 5.)

Putperest müşrik Araplar putlara kurban keser, adaklar adar ve onlara süt ve yağ hediye ederlerdi. Oysa kurban dâhil her türlü ibadet sadece Allah’a ve O’nun rızası için yapılmalıdır. Her konuda olduğu gibi bu konuda da Kur’an’ın mesajı nettir: “Ey Muhammed! De ki: ‘Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.’” (En’am, 6/162.) Cahiliye çağında az da olsa putlara tapmayan, tevhid

inancına müntesip akl-ı selim sahibi kişilere de rastlanılmaktadır. Onlardan biri olan Hanif Zeyd b. Amr b. Nüfeyl putlar için kurban kesenlere, bu yaptıklarının yanlışlığını söylüyordu. Cahiliye toplumu müşrik olarak puta tapmalarının yanında meleklerle Allah’ın kızları olarak inanırlar, ahireti inkâr ederlerdi. İslam dini, Cahiliye insanının zan ve kuruntularından ibaret olan ve hayatı çekilmez kılan eşyayı uğursuz sayma veya bunları kötüye yorma inançlarının da aslının olmadığını vurgulamıştır.

Hz. Cafer b. Ebu Talib (r.a.), Habeşistan Kralı Necaş’ıye sığındıklarında, eski Cahiliye hâllerini ve Peygamber Efendimiz’in davetini veciz bir şekilde şöyle anlatıyor: “Ey Hükümdar! Biz cahiliye toplumuyduk; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, çirkin işler yapardık. Akraba ilişkilerine değer vermez, etrafımızdakilere kötülük ederdik. Güçlülerimiz zayıflarımızı yok ederdi. İşte biz bu hâlde iken Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini ve iffetini iyi bildiğimiz bir resul gönderdi. Bu peygamber bizi Allah’a, tevhid inancına ve O’na ibadet etmeye davet etti. Bizim ve atalarımızın, Allah’ın dışında tapmış olduğumuz taşlardan ve putlardan kurtulmamızı öğütledi. Doğru söylemeyi, emanete riayet etmeyi, akraba ile iyi ilişkiler kurmayı, komşulara iyi muamelede bulunmayı, haram yemeye ve kan dökmeye son vermeyi emretti. Aynı şekilde çirkinlikleri, yalan sözü, yetim malı yemeyi, namuslu kadına iftira etmeyi de yasakladı.

Sadece tek olan Allah’a ibadet etmeyi ve O’na hiçbir şeyi şirk koşmamamızı emretti. Namazı, zekâtı ve orucu da bize emretti.” İslam güneşinin çağlar aşarak bütün dünyaya yayılacak olan, bugün dahi tek kurtuluş reçetesi olarak insanlığın önüne koymamız gereken bu nebevi ilkeler karşısında etkilenen Necaş, şehadet ederim ki, o zat hak peygamberdir, diyerek Müslümanları Kureyşli müşriklere vermeyip himayeye devam etmiştir.

Hak Teâlâ (c.c.), imanımızı kâmil, amellerimizi salih, ahlakımızı güzel ve biz inananları her türlü cehaletten muhafaza eylesin. ■

Cahiliye döneminde kişinin kız çocuk sahibi oluşunun için bir utanç sebebiydi. Zira, insanlar kız çocuk sahibi olduğunda öfkelenir, yüzü kapkara kesilirdi. Kur’an bu acımasız âdeti de sona erdirmiştir.

MÜMİNUN SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müminun suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada yirmi üçüncü, iniş sırasına göre yetmiş dördüncü sure olup 118 ayetten oluşmaktadır. Enbiya suresinden sonra, Secde suresinden önce Mekke döneminin sonlarında nazil olmuştur. Sure adını, "Müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir." mealindeki ilk ayette geçen, "el-Müminun" kelimesinden almıştır. (*Kur'an Yolu*, Ankara: DİB Yayınları, 2020, 4/7.)

Müminun suresi, Mekkî surelerin genel özellikleri olan Allah'ın varlığı ve birliği, peygamberlik ve ahirette dirilme gibi dinin temel konularını ele alır. Surenin ilk on bir ayetinde müminlerin öne çıkan üstün niteliklerinden bahsedilir ve yaptıkları güzel ve erdemli davranışlar sayesinde Firdevs cennetine mirasçı olacakları ve orada sonsuza kadar kalacakları ifade edilir. Ayrıca, her insanın anne karınıdaki yaratılış aşamalarından ve sonrasında durumundan bahsedilir. Hz. Nuh, Salih, Lut, Musa ve Harun (a.s.) gibi peygamberlerin yanı sıra Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'nın (a.s.) kıssalarına değinilir. Bu kıssalar aracılığıyla peygamberlerin teb-

liğlerindeki ortak noktalar, onların yolunu izleyen ümmetlerin durumu ve onlara karşı direnen müşriklerin inat ve kibirleri vurgulanır. Bu bağlamda Kureyşli müşriklerin baskıları karşısında Hz. Peygamber'e bir teselli sunulur. Mekke müşriklerinin Allah'ın yaratıcı kudretini kabul etmelerine rağmen O'na ortak koştukları ve ahirete inanmadıkları, kıyamet gününde karşılaşacakları şiddetli azap ile pişmanlıkları dile getirilir. Buna karşılık, Hz. Peygamber ve müminlerin zafer elde edeceği vurgulanır. (İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunis: 1984, 18/6-7.)

Müminun suresi, içerik ve üslup yönüyle kendisinden önceki surelerle bağlantılı olup bazı açılardan onların bir açıklaması niteliğindedir. Nitekim surenin başındaki ayetlerle bir önceki Hac suresinin son ayetleri arasında şu şekilde bir ilişki vardır: Hac suresinin sonunda müminlerin kurtuluşa ermeleri için yerine getirmeleri gereken sekiz dinî görev bildirilmiştir. Bu surenin başlangıcında ise müminlerin sekiz önemli niteliğine vurgu yapılmakta; iman etme, namazı huşu içinde kılma, boş ve

faydasız işlerden uzak durma, zekât verme, iffetlerini koruma, emanetlere riayet etme, verdikleri sözleri yerine getirme ve namaza devam etme gibi erdemler sıralanmaktadır. Bu özelliklere sahip olanların kurtuluşa erecekleri müjdesi verilmektedir. Ayrıca sure, 12. ayetinden itibaren insanın yaratılış aşamalarını ele alır.

Müminun suresinin ilk ayetleri (Müminun, 23/1-11.), iman eden ve kurtuluşa eren müminlerin özelliklerini sıralayarak başlar. Bu çerçevede müminlerin ahlakı ve ibadet konusundaki nitelikleri vurgulanır. İlgili ayetlerde bunların namazı devamlı ve huşu ile kılmak, boş ve anlamsız söz ve davranışlardan uzak durmak, zekât vermek, iffeti korumak, emanet ve ahitlere riayet etmek olduğu belirtilir. Bunları yerine getiren müminlerin Firdevs cennetine varis olacakları ve orada ebedî kalacakları müjdelenir. Daha sonra insanın ilk yaratılışına dikkat çekilerek anne rahminde et ve kemikle şekillenip tam bir beden hâline gelene kadar geçirdiği biyolojik aşamalar anlatılır. Ardından insanın ölümlü bir varlık olduğu, ancak kıyamet günü yeniden diriltileceği ve bu yüzden yaptıklarından hesaba çekileceği hatırlatılır. Daha sonra Allah'ın kâinatı belli bir düzen içinde yarattığına ve yönettiğine dair kanıtlar sunularak evrenin yaratılışına dikkat çekilir. Bu bağlamda, gökten yağın yağmur ve onun sayesinde çıkan bitkilere vurgu yapılır. Ayrıca taşıma amaçlı hayvan-

lar ve gemilerden nasıl faydalandığımız bildirilir. (Müminun, 23/12-22.)

Müminun suresinin 23-44. ayetlerinde, Hz. Nuh'tan başlamak üzere geçmiş kavimlere gönderilen peygamberlerin tebliğ süreçleri ve bu kavimlerin tepkileri ele alınır. Bu çerçevede Hz. Nuh'un kavmine gönderilişi, onları Allah'a iman etmeye davet edişi ve toplumun ona karşı çıkışı anlatılır. Ayrıca Ad ve Semud kavimlerinin durumuna değinilerek onların da Peygamberlerini yalanladıkları ve sonunda şiddetli bir sarsıntıyla helak olup gittikleri beyan edilir. Bu ayetlerin ardından surenin 45-50. ayetlerinde Hz. Musa ile kardeşi Harun'un tevhid mücadelesine değinilir. Bu bağlamda peygamberlerin çağrısını reddeden ve onları yalanlayan Firavun ve hanedanının helak edildikleri bildirilir. Ardından mucizevi bir şekilde yaratılan Hz. İsa ile annesi Hz. Meryem'in isimleri zikredilir.

Peygamberler, insanlara tevhid inancını öğreterek onları Allah'ın birliğine davet etmişlerdir. Onlar ayrıca, insanların dünyada yaptıkları her fiil ve davranışın, ölümden sonra hesap verecekleri bir ahiret hayatında karşılığını bulacağını vurgulamışlardır. Ancak toplumun genellikle güce sahip olan kesimleri, bu hakikatleri kabul etmeyerek peygamberleri reddetmişlerdir. Ayrıca Allah'ın bir elçi göndermesi gerekiyorsa bunun bir insan değil, ancak bir melek olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu

kibirli tutumlarıyla eski yanlış inanç ve davranışlarına devam etmişlerdir. Sonuç olarak Allah bu inatçı kavimleri çeşitli felaketlerle cezalandırarak helak etmiştir. (M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mü'minûn Suresi", *DİA*, 31/559.)

Surenin 54-83. ayetlerinde Allah'ın varlığı ve birliğine vurgu yapılırken inkârcıların tutarsızlıklarına da dikkat çekilir. Allah Resulü'nün tüm iyi niyet ve özverili çabalarına rağmen inatla yanlış yolda yürümeye devam eden, azgınlık ve sapkınlıklarından vazgeçmeyen müşrikler eleştirilir. Bu bağlamda inkârcıların kendilerine verilen mal, mülk ve evlatlar yüzünden gurura kapıldıkları, bu nimetlerin geçiciliğini ve aslında birer imtihan vesilesi olduğunu kavrayamadıkları anlatılır. Dünyadaki refahı, Allah'ın kendilerinden memnun olduğuna bir işaret olarak gören bu kişiler, ahiret hayatını ve hesap gününü inkâr etmektedirler. Oysa Allah, insanlara sadece güçlerinin yettiği kadar sorumluluk yükler, ancak inkârcılar, O'nun gönderdiği peygamberlerin uyarılarına aldırmaz etmemektedirler. İlgili ayetlerde inkârcılara yapılan eleştirilerin ardından müminlerin sahip oldukları bazı güzel hasletlere değinilir. Onların, Rablerine derin bir iman ve saygılarından dolayı sorumluluk bilincine sahip oldukları, Allah'ın ayetlerine inandıkları ve O'na ortak koşmadıkları, Allah'ın verdiklerini, hesaba çekilecekleri düşüncesi ve sorumluluk duygusuyla paylaştıkları bildirilir. 84-92. ayetlerde ise Allah'ın

kudretinin delilleri ortaya konulduktan sonra, inkârcıların yeniden dirilmeyi imkânsız gören iddiaları çürütülerek Allah'tan başka ilah kabul etmeye ve tapınmaya değer hiçbir varlığın olamayacağı vurgulanır. Devamında inkârcıların en büyük yalanlarından biri olan Allah'ın çocuk edindiği yolundaki iddiaları ile Allah'tan başka tanrılar bulunduğu şeklindeki şirk ve batıl inançları kesin bir şekilde reddedilir. Sonraki ayetlerde, Hz. Peygamber'e hitaben, zalim inkârcıların maruz kalabileceği dünyevi cezalardan ve şeytanların kışkırtmalarından Allah'a sığınması emredilerek kötülüğü bir başka kötülükle değil, iyilikle savması öğütlenir. (Müminun, 23/93-98.)

Surenin devamındaki ayetlerde (Müminun, 23/99-114), öldükten sonra dirilmenin mümkün olmadığını savunan inkârcıların ahirette karşılaşacakları azap ve sonrasındaki hâlleri anlatılır. Bu çerçevede dünya ile olan bağları tamamen kesilen, hayatları sona eren ve ancak bu noktada gerçeği kavrayan inkârcıların derin pişmanlıkları, ümitsizlikleri ve tükenmişlikleri vurgulanır. İnkârcıların, cehennemdeki azaplarından kurtulmak için suçlarını itiraf ederek oradan çıkarılmayı isteyecekleri, ancak dünyadayken müminlere karşı sergiledikleri onur kırıcı davranışların karşılığını benzer bir şekilde kendilerinin de görecekları ifade edilir. Devamın-

Surenin ilk on bir ayetinde müminlerin öne çıkan üstün niteliklerinden bahsedilir ve yaptıkları güzel ve erdemli davranışlar sayesinde Firdevs cennetine mirasçı olacakları ve orada sonsuza kadar kalacakları ifade edilir.

daki ayette yer alan (Müminun, 23/115.), “Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” ifadesiyle insanın yaratılış gayesi özetlenir ve onun sorumlu bir varlık olduğu gerçeği veciz bir şekilde vurgulanır.

Son ayetlerde surenin bütününe içine alan tevhid inancına yeniden dikkat çekilir ve mutlak güç ve iktidar sahibi olan Allah'ın, her bakımdan eşsiz ve yüceler yücesi olduğu, arşın (hükümrânlık makamı) ortaksız sahibi olduğu bildirilir. Bunun aksini benimseyenlerin kesinlikle bir delil bulamayacakları, buna rağmen inkâra sapanların kurtuluş imkânını kaybedecekleri belirtilir. (Müminun, 23/99-117.) Sure, Hz. Peygamber'e tavsiye edilen şu dua ile sona erer: “Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Çünkü Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!” (Müminun, 23/118.)

Nübüvvetin Mekke döneminin sonlarına doğru indirilen Müminun suresinde, müşriklerin Hz. Peygamber ve ashabının dinî hayatlarını sürdürmelerine engel oldukları ve onları hicrete zorladıkları için yeniden uyarıldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, Resulüllah'a ve davet görevini üstleneceklerine, tebliğ sırasında muhataplarına karşı sert bir üslup kullanmamaları tavsiye edilmekte; başarılı olabilmele-ri için öncelikle kendi dinî hayatlarını düzeltmeleri gerektiği bildirilmektedir. (Yaşaroğlu, “Müminun Suresi”, 31/560.) ■

Müstesnanın özelliği vardı. Seçkinliği vardı. Sıradan olmayan ve sıraya girmeyen bir duruşu vardı. Nereye gitse, hangi cümleye girse oraya değer taşırdı; oradan değer taşırdı. Müstesnayı birkaç kelime bir araya gelip gündelik dilin kapılarından kovdular. Müstesna sözlüklere, sözün kıymetini bilen “eskilerin” hafızalarına yerleşti. Orada ağır, ağır başlı, kendinden emin duruyor: Kendi de yeri de müstesna.

O “başka kelimelerin” hakkını yemeyelim, onların da dilimizde, gönlümüzde “müstesna” yerleri var. Olan, müstesnaya oldu.

Her alanda iyi olanı müstesna ile tarif ve tavsif ederdik.

Her alanda yetkin olana, seçkin olana, özel olana müstesna derdik.

Özellikle mevzunun ve mevziin dışında tuttuklarımıza da “müstesna” sıfatını layık görürdük.

Müstesna her işe karışmazdı zaten. Kalabalıkları, sıradanlıkları sevmez, adınca ve ağırlığınca kadir kıymet bilenlerin ziyaret ettiği anlamdan inşa edilmiş bir köşkte otururdu.

O köşk yıkıldı.

Yıkıntılarında alınan çağrışımlar başka kelimelerin anlam yapılarında kullanıldı.

Müstesna, müstesna olduğu için alınmadı; gönül koymadı.

Kendi, değer bildiğinden değerinin bilinmesi için hiçbir gayrete düşmedi; çaba göstermedi.

Hem, kim değer biçebilir müstesnaya.

Ne güzel söylemiş Fuzuli:

“Öyle müstesna güzelsin kim sana yoktur bedel”

Müstesna da müstesna güzellerden.

MÜSTESNA

TAŞLARIN DİLE GELDİĞİ SANAT

Taş Oymacılığı

Taşlar, tarih boyunca, dünyanın hemen her bölgesinde en çok tercih edilen yapı malzemesi olmuştur. Fakat onu bu denli sanatsal ve estetik bir kaygı ile şekillendirmek ve bir şahesere dönüştürmek, insanı hayran bırakan bir geleneksel İslam sanatı olarak karşımıza çıkar. Evet, taş işçiliğinde çığır açan, yapıyı sırma sırma işleyen bir ecdadın torunları olan bizler, mabetlere baktığımızda, birer şaheser temaşa eder, asırlarca ayakta kalan abidevi camilerimizi ibret ve tefekkür ile seyrederek. Özellikle taş kapılardaki ince işçilikler, bir taşın üzerine nakşedilmiş ayet ve hadisler, sanatın azami mertebesine erişildiğinin delili olarak asırlarca ayakta durur insanlığın gözü önünde. Âdeta taşlar dile gelir ve onu işleyen, bir mabede çeviren o kıymetli sanat ehlini yâd ettirir. Asırlarca ayakta kalıp dirayetin timsali bir anıt gibi dururken şehrin göbeğinde, insanın yüreğinde saklı yegâne kuvvet olan inancının yüceliğinden, görenlere bir şule serpiştirir. İnançla, sevgiyle, özenle yapılandırılmış bir mabede girip de ruhun bigâne kalması şüphesiz imkânsızdır.

“Taş işçiliğinin Geleneksel Türk El Sanatları içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Büyük

Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi mimarisinde taş işçiliği yoğun olarak kullanılmıştır. Mezar taşları, kümbet, türbe, han, hamam, cami, çeşme, kale, medrese, kervansaray gibi eserlerde de taş işçiliğinin yoğun olarak kullanıldığı görülür. Ahlat'ta bulunan Selçuklu Mezarlığı, kümbetler, camiler, köprüler, tarihî evler ve kale kalıntıları bunun en önemli örneklerindedir.” (Sultan Sökmen, “Ahlat'ta Geleneksel Taş İşçiliği”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.17, s. 99-119.)

Ecdadımız, beşerî meskenleri, ahşap gibi daha kısa ömürlü malzemelerden bina etmeyi tercih ederek âdeta fenaya işaret ederken cami ve külliye-lerde ve dahi payidar olmasını temenni ettikleri devletin yönetim merkezlerinde taş işçiliği ile asırlara erişen yapıları inşa etmeleri, elbette ki hikmetsiz değildir. Bu paha biçilmez bir niyet, yürekte bir temenni ve hürmetin filiyata dökülmüş hâlidir ve belki de bu sebeple yalnızca Müslümanlar için değil onu gören gayrimüslimler için de göz kamaştırıcı, etkileyici olarak temaşa edilmektedir.

Taşı oymak, evla bir kalıba, şekle sokmak, sabrın cismaniyete bürünmüş hâlidir. Bir taşın sanat giydirmek ise onu yapan

ruhun en ince, en zarif hâlde olduğunun delilidir.

Taş işçiliğinde, çekiçleme işlemi yapılırken bazen birim tekrarlardan oluşan geometrik örüntüler göze çarpar, bazen bir ayetin harf harf nakşedilmesi karşısında, hayretini gizleyemez görenler. Sabrın, azmin bayraktarı olur ortaya çıkan eserler.

Mimaride taşı oymak fikri ne derece muazzam ise onu estetik bir kaygı ile şahesere dönüştürmek sanatı ondan kat kat daha eşsizdir. Duyarlı bir birey olarak bakanlar, tarihe yolculuk seferinde bulur kendini. Selim'lerin, Fatih'in, Kanuni'nin ruhunda taşıdığı inancı, hayret ve tefekkür ile seyrederken Mimar Sinan, Sedefkâr Mehmed Ağa, Hayreddin Ağa ve nice anıt eserler inşa eden üstatların, deha ve estetik algısının eşsizliği karşısında derin bir hürmet duygusu ile dolar. Mabedin atmosferinde ruhlar kanatlanır, maveraya seyahat başlar. Yalnızca gören gözler değil, feyziye erişen akıl ve kalp de vecde gelir. Taş kesilmiş olsa bile bir kalp, bu manzaranın karşısında inceler, hüzünlenir. Tarih binlerce numuneleri ile doludur. Dünya durdukça dursun, insanlık hakikati bulsun diye en kavi, en metin sanatlı eserler ile ilan ederler hiç bitmeyecek sevda-

larını. Ölümlü olduklarının şuurunda olup ölümsüz inançlarını gaye-i hayat edinir ve onu tüm zamanlara ilan etmeyi kendilerine yegâne vazife bilirler.

Evet, Osmanlıda oymacılık sanatı en üst seviyesine ulaşmıştır. İlk büyük merkez olan Bursa'da Yeşilcami'nin taç kapısı, pencere söve ve alınlıkları bunun en güzel örneklerindedir. (Nebi Bozkurt, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.34, s.13-15.) Taş işçiliği ile ziynetlenmiş eserler arasında;

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas), Divriği Ahmet Şah Türbesi (Sivas), Tercan Mama Hatun Türbesi (Erzincan), Gevaş Halime Hatun Kümbeti (Van), Alay Han (Aksaray), İnce Minareli Medrese (Konya) ve daha ismini zikredemediğimiz nice şaheserler sayılabilir.

Duamız odur ki taşların dile geldiği, hakikati, asırlara haykırarak gözlerin önüne seren bu kıymetli sanatın terbiyesinde, nice ruhlar terbiye olur, evla bir suret bulur. ■

AHMED KUDDÛSÎ DİVANI'NDA CÎFE KELİMESİNİN KULLANIMI ÜZERİNE

| Ali AYGÜN

Türk İslam Edebiyatında sufi şairler, bazı kelimeleri sıklıkla kullanmışlardır. Öyle ki geleneğin belirlediği bir konuyu işlerken diğer şairlerle, hatta şairin kendi şiirleriyle de çoğu kez benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bir eser, şairin kullandığı kelime kadrosu çerçevesinde detaylı olarak incelendiğinde şairin üslubu ve dönemine ait çıkarımlarda bulunmak mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada mutasavvıf şair Ahmed Kuddûsî'nin hayatına değindikten sonra Kuddûsî divanında kullanılan "cîfe" kelimesini tespit edecek ve hangi bağlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

Ahmed Kuddûsî (1769-1849)

Ahmed Kuddûsî, 1769 yılında Niğde'ye bağlı olan Bor ilçesinde doğdu. Kuddûsî'nin babası İbrahim Efendi, Nakşibendi şeyhi olup ilim, irfan ve kemalat sahibi bir âlimdir. Dinî bilgileri babasından alan ve kendisine intisap eden Kuddûsî, 1786 yılında babası vefat edince Bor'dan ayrılarak Turhal, Erzincan, Kayseri gibi şehirleri dolaştı, buradaki meşayihle görüştü. Daha sonra Şam'a ve Mısır'a, oradan Hicaz'a geçti. On yedi yıl Mekke'de ikamet ettikten sonra Bor'a döndü. 1807 ve 1810 Osmanlı-Rus Savaşı'na katıldı ve Balkan cephesinde bulundu. Bir süre Şumnu'da kalıp tekrar hacca gitti. Dönüşünde Bor'daki zaviyesinde vaktini müritlerine vaaz ve nasihat ederek geçirmeye başladı. Sufiyâne ve âşıkane şiirleriyle çevresi üzerinde etkili oldu. Bir süre bu zaviyede uzlet hayatını yaşayan Kuddûsî, 1849'da Bor'un Kavaklı semtindeki evinde vefat etti, Bor'daki eski mezarlığa defnedildi. (Süleyman Uludağ – M. Asım Köksal, "Kuddûsî Ahmed Efendi", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/315-316.)

Maraşîzâde ve Kuddûsî Baba olarak da tanınan Ahmed Kuddûsî'nin şiirlerinde, yaşadığı asrın dil özellikleri görülmektedir. Arapça, Farsça kelimelerin kullanılması ve tasavvufi muhtevadan dolayı bazen çok ağır bir dil kullansa da çoğu zaman sade ve akıcı, halkın kolaylıkla anlayabileceği, samimi, coşkulu ve konuşma havasında bir üslup kullanmıştır. Kuddûsî divanında 1054 şiir bulunmaktadır. Aruz vezninin yanı sıra hece veznini de kullanan Kuddûsî, 1020 şiirini divan edebiyatı nazım şekilleriyle, 34 şiirini de halk edebiyatı nazım şekilleri ile yazmıştır. Kuddûsî'nin eserleri: *Dîvân*, *Pendname*, *Vasiyyetname*, *İcazetname*, *Nasayih*, *Hazînetü'l-Esrâr* ve *Ganîmetü'l-Ebrâr*, *Mektuplar* ve *Küçük Risâleler*'dir.

Kur'an ve sünnetin insanlara öğüt vererek Hakk'ı bulmalarını amaçladığını düşünen Kud-dûsî, bu gerçeği nutk-ı şeriflerinde başarılı bir şekilde dile getirmektedir.

Ahmed Kuddûsî Divanında “Cîfe” Kelimesi

Arapçadan dilimize geçmiş olan “cîfe” kelimesi, “leş, iğrenç” anlamlarına gelmektedir. (*Türkçe Sözlük* (Ankara: TDK Yayınları, 2019), 464.) Kuddûsî, divanında cîfeyi “cîfe, cîfe-i dünya, cîfe-i murdar, cîfe-veş, hubb-i cîfe-i dünya, dâr-ı rihlet cîfesi” gibi kelime ve şekillerle toplam olarak 33 defa kullanmıştır. Cîfe kelimesini şiirlerinde birkaç örnekte gerçek, çoğunlukla mecaz anlamıyla işlemiştir.

Müslümanın dünyevileşme, mal biriktirme ve sınırsız tüketim arzusuna gem vurması gerektiğini nutuklarında sıklıkla vurgulayan Kuddûsî, dünyanın bir imtihan yurdu olduğunu hatırlatmaktadır. (Tenik, *Kuddûsî Divânı*, (İstanbul: Ahmed Kuddûsî Vakfı Yayınları, 2014), 47.)

Bir nutkunda Kuddûsî, Allah Teâlâ'dan duadaki talebinin sandığı gibi dünya nimetleri olmadığını, bilakis infak ve isarada bulunan cömertler grubuna dâhil olmak istediğini belirtmektedir:

*Du'a matlûbum ancak
sanmanız kim cîfe-i dünya
Karışdursun beni fazlıyla
Mevlâ hizb-i merdâna*

Dünya malına her kim muhabbet ederse Karun, Nemrut ve Şeddad ile haşrolacaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, zenginliği dillere destan olan Karun ve benzerlerine imrenilmemesi gerektiği emredilmektedir. (Kasas, 28/76-83.)

*Cîfe-i dünyâyâ her kim ki
mahabbet eyler ol*

*Kopısar Kârûn ile Nemrûd ile
Şeddâd ile*

Kuddûsî, dünya nimetlerine karşı zahitçe davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. Aldatıcı, oyalayıcı, maksattan uzaklaştırıcı, gaflete düşürücü ve gelip geçici bir süs olması dünya hayatının başlıca özellikleridir.

*Dirme bu sîm û zeri cifeden
olğıl beri*

*Râh-ı Hudâ leşkeri dünyâda
'uryân olur*

Allah'ın kulları için yarattığı nimetlerden faydalanırken dünya ahiret dengesini bozmamaya dikkat etmek gerekir. Ahirete öncelik veren bu dengenin dünya lehinde bozulması yönündeki davranışlar tasvip edilmemiştir:

*Dirersin cife-i murdârı dirsın
âşık-ı Hakk'am
Azîzim gel bu tarzı ko bu kâr-ı
pür-zarardan geç*

Dünyaya meyledenlerden uzak dur, diyen Kuddûsî, sâlikin helal ve haramın arasını çok iyi ayırmasını vurgulamaktadır:

*Ganîlerle mecâlis olma kaç
ebnâ-yı dünyadan*

*Ki anlar gibi cife ârzûsuna
düşme ey sâlik*

*Seçmedin hergîz helalile
harâmın beynini*

*Cîfe-i dünyâyı bel' itdin hemân
misl-i zagel*

Kuddûsî, dünyaya ilgi duyan kimselerin Allah'tan uzaklaşacağını, dolayısıyla nefsin arzularına yenilip dinin emir ve yasaklarına karşı duyarsız kalınmamasını dile getirmektedir. Kur'an, dünya hayatını aldatıcı bir meta (Âl-i İmran, 3/185.), sadece bir oyun ve eğlence (En'am, 6/32; Ankebut, 29/64.) olarak nitelendirmektedir. Dünyadaki menfaatler yaldızlı, fakat önemsiz faydalardır. Kur'an, ahiret hayatını dünya hayatı ile karşılaştırırken özellikle şu noktalara dikkat çekmektedir: Dünya hayatı geçici ve önemsiz, ahiret hayatı ise kalıcı ve değerlidir. (Tevbe, 9/38; Ra'd, 13/26.) O hâlde mümin, kalıcı ve değerli olan ahiret hayatını fâni ve yalancı dünya ha-

yatına daima tercih etmek zorundadır. Dünya hayatı yağmurla biten ve yeşeren, sonra da bir afetle yok olup giden bitkiler gibidir. (Yunus, 10/24; Kehf, 18/45.)

*Kim ana itdiyşe rağbet düşdi ol
Hakdan cüdâ*

*Dînini değişme kardaş cife-i
murdârına*

Kuddûsî'ye göre ilim tahsili dünya malını toplamak için yapılmamalıdır. Çünkü dünya sevgisi mümini öldüren zehirdir:

*İlim tahsil itme dünya cifesin
dirmek için*

*Müminin çünkü bu dünyâ hubbı
zehr-i kâtîli*

Başka bir nutkunda kendini arif zanneden şaşkın zahide seslenmekte, gönlünü verip de bu dünyaya tutkun olma, diyerek onu uyarmaktadır:

*Ey kendini 'ârif sanıcı zâhid-i
mağbûn*

*Gel olma virüb gönlünü bu
cîfeye meftun*

Gönle seslenen Kuddûsî, bu dünya için üzülmeye, Allah Teâlâ dışında herhangi bir şeye üzülmeye, âşığa yakışmaz demektir:

*Ey gönül gam yeme bu cîfe-i
murdâr için*

*Âşık olmaz revâ hüzn eylemek
deyyâr için*

Her günahın başı dünya sevgisiymiş. Asla onu sevme, çün-

kü Allah'ın istemediği bir şeydir, diyerek salike nasihat etmektedir:

*Her günâhın başı hubb-i cife-i
dünya imiş*

*Sevme hergiz anı çün
mebgûze-i Mevlâ imiş*

Kuddûsî, hırsla dünya malı biriktirme, çünkü onu çok biriktirenin sonu kesin mahrumiyet-

Dünya hayatı geçici ve önemsiz, ahiret hayatı ise kalıcı ve değerlidir. Dünya hayatı yağmurla biten ve yeşeren, sonra da bir afetle yok olup giden bitkiler gibidir.

tir, sözleriyle Müslümanları uyarmaktadır:

*Hırs-ıla cem'eyleme ol cîfe-î
murdârı sen*

*Çün anı çok direnin sonu katî
haybet imiş*

Sınırları ayet ve hadislerle belirlenmiş olan Müslümanın “dünya algısı”, Türk İslam Edebiyatında da önemsenmiş, sufi şairler nutk-ı şeriflerinde “dünya hayatının geçiciliğine, asıl hayatın ahiret hayatı olduğuna, Allah'ı ve ahiret gününü unutturacak derecede dünya hayatına bağlanmamaya, dünya malına tamah etmemeye, dünyaya rağbet etmeyip ilgisiz kalmaya” oldukça yer vermişlerdir. Türk İslam tasavvuf geleneği içinde bir silsileyle yetişmiş, Kur'an-ı Kerim'den, Hz. Peygamber'in sünnet ve hadisinden ilhamla şiirler kaleme almış ehl-i irfan şahsiyetlerden biri olan Ahmed Kuddûsî de dünyevi olanı gönle sokmamayı, dünya nimetlerine karşı zahitçe davranmayı şiirlerinde oldukça çok işlemiştir. Kuddûsî, divanında cîfeye “cîfe, cîfe-i dünya, cîfe-i murdar, cîfe-veş, hubb-i cîfe-i dünya, dâr-ı rihlet cîfesi” gibi kelime ve şekillerle yer vermiştir. Kuddûsî, konuyla ilgili ayet ve hadisleri çok iyi özümsemiş, önemsemiş ve şiirlerinde başarılı bir şekilde işlemiştir. ■

HER DEM YENİDEN ÖZE DÖNÜŞ

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

İslam'ın erdemli insan ve huzurlu toplum hedefine yönelik en temel gereklilik, insanların zihin ve gönül dünyalarında Allah bilincinin devamlı surette mevcut olmasıdır. Her an ilahi bir gözetim altında olduğu şuuruyla yaşama imkânı sunan bu bilinç, insana güçlü bir otokontrol kabiliyeti kazandırarak onu her türlü haksızlık, hadsizlik, hayâsızlık ve fenalıktan alıkoyacaktır. Söz konusu bilincin diri, kavi ve baki kalabilmesi ise ancak Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini, azametini, nimetini, merhametini ve gazabını hissettirecek bir anma (tezekkür) eyleminin sürekliliğiyle mümkündür. Böyle bir eylem, yiyip içmek ve solumak kadar gerekli ve ötelenemez beşerî bir ihtiyaçtır.

“Hafıza-i beşer, nisyan ile maluldür.” sözüyle dikkat çekildiği üzere insan unutkan bir varlıktır. Bir hatırlatıcı olmazsa kolayca unutabilir. Yaraticısını, kendisini, ahdini, var oluş gayesini ve en temel sorumluluklarını gündeminden çıkarabilir. Dolayısıyla düzenli bir şekilde Allah'ı anmayı temin edecek zihnî, kalbî ve bedenî bir etkinlik içerisinde bulunmadığı sürece insanın zamanla hakikate dair bir bilinç kaybı yaşaması kaçınılmaz hâle gelir. O zaman insan; erdem, fazilet, izzet ve asalet gibi değerlerden uzaklaşarak “esfel-i saflin” düzeyinde, bayağı bir hayat yaşamaya

mahkûm olur. Böylece günbe-
gün hakikatten ve kendi ger-
çekliğinden uzaklaşan insan,
zıddına inkılap ederek bütün
düşkünlüğüne, zayıflığına ve
acizliğine rağmen anlamsız bir
kibre sürüklenebilir. Nitekim
modern çağın belirgin bir fe-
nomeni olarak kimi insanların
sahip oldukları maddi ve iti-
bari imkânlarla böbürlenmesi,
böyle bir mahkûmiyetin bir te-
zahürüdür. Her yönüyle sınırlı
bir mahlûk olduğu hâlde in-
sanın kendini müstağni görüp
varlığın aşkın boyutundan yüz
çevirmesi de kategorik olarak
aynı yanılığın başka bir şey
değildir.

Aslında insan, özünde değerli
bir varlıktır. Akıl, şuur ve irade-
ye sahip; onur, izzet ve iffete
ehil olarak yaratılmıştır. Yani
fitri kıvamı güzeldir. Ancak bu
kıvamın muhafazası, ciddi bir
emek, özverili bir gayret ve
sağlam bir dirayet gerektirir.
Böyle bir tavır ortaya koyabil-
mesi için de kişinin öncelikle
yaratılışı tefekkür ve yaratıcıyı
tezekkür etmesi önemlidir. Kı-
sacası, fitratı korumanın yolu,
kendini bilmekten ve her bo-
yutuyla yalnız Allah'a kul ol-
maktan geçmektedir. İnsan,
yaratılıştan gelen seçkinliğini
ancak bu şekilde sürdürebilir.

“Eşref-i mahlûkat” olma po-
tansiyelini ancak bu şekilde
açığa çıkarabilir. Bunu başara-
mayan, dünya hayatının oyala-
maları ve şeytanın ayartmaları
sebebiyle fitratından uzakla-
şacağından değersizleşmek-
ten, sıradanlaşmaktan kendini
koruyamayacaktır. Zira varlığın
gerçek sahibi unutulduğunda,
bireysel ve toplumsal hayata
insan onurunu, güzel ahlaki
ve değerleri ikame edecek bir
alan da kalmayacaktır.

Şu bir gerçek ki Allah'ı tanı-
maktan ve O'nu anmaktan
mahrum kalan birinin, kulluk
ekseninde ciddi savrulmalara
düçar olması yakın bir tehli-
kedir. Çünkü Rabbini unutama
mal mülk, makam mevki, şan
şöhret, servet dört bir koldan
musallat olur. Allah'a kulluk-
tan uzak kalan, zamanla farkı-
na bile varmadan kendi nef-
sinin, heva ve hevesinin veya
herhangi bir şeyin kulu kölesi
olur. Bu yüzden insan, ken-
disine Allah'ı asla unutturma-
yacak istikrarlı bir hatırlatıcı-
ya her zaman muhtaçtır. Bu
bağlamda en büyük zikir olan
namaz ibadeti, dünyevi olanın
tasallutundan korunarak onur-
lu bir hayat yaşama hususun-
da insana muazzam bir imkân
sunmaktadır. Çünkü namaz,

unutkanlık zafiyetini bertaraf
edecek güçlü ve sürekli bir
hatırlatıcıdır. Namaz, her vakit
yeniden Allah'ı anma ve ha-
tırdı tutma sürecidir. Nitekim
Resul-i Ekrem (s.a.s.), “Her
kim namazını (vaktinde kıl-
mayı) unutursa onu hatırladığı
zaman hemen kılınsın. Çünkü
Allah: ‘Beni anman için namaz
kıl!’ (Taha, 20/14.) buyurdu.” (Müs-
lim, Mesacid, 309; Ebu Davud, Salât,
11.) hadisiyle namazın bu yön-
üne dikkat çekmiştir. Dolayı-
sıyla namaz ibadetinin sayı ile
değil de vakit ile farz kalınmış
olmasının en önemli hikmeti,
müminlere her vakit yaratıcıyla
buluşma fırsatı verdiğinden
Allah bilincine canlılık ve sü-
reklilik kazandırması olsa ge-
rektir.

Günde beş vakit ilahi huzura
çıkan insan, öncelikle kendisi-
nin kim olduğunu ve kime ram
olduğunu yeniden idrak eder.
Böylece varoluş gayesini ve
sorumluluklarını hatırlar. Daha
gün doğmadan sabah namazı-
nın diriltici iklimiyle başlar bu
hatırlama. Gündüzün meşga-
lesiyle unutacak kadar vakit
geçmez ki öğle namazı yetişir
imdadına. Bu geçici dünyanın
aldatıcı güzelliği akılları cez-
betmek üzereyken ikindi na-
mazı yeniden uyarır, uyandırır

insanı. Gün zevale dönerken akşam namazının segâh nağmeli daveti aydınlatır, karanlığa evrilen âlemin ufkunu. Yatsı namazıyla ahitler yenilenir ve yeniden buluşmak üzere sabahın Rabbine niyazla kapatılır günün sayfası. Böylece beş vakit huzura kabul edeni hamd ile tesbih ederek bilincini tazeyen insan unutmaz, unutmaz kim olduğunu...

Benzersiz bir zikir, şükür ve tefekkür imkânı olarak namaz, bir taraftan insanı kendi ruh derinlikleriyle buluşturup dünyevi sıkıntı ve meşgalelerin yükünü hafifletirken diğer taraftan da evrenin öteslerine doğru yolculuğa çıkarır. Bu anlamda Yahya b. Muaz'a isnad edilen, "İbadet bir kuş olsaydı şüphesiz onun kanatları namaz ve oruç olurdu." sözü, son derece zarif ve bir o kadar da gerçekçi bir betimlemedir. Nitekim namaz için her vakit gök kubbede yankılanan "hayye ale'l-felâh" sedası, insanı sonsuz huzura, kurtuluş ufkuna doğru kanatlanmaya davet eder. Onun için namaz, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gündeminin daima odağında yer almıştır. Allah Resulü, "gözümün nuru" diye nitelendirdiği namazı her boyutuyla ilahi bir lütuf bilmiştir. Namaz için ezan okumasını istediğinde Hz. Bilal'e, "Bizi rahatlat ey Bilal!" (Ebu Davud, Edeb, 78.) diyerek sıkıntılı ve kederli durumlarında hep namazla teselli aramıştır. (Nesai, Nisa, 1, Mevakit, 46.) Namazlarını Cenab-ı Hak için hamd ve şükür vesilesi kılmış; gece namazlarında ayakları şişinceye kadar kıyam etmesini, "Allah'a daha fazla şükreden bir

kul olma" (İbn Mace, İkame, 200.) arzusunun dışavurumu olarak beyan etmiştir.

Namaz, aynı zamanda Müslüman şahsiyetinin alametifarikasıdır. Yüce Allah, "Onların secde eseri olan alametleri, yüzlerindedir." (Fetih, 48/29.) buyurmaktadır. Sevgili Peygamberimiz ise "Kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır." (Müslim, İman 134.) diye buyurmak suretiyle namazın Müslüman kimliğini belirginleştiren yönüne dikkat çekmektedir. "İşin başı İslam, direği namaz, doruğu cihadıdır." (Tirmizi, İman, 8.) beyanıyla da insanın kulluk sorumluluğunun odağında yer alan namazı, İslam binasını ayakta tutan en önemli unsur olarak tanımlamaktadır. Çünkü mütemadiyen kılınan bir namaz, Müslümanı günahlardan, kötülüklerden, haramlardan beri kılar. Her türlü savrulmalar karşısında muhkem bir kale gibi himaye eder. Namazla yalnız Allah'a boyun eğme şuruna erişen Müslüman, O'nun dışındaki her otoritenin karşısında Müslümanca bir duruş kuşanır. Bir bakıma kalbî ve zihnî hürriyetini teminat altına alır. Böylece her daim başı dik, yüz ak ve alnı açık yaşama erdemine erişir.

Her bir şart ve erkânıyla namaz, daha nice güzelliklerin membaıdır. Abdest ile maddi manevi kirlerden arınmayı, iftitahtekbiri ile en büyük olanın kim olduğunu, kıyam ile insan onurunun yalnız Allah'ın önünde el pençe divan durarak korunacağını öğretir. Kıraat, hâlini Allah'a arz etme fırsattır. Müslüman, O'nun sözle-

riyle O'na seslenir. Her rekâтта okunması vacip olan Fatiha suresi, başlı başına bir manifestodur. Daha ilk ayetiyle her hayırlı işin Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlaması gerektiğini bildirir. O'nu anmadan yapılan her işin, güdük kalacağını hissettirir. Bütün yüceliklerin Âlemlerin Rabbine, hesap (ahiret) gününün Rahman ve Rahim olan sahibine mahsus olduğunu haber verir. Allah'ın kendinden başkasına kulluk etmekten ve başkasından medet ummaktan men ettiği müminlere, gazaba uğrayanların ve sapkınlık içinde olanların yolundan uzaklaşma şuuru verir. İlahi nimete erenlerin, peygamberlerin, sadıkların, şehitlerin ve salihlerin izinde sırat-ı müstakim üzere kalma bilinci aşılır. Bu bilinçle rükûa varan mümin, Allah'tan başka kimsenin önünde eğilmeyeceğine dair ahdini teyit eder. Ruhunu kuşatan bencillik, gurur, kibir gibi hastalıkların ilacını ise bütün benliğiyle kapandığı secdede bulur. Son oturuş ile tahiyyata ulaşır; esenliğe, sekînete, huzura kavuşur. Çünkü namaz en büyük zikirdir ve kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur. İnsanı her türlü fenalık, hayâsızlık, azgınlık ve taşkınlıktan alıko- yacak huzur tam da budur. (Ankebut, 29/45; Rad, 13/ 28.)

Namazla huzur bulan, huzurla Rabbini anan ve her vakit özüne dönen insan, elbette hem dünyevi musibetlere hem de nefsanî kötülüklerle karşı direnebilecek ve fazilet namına bütün güzelliklerin kapısını aralamış olacaktır. ■

ÇİRMEN SAVAŞI

Alparslan AKÇA

Osmanlı, Anadolu'nun küçük bir bölgesinde beylik olarak kurulduğu günden yarım asır sonra büyük bir devlet olmuştu. Anadolu'daki Bizans topraklarının büyük çoğunluğunu ele geçiren Osmanlılar, 1345-46 yıllarında Avrupa kıtasına geçtiler.

Çok kısa zamanda Gelibolu, Tekirdağ, Dimetoka ve Edirne'yi alarak Avrupa'da da toprak ve söz sahibi olan Osmanlı, Trakya'da ilerliyordu.

O esnada Balkanların en güçlü ülkesi olan Sırp Krallığı da zayıflamış, Sırp'larda büyüklü küçüklü bölünmeler başlamıştı.

Asırlarca yeryüzünde nizam ve adaleti tesis edecek; kılıç ve adaletiyle yazacak olduğu şanlı tarihine nice fetih ve zaferler sığdıracak olan Osmanlı Devleti, Trakya'dan Balkanlara ilerliyor; Edirne'den sonra Filibe ve Gümülcine'yi de fethederek Bulgaristan içlerine doğru yürüyordu.

Sadece Bulgarlar değil Bizans, Sırbistan, Bosna ve Macaristan da tedirgindi. Balkanlardaki Müslüman Türk varlığı herkesi rahatsız etmişti.

Papanın teşviki ve teklifiyle Macar kralının önderliğinde; Bulgar, Sırp, Eflak ve Bosna kuvvetleri hem Osmanlı'yı durdurmak hem de kaybedilen Balkan topraklarını geri almak için ittifak ettiler.

Edirne yakınlarındaki Çirmen mevkiinde Osmanlı birlikleriyle karşı karşıya gelen bu müttefik kuvvetler ağır bir yenilgiye uğradı (Sırp Sındığı - 1364).

Osmanlı, bu zaferle Balkan yürüyüşünü ve ilerleyişini hızlandırdı. Bu kez Makedonya Sırp Kralı Vukaşin, kardeşiyle birlikte kalabalık bir kuvvet toplayarak Osmanlı üzerine yürüdü.

Meriç Nehri kenarında büyük bir savaş yaşandı ve Osmanlı, Çirmen'de Sırp Kralı Vukaşin'i bozguna uğrattı (1371).

Bazı kaynaklar, Sırp Sındığı olarak bir savaş kaydediyorsa da katılan müttefik kuvvetlerin farklılığından yola çıkılarak Sırp Sındığı ve Çirmen Savaşı olarak genel kabul üst üste iki farklı savaş ve zafer olduğu yönündedir.

Çirmen Savaşı, Balkanlardaki varlığını sağlamlaştıran Osmanlı'ya Batı Trakya ve Makedonya yollarını da açmış oldu.

Makedonya, bütünüyle Osmanlı hâkimiyetine girdi. Meriç'in kontrolünü ele geçiren Osmanlı'nın kuvvet ve toprak alanının genişlemesinde, fetihlerin ve zaferlerin artmasında; Sırp Kralı Vukaşin'in, Bulgarların ve Bizans'ın Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesinde; Bosna, Bulgaristan ve Yunanistan özelinde Müslüman nüfusunun ve Türk yerleşkesinin Balkanlar üzerinde yayılmasında

kırılma noktası olarak Çirmen Savaşı'nın rolü büyüktür.

Kafama takılan insanın kaderini bilememesi herkes için mi geçerli?

Bu konuda yaratılmışlar arasında bir farklılık yoktur. Melek ve peygamber dahi olsa bir kimsenin kaderi bilmesi imkân dâhilinde değildir. Nitekim Hz. Âdem'in yaratılışı esnasında onunla ilgili bazı şeyleri soran melekler, Allah'ın kendilerini sınaması karşısında, "Allah'ım sen her noksanlıktan münezzehsin. Biz ancak senin bize bildirdiğini bilebiliriz." (Bakara, 2/32.) itirafında bulunmuşlardır. Peygamber Efendimiz de Allah'ın bildirmesiyle ashâbı içinde bulunan münafıklardan haberdar olabilmıştır. Bütün bunlar gösteriyor ki gelecek

anlamında kaderin bilinmesi imkânını Yüce Allah hiç kimseye tanımamıştır.

Bunun dinî dayanağı nedir?

Bunun dayanağı Kur'an'daki bilgilerdir. Ayette, "Allah, pişisi temizden ayıracaya kadar müminleri içinde bulunduğu şü durumda bırakacak değildir. Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir). O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükafat vardır." (Âl-i İmran, 3/179.) buyrulmuş ve gayb bilgisinin kimseye verilmediği açıkça belirtilmiştir. Peygam-

berlere verilen gayb bilgisi de Allah'ın iradesine bağlanmıştır. Yani bir peygamberin kendiliğinden gaybı bilmesi söz konusu değildir. İnsanın kaderi de gayb bilgisine dâhildir.

Hz. Peygamber'in bu konudaki tutumu nasıl olmuştur?

Az önce verdiğimiz ayet, "bir kişinin gelecekte cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu" müşriklerin sorması üzerine inmiştir. Peygamberimiz soruya doğrudan cevap vermemiş, Yüce Allah, cevap olarak bunu kimsenin bilemeyeceğini ancak kendisinin peygamberine bildirmesiyle bilineceğini haber vermiştir. (Ebü'l-Leys, Tefsir, I, 318-319.) Ayrıca ayette insanın imtihan olgusuna işaret vardır. İyi ile kötülerin birbirinden ayırt edilmesi, insana verilen sorumluluğun yerine getirilmesi sonucudur. Yüce Allah insana bir irade vermiş, onu özgür kılmış ve ona bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bununla O, iradesini kullananla kullanmayan yani inananla inanmayan ayırt etmek istemiştir.

İnsanlar neden kaderi bilmeyi arzu ediyorlar?

İnsanların kaderi bilme arzusu sınavlarda çıkacak soruları bilme arzusuna benzer. Nasıl ki sınavlarda öğretmenlere soruların gizliliği noktasından bir itiraz yöneltilemiyorsa geleceği gizlemesi veya bildiği hâlde bilgi vermemesi konusunda da Allah'a yönelik bir itiraz ileri sürülemez. Çünkü böylesi bir itiraz, sınavın özüne ve amacına aykırıdır. Yüce Allah hiçbir kuluna zulmetmeyeceğini açıkça zikretmiştir.

Peki, insan bilmediği bir konuda nasıl başarılı olacak?

Yüce Allah, indirdiği kitap ve gönderdiği peygamber vasıtasıyla bütün bunları kullarına ayrımsız bildirmiştir. Ayrıca onlara çeşitli imkânlar vermiş, şartlar oluşturmuş ve imtihandan başarıyla çıkmalarını istemiştir. Üstelik imtihanı kaç kişinin kazanacağı hususunda bir sınır koymamış, kontenjan belirlememiştir. Hatta bütün kullarının imtihanı kazanmaları için Kur'an'da "tevfik" olarak geçen ilahi desteği isteyen herkese sunmuştur. Bütün bunları göz ardı eden modern insanın, kafasında tasarladığı bir ilah kalıbı içine Allah'ı yerleştirmeye kalkışması, yaratıcı ile insanın yerlerini karıştırması anlamına gelir. Böylesi bir tavır, imtihanda soru sorulmasına karşı çıkmak, sınav şartlarını reddetmek ve soruları öğrencilerin hazırlamasını talep etmeye benzer. Bu nasıl doğru bulunmuyorsa Allah'tan bunu istemek de doğru değildir.

İnsanın kaderini bilmesinin engelleri nelerdir?

İnsanın sınırları, şartlar ve imkânlardır. Zaten insanın fiilleri bu zeminde gerçekleşir. Şartlar birtakım kolaylıklar sağlarken aynı zamanda insan için kısıtlayıcı işlev görür. İnsanın sahip olduğu imkânların sınırlı olduğu ise herkesin malumdur. Bu şartlar ve imkânlar da bir mekân içinde bulunur. Nitekim biz kendimizi bir mekân içinde konumlu olarak bilir ve tanımlarız. Sürekli nerede, nasıl ve hangi konumda bulunduğumuz; kiminle ve neyle birlik-

te olduğumuz bilinci içindeyizdir. Bu durumda mekân bizi ve hareketlerimizi belirleyen ve sınırlayan, her girişimimizi ona göre belirlediğimiz bir kalıp olmaktadır. Eğer içinde bulunduğumuz mekânın şartlarını, boyutlarını ve durumunu göz ardı edersek girişimlerimizin başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdır. Mekân değişikliği yapmaya karar versek bile yine kalkış noktamız bulunduğumuz mekân olacaktır, yeni mekân da yeni şartlar ve kısıtlamalar getirecektir.

Aynı durum zaman için geçerli mi?

Evet. Nitekim biz varlığı zaman içinde algılarız. Bu, bize zaman içinde bulunduğumuz tasavvur ve bilincini verir. Yine bu bilinçle aşkın varlık olan Al-

lah için zaman ve mekânın bulunmadığı fikrine ulaşırız. Her ne kadar zamanı geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde ayrımlara tabi tutsak da aslında bilincimiz zamanı bir bütün olarak algılar ve karar verirken geçmiş ve gelecek âdeta bir "şimdi"ye dönüşür. Geçmişin tecrübesi, geleceğin kaygılarıyla birleşerek şimdiki zamanda karar ve eylem gerçekleştiririz. Gelecek zaman aslında tümüyle belirsizdir. Geçmiş zamanın tecrübesi ve şimdiki zamanın imkânlarıyla geleceğe yönelik planlama yapabilmekteyiz. Planlama yaparken de şimdiki zamanın dar ve kısıtlı bir anında bulunduğumuzdan dolayı, olacak olanı tam olarak bilmeziz zordur. İşte bütün bunlar zamanın bizi nasıl sınırladığını gösterir.

Peki, biz kaderi ne zaman biliriz?

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşıldı ki kader, ilahi boyuttaki bilgi ve takdirdir. Dolayısıyla bilinemezdir. Kaderin genelde yaratılmışlar özelde insani boyuta intikali ancak kaderin kazaya dönüşmesiyle gerçekleşir. Kaza, ilahi takdirin belli bir zamanda ve belli bir mekânda olgu ve olay şeklinde Allah tarafından yaratılmasıdır. Böylece olgu veya olay, sabit bir gerçeklik niteliğini kazanır. İnsanın bilme imkânı işte bu gerçekleşmeden itibaren başlar. Çünkü insan ancak zaman ve mekân içinde meydana gelen sabit gerçeklikleri bilebilir ve kavrayabilir. ■

İnsanın sınırları, şartlar ve imkânlardır. Zaten insanın fiilleri bu zeminde gerçekleşir. Şartlar birtakım kolaylıklar sağlarken aynı zamanda insan için kısıtlayıcı işlev görür.

İSMAİL RACİ FARUKİ

BATI'DA DOĞU'NUN FİKİRLERİYLE DÜŞÜNEN MÜTEFEKKİR

Enbiya YILDIRIM

M

Müslümanların sorunları üzerine kafa yorarken aynı zamanda İslam medeniyeti ve kültürünü tanıtıcı çalışmalar yapan uluslararası düşünürlerimizin sayısı azdır. Çünkü yazabilmek için iyi bir alt yapı gerektiği gibi sunum tarzı da son derece önemlidir. Filistin davasının dünyanın batı yarımküresindeki yılmaz savunucularından olan ve hayatı çok acı bir şekilde sonlanan Faruki işte böyle bir insandı.

1921 yılında Filistin Yafa'da doğdu. İlk ve orta öğretimini kolejde tamamladıktan sonra Beyrut Amerikan Üniversitesinde felsefe okudu. 1945-1948 yılları arasında Celile'nin son Filistinli valisi olarak görev yaptı. Vazifesi boyunca önceliği halkının haklarını savunmak oldu. Lakin sonrasında işgalci devlet kuruldu ve memleketlerini terk etmek durumunda kalan akrabalarının önemli kısmı Beyrut'a iltica etti. O da Amerika'ya göç etti. Orada felsefe alanında yüksek lisans ve doktora yaptı. Bir yandan da Yahudilik ve Hristiyanlık üzerinde araştırmalar yaptı. Eğitiminin ardından üniversitede ders vermeye başladı. Gençlerin sorunlarını kendi derdi olarak gördüğünden dolayı Amerika'daki Müslüman gençler arasında irtibat sağlamak amacıyla kurulmuş olan Müslüman Öğrenci Derneği ile yakın ilişki içinde oldu. Bu vesileyle Batı kültürünün baskısı altında zihin dünyalarında çatışma yaşamamaları, kimlik erozyonuna uğramamaları için onlara rehberlik yaptı.

Yeni dünyalar

Faruki üç yıla yakın süre Ezher'de dersler verdi. Bu arada İslam kültür ve medeniyetine dair bilgilerini ilk kaynaklardan yenileyip uzmanlarla istişareler yaptı. Böylece dinî ilimler alanında kendisini geliştirdi.

Mısır'dan sonra Pakistan'a giderek iki yıl süreyle İslamabad'da İslami Araştırmalar Enstitüsünde gerçekleştirilen çalışmalara katkı sundu. Sonra geri dönüp Amerika'daki çeşitli üniversitelerde İlahiyat dersleri vermeye başlayıp nihayetinde profesör oldu. Çalıştığı üniversitelere büyük katkı sundu ve İslam araştırmalar programlarını başlattı, İslam araştırmaları bölümünü kurdu.

Salt teorisyen olmakla yetinmeyip pratisyen ve teşkilatçı bir insan olan Faruki, Amerika'ya son dönüşünden sonra gençlerin toplantılarına sürekli katıldı. Bu doğrultuda 1972'de Müslüman Sosyal Bilimciler Derneğini kurdu. Burası Amerika'daki Müslüman hocalar ile öğrencilerin buluştuğu ve yardımlaştığı önemli bir kültür merkez hâline geldi. 1980'lerin başında ülkedeki diğer kuruluşlar, İslam İşbirliği Teşkilatı ve İslam Kalkınma Bankası ile yardımlaşarak onun da içinde yer aldığı ortak bir ekiple Şikago'da Amerikan İslam Koleji adlı üniversiteyi kurdular. Vefatına yakın zamana kadar da buranın başkanlığını yürüttü. Bu kurumun ardından 1981'de İslam dünyasında çok önemli bir saygınlığı olan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün kurulmasına öncülük etti. Pek çok alanda araştırmalar ile yayınların yapıldığı ve uzmanların yetiştirildiği bu merkez Kuzey Amerika bölgesinde İslam tetkiklerinin merkezi hâline geldi. Ortaya koymuş olduğu bu çaba yeryüzündeki Müslümanların da dikkatini çekti ve pek çok ülkede araştırma kurumlarının kurulması ile projelerin yürütülmesine danışmanlık yaptı. Aktif faaliyetleri yanında farklı ülkelerdeki ilmî toplantılara katıldı ve konferanslar verdi.

Ölümün en acısı

1986 yılı Ramazan'ında Pensilvanya'daki evinde saldırıya uğradı. Gece yarısı eve giren maskeli kişi önce sahur hazırlığı yapan eşini bıçaklayıp öldürdü. Annesinin çığlıklarına koşan ve hamile olan büyük kızını da ağır şekilde yaraladıktan sonra üst kata çıkarak Faruki'yi dört bıçak darbesiyle katletti. Amerikan polisi Siyonizm karşıtı Hoca'nın ve ailesinin karşılaştığı felaketi basit hırsızlık olarak açıkladı. İslam

dünyası bu açıklamalara elbette inanmadı ve katledilme nedeni hususunda her zaman kuşku taşıdı.

Bilginin İslamileştirilmesi

İslam dünyasının en büyük problem alanlarından birisi hiç şüphesiz bilgi felsefesidir, doğru bilgiye ulaşma yöntemidir. Müslüman düşüncenin yeniden inşasının peşinde koşan Faruki'ye göre, iki farklı eğitim ve dünya görüşü arasında bunalıma düşmüş olan Müslüman camiaı kuyudan çıkarmanın yolu mevcut eğitim sistemini yeniden düzenleyerek çift başlılığı sonlandırmaktan geçmektedir. Çünkü geleneksel İslami ilimler ile Batı'dan olduğu gibi ithal edilen ilimler hem eğitimde hem de zihin dünyasında çatışmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla ikisi uzlaştırılarak yeni bir yol bulunması gerekmektedir.

İslam toplumlarını yeniden ayağa kaldırmanın yolunun, Batı'nın ilim ve teknolojisini olduğu gibi aktarılmasından geçtiğini söyleyenler arasında Batı bilgi sisteminin İslam'ınla çatıştığı gerçeğini ihmal etmişlerdir. Oysa Müslüman ülkelerdeki üniversitelerde okuyan gençler bu çatışmayı birinci derecede yaşamakta ve bu durum onlarda zihin karışıklığına sebep olmaktadır. Üstelik bazı yerlerde ders müfredatı İslami ve Batılı diye tamamen ikiye ayrılmış durumdadır. Böyle olunca da İslami bölümün ders müfredatı tamamen günümüzden kopuk bir içeriğe indirgenmiş, hayatın gerçekliğinden uzak olan mezunları diğerleriyle rekabet edemez duruma gelmiştir. Modern okullarda da gelenek ile bağ koparılmış sanki farklı bir coğrafyanın

kültür ve geleneğine göre eğitim verilerek gençler yurtlarına yabancılaştırılmıştır. Dolayısıyla ortada kaldırılması elzem olan hayati bir sorun bulunmaktadır.

Faruki'ye göre yapılması gereken şey, batıdan alınan sosyal bilimlere dair bilginin İslam dünyasına mal edilerek aktarılmasıdır. Bunu yoğurarak, kendine benzeterek, kendi sistematığı içinde bir yere oturtarak almak ile olduğu gibi İslam coğrafyasının içine boca etmek arasında büyük fark vardır. Kaldı ki vahiy ile akıl arasında bir çelişki söz konusu değildir. Bu nedenle endişe edecek bir durum da yoktur. Görüldüğü üzere Faruki, Batı'nın kazanımlarından kendi değerlerimiz içinde yararlanmamızın yolunu göstermektedir. Bu da İslam ümmetinin kendi kimliğini muhafaza etmesinin en temel yollarından biridir. Fen bilimlerine gelince bunların sonuçları kesindir ve coğrafyalar arasında farklılık arz etmez.

Faruki Hoca, üzerine eğildiği bilginin İslamileştirilmesi hususu için beş şart koşar: 1. Modern disiplinleri iyice öğrenmek. 2. İslami kültür mirasına iyice nüfuz etmek. 3. Modern bilginin her alanıyla İslam arasında özel bir uygunluk ve uzlaşma sağlamak. 4. İslami kültür mirasıyla modern bilgi arasında verimli bir terkip için metotlar geliştirmek. 5. İslam düşüncesini, ilahi modeli icra edecek ve ona işlerlik kazandıracak bir yörüngeye oturtmak. Bu beş maddeyi şu şekilde özetlemek mümkündür: İslam ülkelerinde gençler ile kültürel miras arasındaki kopukluğu gidermek, onların zihin yapılarını bizim değerlerimize göre kurmak ve Batı'da gelişen bilimlerin yerine geçecek beşerî

ve sosyal bilimleri geliştirmek. Bunların ardından Batı'dan yararlanmak.

Dinî bilgiyi her alana yaymak

Faruki Hoca bilgiyi İslamileştirme yanında atılacak pratik adım olarak şunu önerir: İlahiyat eğitimi Batı'daki Şarkiyat bölümlerinin kopyasıdır ve İslam bir fakülteye sıkıştırılmıştır. Oysa yüce İslam sosyal, ekonomik, siyasi vb. hayatın her alanına hitap eden bir dindir. Laboratuvarda, tiyatrodada, fabrikada, cephe ve velhasıl her yerde İslam'ı ilgilendirmeyen hiçbir konu yoktur. Bunu derken İslami ilimlerde elbette ihtisaslaşma gereklidir ancak İslami bilgiler bütün fakültelerin öğrencilerine verilmelidir. Herkesin İslami eğitimi gerektiği gibi alması zorunludur. Sonuç olarak insanın ortaya koyacağı her türdeki eyleminin keza her tür disiplinin belirleyici ilk ilkesi İslam olmalıdır.

Yenilenmeyi gerekli gören İsmail Hoca, İslam'ı yanlış yorumlamaktan kaynaklı kendi yüklerimizden de kurtulmamız gerektiğini söyler. Yaşadığımız dünyayı öteleyen ve kamu işlerinden uzak durmayı benimseyen yaklaşımın yanlışlığını dile getirir. Çünkü bu tutum, Müslümanların geleceklerini kendi ellerine almalarını engellemiş ve onları uyuşukluğa sevk etmiştir. Oysa tabiat Allah'ın bir lütfudur. Bu nedenle dünya inkâr edilmemeli ve onunla savaşılmamalıdır. Zira dünya masum ve iyidir, insanın kullanımı için yaratılmıştır. Önemli olan onun ahlaksızca kullanılmasıyla mücadele etmektir. Faruki'nin Müslüman tanımını tüm meramını özetlemektedir: "İçtenlikle şehadet getirip İslam toplumuna katıldıktan

sonra hayatı boyunca doğruluk peşinde olan insan.” Buna göre ruh, yaratıcıyı tespit edip iman etmek, beden de ilahî iradenin taşıyıcısı olmak durumundadır.

Yenilenme ihtiyacımız

Faruki, tevhidi İslam’ın temel ilkesi olarak kabul eder. Bu inanç hem bilginin hem de hayatın temel esasıdır. Ahlak, sosyal, tarih, ekonomik sistem yanında estetik de bu ilkedен hareketle yorumlanmalıdır. Dolayısıyla tevhid, Müslümanlığın temel dünya görüşüdür ve İslam medeniyetinin belirleyici ve ayırt edici vasfıdır. Bu aynı zamanda tüm Müslümanların tarih boyunca sahip oldukları en temel ve ortak değerdir.

Bu temel esas yanında İslam beşikten mezara insan hayatının her alanını belirleyen kurallar koymuştur. İbadetlerden sözleşmelere, ahlaktan ticaret hukukuna, idare hukukundan uluslararası hukuka kadar yaşamın her alanını düzenlemiştir. Faruki, toplumsal sistemi düzenleyen kuralların zaman ve mekâna göre değişebileceğini, İslam hukukunun dinamik yapısının da bunu gerektirdiğini belirtir. Zaten ihtiyaç duyulan temel esaslar İslam tarafından belirlenmiş, Müslümanlar da hukukun zamana uyumunu sağlamak adına fıkıh usulünü ortaya koymuş, bunun tatbiki sonucunda diğer katkı sağlayan unsurlarla birlikte İslam medeniyeti ortaya çıkmıştır.

İslam hukuku Müslümanların kalplerine ve eylemlerine işlemiş ve de onları bu birliktelikle birbirlerine bağlamış, disipline etmiştir. Ancak Müslümanlar kendileri için hayati önemi olan bu mekanizmayı belli bir

dönemden sonra donuklaştırmıştır. Yenilenme ve içtihat etme terk edilmiş, geçmişin aynen korunmasıyla dinin ayakta kalacağı farz edilmiştir. Oysa her dönem insanı kendi sorumluluğunu yerine getirmek ve yaşadığı çağa uygun bir yorum ortaya koymak, İslam hukukunu geliştirmek mecburiyetindedir. Faruki bu yaklaşımıyla, müminlerin fıkıh zamanımıza taşımaya çalışmalarını ve günümüz Müslümanlarına yaşanabilir bir din sunmalarını hedeflemiştir. Böylece bilgiyi İslamileştirirken kendi bilgimizi de güncellememiz gerektiğini göstermiştir.

İrkçilik sorunumuz

İsmail Hoca Mısır’da kaldığı dönemde ülke Arap milliyetçiliği akımının merkezi konumundaydı. Bu çizgi ümmetçi olarak tanımlayabileceğimiz evrensel düşünce ile bir çatışma içerisindedi. Faruki bu sorunun tüm İslam dünyasının en temel meselelerinden biri olduğunu göerek hayatı boyunca bu hususta zihin yormuş ve tüm müminler tarafından kabul edilebilecek bir bakış açısı ortaya koymuştur. Buna göre, insan bir kavme ait olabilir. Bu tabii bir durumdur. İslam da zaten insanın kökenini reddetmemiştir. Ancak tehlikeli olan, bunu ırkçılığa dönüştürerek kendisiyle aynı kökenden gelmeyenleri dışlamaktır. Bu ise İsmail Hoca ile Hz. Peygamber’in şiddetle karşı olduğu bir durumdur. Dolayısıyla bir cahiliye geleneği olan bu saplantıdan Müslümanları kurtarmak gerekir. Bu yapılabildiği zaman sınırların ötesindeki Müslümanlarla kardeşlik hukukunu gerçekleştirmek ve dayanışmak mümkün olabilir.

Eserleri

İsmail Hoca, Batı medeniyeti ve felsefesi, Hristiyan teolojisi, karşılaştırmalı dinler tarihi hususunda iyi bir birikime sahip olduğundan iki dünyayı zihin dünyasında çok güzel işlemişti. Ayrıca yoğunlaşmış olduğu İslam, İslam’ın ilkeleri, metafizik, bilgi teorisi ve ahlak konularında Müslümanlara rehberlik yapacak düzeyde idi.

Kazandığı büyük birikim sayesinde çalışmalarında ve konferanslarında İslam’ın diğer dinlere olan üstünlüğünü, özellikle Hristiyanlığın insanın özgürlüğünü kısıtlamasını, İslam’ın ise tüm dünya efendilerine karşı insanın hürriyetini savunmasını modern ve akılcı ilmî tenkit yoluyla ortaya koydu. Yöneltilen sorulara cevaplar verdi ve Hz. İsa’nın bıraktığı dinin nasıl dejeneredildiğini ele alarak İslam’a büyük bir hizmet gerçekleştirdi. Onun bu emeğinin Amerika’da ortaya konmuş olmasının önemi izahtan varestedir. Sonuçları ise başta Batı olmak üzere tüm dünyada görülmüştür. Çalışmalarından bir kısmı şunlardır:

1. *İslam*

2. *İslam ve Kültür*

3. *İslam ve İsrail Problemi*

4. *Bilginin İslamileştirilmesi*

5. *Tevhid: Düşünce ve Hayata Etkileri*

6. *İslam Kültür Atlası: Mühtedi eşi Lois Lamyâ ile birlikte yazmıştır. Kitap matbaa sürecindeyken ikisi de şehid edildiğinden kitaba yazılan önsözde eserinin annesiz babasız doğduğu belirtilmiştir. ■*

RUHSAL TRAVMANIN ÖTEKİ YÜZÜ: TRAVMA SONRASI BÜYÜME

Bir psikolog olarak travmayı yazmak istedim sizlere. Ruhsal travmayı. Travmanın öteki yüzünü konuşalım bugün. Sahi, travma neden var? Ne yapıyor bizlere? Yıkılarak acı çeken insanlardan, ruhsal travmadan bahsedeceğim. Peki, ruhsal travma bize ne yapar?

İnsanların, dünyanın iyi ve yaşanılabilir olduğuna dair temel varsayımları vardır. Bu yaşamımızı sürdürmek için şarttır. Ancak bu yaşam öyküsüne bir ruhsal travma eklendiğinde insanın kendisini hayatta tutan bu temel varsayımları kökünden sarsılır. Bu sarsılan varsayımların yeniden gözden geçirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi gerekir. İç dünyamızı bir ev olarak düşünün. Travma bu evin duvarlarını yıkar ve geriye tabiri caizse bir enkaz bırakır. Artık içinde yaşanamaz olur. Şimdi ne yapılmalı? Her şeyi yeniden inşa etmeli. Yıkılmadan yapılmaz çünkü. Yıkıldığı için yapılması gerekti. Gözden geçirmek, hayatı yeniden anlamlandırmak şart oldu. Bu gözden geçirme, insana yeni perspektifler kazandırabilir ve kişinin olumlu anlamda gelişimiyle sonuçlanabilir. Travmanın bizi götürmeye çalıştığı yer burasıdır. Bizim daha iyi olabilmemiz, tekâmül etmemiz için. Belki tuğla-

lar yanlış dizilmişti. Belki artık genişlemesi gereken bir evdi. Sığmıyorduk. Dedik ya, her şeyi hikmetli yarattı Allah. Bunca acının bizi götüreceği bir yer var.

Başımıza gelen olaylar, şahit olduğumuz imtihanlar bizim tekâmülümüz için gereklidir. Modern psikoloji literatürü ruhsal travmayı çalışırken beklemediği bir tablo ile karşılaştı. Ruhsal travma yaşayan kişiler yaşadıkları acıdan büyüyerek çıkıyorlar. İyi bir şekilde değişiyorlar. Bu kavrama “travma sonrası büyüme” dendi. Aslında eskiden beri bilinen bir olgu bilimsel olarak kavramsallaşmış ve kanıtlanmış oldu. Birbirinden farklı medeniyetlerde ruhsal acıların insanı büyüttüğü ve geliştirdiği öğretisini görmek mümkün. Doğu medeniyetine bakıldığında ünlü şair Niyazi Mısri’nin, “Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş” dizelerini görürken Batı medeniyetine baktığımızda ise Nietzsche’nin, “Beni öldürmeyen acı güçlendirir.” motto-su ile karşılaşırız.

Şu anki literatüre bakıldığında, araştırmacılar travma sonrası büyüme yaşayan kişilerin üç ana alanda olumlu değişim yaşadığını gördüler. Bu alanlar: benlik duy-

gusunda değişim, insan ilişkilerinde değişim, hayata dair inançlara ilişkin değişimler şeklinde. Travma sonrası büyüyen kişi, kendisinin güçlü yanlarını fark eder. Kendilik algısı güçlenir. İnsan ilişkilerinde daha şefkatli ve anlayışlı bir noktaya taşınır. Yaşadığı acı onu büyütürken diğer insanlara dair anlayışı ve şefkat duyguları artmıştır. Hayata dair daha şükreder bir pozisyonda olur. Küçük hayat rutinlerinin kıymeti anlaşılır örneğin.

Travma sonrası büyüyen kişi, kendisinin güçlü yanlarını fark eder. Kendilik algısı güçlenir. İnsan ilişkilerinde daha şefkatli ve anlayışlı bir noktaya taşınır.

zamanda başka insanların başına gelen olaylarla oluşur. Bizler, son yıllarda travma şahitleyiyoruz. İkincil bir travma yaşıyoruz. Acı çeken insanlar görüyoruz. Çaresiz hissediyoruz. Sevdiklerinin kaybı ile sarsılan anneler, yaralanmış bebekler, aç çocuklar görüyoruz. Görüyoruz ve acı çekiyoruz. Çekelim de. Umursamanın farz olduğu bir acıya gözlerimizi kapatamayız. Bu olaylardan ruhsal travmayla ayrılanlar kendi tekâmül süreçlerinden -inşallah- büyüyecek değişerek çıkacaklar. Biz

Yapılan araştırmalar travmanın ardından gelen bu olumlu değişim sürecinin çok farklı şekillerde olabileceğini gösterdi. Travma sonrası büyüme yaşayan kişilerin, iyileşen kişilerarası ilişkiler, hayata dair yeni olasılıkları fark etme, hayata karşı şükretme hâli, güçlü hisset-

me ve ruhsal anlamda olumlu değişimler yaşadıkları görüldü. Aynı zamanda bu kişiler hayata karşı bilgilerinin arttığını, hayat felsefelerinin geliştiğini ve daha anlamlı bir hayat yaşamaya başladıklarını ifade ediyorlar.

Ruhsal travmalar sadece başımıza gelen olaylarla değil aynı

de kendi sürecimizden sorumluyuz. Yaşadığımız bu kolektif ikincil travmanın bizi değiştirmesine dönüştürmesine izin verelim. Daha iyi insanlar olarak büyüyelim bu travmadan. Daha fedakâr olalım. Zor durumdakilere daha çok şefkat ve merhamet besleyelim. ■

MUKADDES ŞEHİR KUDÜS

Tuğba TÜRKARSLAN

İzmir Buca Kur'an Kursu Öğreticisi

Filistin gerçek anlamıyla kâğıda nasıl döker kelimeleri? Filistin'i anlatmaya hangi kalemin yüreği dayanır? Kâğıt sığdırabilir mi çektiği acıları? Yüreğimi dizginleyip başlıyorum, bismillah diyerek.

Nasıl özledim, anlatamam. Yüreğim, aklım, ruhum hep o mübarek topraklarda. Gidip de bir türlü dönemediğim, dönmek istemediğim, dönemeyeceğim mukaddes şehir. 2019 yılının şubat ayı. Ömrümün en kıymetli ve bereketli günleri. Bazı zaman dilimlerinin güzelliği hiç bitmesin ister insan. İşte benim için de öyle güzel günlerdi. Bütün peygamberlerin ayak izlerinin olduğu şehirdeydim. Nasıl muhteşem bir duyguydu Allah'ım. Ekranlarda izlediğim, konuşmalarda dinlediğim, kitaplarda okuyup hayal ettiğim kutsal şehir Kudüs karşımdaydı. Kendime ilk sordüğüm soru: "Neden daha erken gelmedim?" Âdeta Mehmet Akif İnan'ın, "Mescid-i Aksa" şiirinin kelimeleri canlandı. Ağlayan gözlerle ve koşar adımlarla Mescid-i Aksa'nın avlusuna girmiştim. Mescid-i Aksa ile sımsıkı kucaklaştık. Gözlerimi

bir türlü ayıramıyordum üzerinden. Başımı çevirdim, zeytin ağaçları bana özlemlerle "hoş geldin" diyordu. Mescid-i Aksa'nın avlu taşları bile âdeta benimle konuşuyordu. Sonra bir ses... "Nerede kaldın kardeşim? Nerede kaldı kardeşlerim? Nerede kaldınız ey Müslüman kardeşlerim?" Garipliğini ve hüznünü iliklerime kadar hissetmişim o an. Nasıl sarsıldım nasıl anlatamam. Hem kavuşmanın sevincini yaşıyor hem de geç kalmanın mahcubiyetini duyuyordum.

"Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götürün Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (İsra, 17/1.) Rabbimiz, İsra suresinin birinci ayetinde Kudüs ile ilgili "çevresini bereketli kıldığımız" diyor. Kudüs'e gitmeden önce sadece mübarek ifadesinin manevi yönünü düşünürdüm. Gittiğimde zeytin ve incir ağaçlarının bulunduğu çok bereketli topraklar olduğunu gördüm. Akdeniz iklimi hâkim Filistin'de. Allah (c.c), Tin su-

resinde, "Tîne ve zeytûna andolsun. Sinâ Dağı'na andolsun." (Tin, 95/1-2.) buyuruyor.

Üstat Sezai Karakoç'un Kudüs için söylediği, "gökte yapıp yere indirilen şehir" olduğunu Zeytin Dağı'ndan bir kez daha Mescid-i Aksa'yı temaşa ederken anlıyor insan. Âdeta bir mıknaş gibi içine çekiyor bu kutlu şehir.

Bir şehir, sokaklarında dolaşarak anlaşılır diyerek adımlarımı sıklaştırıyordum. Tarihî dokusunu kaybetmemiş Kudüs'ün so-

kardeşlerim diriltici bakışlarıyla “Biz sizin yerinize de nöbet tutuyoruz, topraklarımıza sahip çıkalım.” diyorlardı. Kudüs’e sadece ziyaret etmek için değil ziyaret etmenin de ötesinde bir murabıt gibi Mescid-i Aksa’da nöbet tutmak ve Kudüs topraklarına sahip çıkmak için gidilmesi gerekiyor. Kudüs şairi Nuri Pakdil ne güzel diyor: “Kalbimin yarısı Mekke’dir, diğer yarısı Medine. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır.” Kudüs’e turistik bir gezi şehri olarak bakılmaması gerekiyor. Peygamber Efendimiz bir hadisinde, “Ancak şu üç mescide (ibadet ve ziyaret amacıyla) yolculuk yapılır. Bunlar Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa’dır.” buyuruyor. (Ebu Davud, Menasik, 94.)

Kudüs, ruhu olan bir şehir. İnsanın ruhunu diriltten maneviyat dolu bambaşka bir şehir. Tarihî yerlerini ziyaret etsek de bir Müslüman’ın vaktini ayırması gereken güzide mekân Mescid-i Aksa’dır.

İbadet yaptıktan sonra Mescid-i Aksa’nın avlusunda oturarak tefekkür etmek doyumsuzdu. Zamanın nasıl geçtiğini anlamıyordu insan. Mescid-i Aksa’nın kuşları hiç gözümün önünden gitmiyor mesela. Gözümü her kapattığımda o kuşlar geliyor gözümün önüne. Kuşlar, Kible Mescidi’nin karşısındaki Kubbetü’s-Sahra’da nasıl da Kudüs’ün özgürlüğü için kanat çırpıyorlardı. Cıvı cıvı kuş seslerine çocuk sesleri karışıyordu. Arkadaşları ile oyunlar oynayan, yaşama sevinci veren umut dolu çocuklar. Hiçbir yere gitmem de bütün vaktimi burada geçirebilirdim herhâlde. Kudüs’ü anlamadan gitmek istemiyordum çünkü. Bundan sonra gideceğim hiçbir şehir Kudüs’ün ba-

na yaşattığı duyguları yaşatmayacaktı, bunu çok iyi biliyorum. Öyle de oldu. Gittiğim her şehirde Kudüs’ü arar oldum. Her baktığım yerdeydi Kudüs. Gittim ve dönemedim. Vedanın yakışmadığı şehirdi Kudüs. Vedalaşamadım, kalbimi bırakmıştımda orada. Sadece kalbimi de değil, ruhumu ve aklımı da... Türkiye’ye bedenen dönmüş, her şeyimle orada kalmıştım.

Bir Müslüman için Kudüs’e gitmek bir sorumluluktur. Kudüs’ten döndükten sonra Kudüs’ü anlatmak ve Müslüman kardeşlerinin gitmesini teşvik etmek de kutsal bir görevdir. İlk kiblemiz Mescid-i Aksa’yı bağrında taşıyan mübarek şehirdir Kudüs. Bir Müslüman olarak kardeşlerime anlatmalıydım. Bir Kur’an kursu öğreticisi olarak öğrencilerime de Kudüs’ü öğretmeliydim. Onlara Filistin bilinci kazandırmalıydım. Her yaptığım Filistin çalışmasıyla aslında ben ruhumu diri tutacaktım. Türkiye’ye döndükten sonra bedenen nöbet tutamasam da dualarımla ve Filistin için yaptığım her çalışmada, faaliyette aslında oradayım ben. Uyanın ey Müslüman kardeşlerim! Açın ve bir daha kapanmasın gözleriniz. Kudüs İslam’ındır! Kudüs Müslümanlarındır! Mescid-i Aksa özgürlüğüne kavuşacaktır! Kudüs’e sahip çıkalım! Hristiyanlar ve Yahudiler dünyanın çeşitli yerlerinden akın akın Kudüs’e giderken Müslümanlar olarak bizler de Kudüs’e akın akın gitmeliyiz. Tekrar tekrar gidip Kudüs’ü ziyaret etmeliyiz. Tekrar Kudüs’e gideceğim günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yollarımız hep Kudüs’e çıksın. Kudüs şairi Pakdil’in deyişiyle: “Yürü kardeşim, ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin!” ■

kaklarında ilerlerken Hz. Ömer ve Selahaddin Eyyubi tam karşımda duruyordu. Tarih karşımda canlanıyordu. Müslümanların emanete sahip çıkamayıp Kudüs’ü sahipsiz bırakmasının utancından başımı kaldırıp ne Hz. Ömer’e ne de Kudüs fatihi Selahaddin Eyyubi’ye bakabiliyordum. Her yerde Kudüs’ün murabıtları. Mücahit Filistinli

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET İNŞASI

Mustafa Mirza DEMİR |

Yüce Yaradan, insanı ulvi bir amaç için dünyaya göndermiş, onu yaratılış gayesine ulaştırarak akıl, irade ve idrak gibi kabiliyetlerle donatmıştır. İlahi merhametin tecellisi olarak da her türlü günah ve tehlikeye karşı insanoğlunu vahiy ve nübüvvetle desteklemiş; erdem, fazilet ve ahlak çizgisinde bir yaşam sürmenin yollarını kolaylaştırmıştır.

İslamiyet'in önceliklerinden biri, yeryüzünü adalet, merhamet, barış ve güzel ahlak gibi değerler etrafında huzurla yaşanabilir bir yer hâline getirmektir. Bu da öncelikle insanların kişilik ve şahsiyetinin inşasıyla mümkündür. Yüce kitabımız Kur'an'ın ortaya koyduğu bütün kaideler; Sevgili Peygamberimizin mücadelesi, telkin ve tavsiyeleri de insan fıtratının korunmasına ve şahsiyetinin inşasına yöneliktir. Böylelikle Kur'an ve sünnet; insan onuruna ve fıtratına yakışan birçok amel ve davranışın yanı sıra merhamet, sabır, hak, hukuk, özgürlük, adalet gibi erdemleri savunan, her koşulda zulme ve kötülüğe karşı tavır alan, her yerde iyilik ve güzellik için gayret ve dua eden, nefisini ve toplumu islah için çabalayan Müslüman bir şahsiyet inşa etmeyi amaçlar.

Toplumsal hayatımızı etkisi altına alan bireysellik, bencillik, dünyevileşme gibi meselelerin, özellikle de genç nesli ciddi oranda ve olumsuz yönde etkilediği bir ortamda, ihtiyacımız olan en tesirli reçetedir Müslüman şahsiyetinin inşası... Her şeyde ve her yerde olduğu gibi bunda da en asli, en güzel, en açık ve en belirgin örnek, yine Hz. Peygamber Efendimizden (s.a.s.) başkası değildir.

Erdemli, merhametli, ahlak ve şahsiyet sahibi bir neslin yetişmesi için en güzel örnek olan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) mücadelesini, metodunu ve üslubunu çağımızın insanıyla buluşturmak gayesiyle yayıma hazırlanan, *Hz. Peygamber ve Şahsiyet İnşası*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı. Eser, güzel ahlak ve şahsiyet sahibi Müslüman nesillerin inşasını, Kur'an ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları ekseninde değerlendiren belirli bir tema çerçevesince; alanlarında etkin farklı kalemlerden neşet yazılardan müteşekkil...

Hasan Yücel'in, "Kur'an'ın İnşa Ettiği Örnek İnsan"; Ali Bulut'un, "Hz. Peygamber'in Dilinden Mümin Şahsiyetinin İnşası"; Selim Argun'un, "Örnek Bir Nesil Yetiştirmede Bir Model Olarak İdeal Karakter İnşası"; Emine Arslan'ın, "İbadetlerin Kişilik Gelişimine Etkisi"; İhsan Çapçoğlu'nun, "Karakter Oluşumunda Ailenin Rolü" ve Mustafa Arslan'ın, "Kimlik ve Ahlak İnşasında Medya/İletişim Teknolojileri" adlı yazıları, eserin yazı başlıklarından bazıları...

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bireyin karakter ve ahlak inşası toplumu, toplumun inşası da bütün yeryüzünü etkilemektedir. Hâl böyle olunca dünyanın içerisinde bulunduğu maneviyat krizini aşması için gereken fertlerin ve toplulukların ahlak ve şahsiyet inşası da yine biz Müslümanların sorumluluğunda gerçekleşecektir. Bu da Sevgili Peygamberimizin, İslam'ın değer ve hakikatleri ışığında bütün toplumu dönüştürmek için verdiği mücadelenin doğru anlaşılmasıyla mümkündür olacaktır.

Bu bağlamda *Hz. Peygamber ve Şahsiyet İnşası*, bütün dünyanın muhtaç olduğu ideal İslam toplumu ve Müslüman şahsiyetinin, Sevgili Peygamber Efendimizin örneğiyle idrak edilmesine katkı sunacaktır. Herkese bereketli okumalar. ■

SAVAŞ Ş. BARKÇİN İLE

MEDENİYET AKLI

Sali

21.00

yeni

FREKANSLAR

4A(HDI)
 FREKANS: 12.380 MHZ
 POLARİZASYON: DIKEY (V)
 SEMBOL ORANI: 27.500
 FEC: 3/4

4A(SDI)
 FREKANS: 12.422 MHZ
 POLARİZASYON: YATAY (H)
 SEMBOL ORANI: 30.000
 FEC: 3/4

Digiturk - 68. kanal

D-START - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

T.VİDU - 49. kanal

"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin.
O'nu sabah akşam tesbih edin."

(Ahzab, 33/41-42.)

